

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			1(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

SAMMANFATTNING

Den 15 maj 2016 avslutades remisstiden om 2016 års uppföljande kyrkohandboksförslag. Förslaget var ett bearbetat förslag utifrån kyrkohandboksrevisionens uppdrag, reflektionsfas med remissomgång 2006–2010, kyrkohandboksförslaget 2012, församlingarnas försöksverksamhet 2013 och remissvarens synpunkter vid remissomgången 2014.

Alla kyrkoråd i Svenska kyrkan inbjöds att vara remissinstanser och 55 procent av dem svarade på remissen, totalt 395 kyrkoråd. Svar inkom i maj 2016 även från 13 domkapitel och 13 stiftsstyrelser, från 27 övriga remissinstanser, från 5 instanser som hörts inom Svenska kyrkan samt 163 spontansvar – enskilda eller institutioner/sammanslutningar. Totalt har 616 svar inkommit. Det omfattande remissmaterialet har bearbetats med vetenskaplig metod av vetenskaplig expertis inom bland annat religionssociologi och har innefattat både kvantitativ och kvalitativ analys.

I denna sammanställning presenteras remissutfallet. Sammanfattningsvis kan sägas:

- Bland församlingar/pastorat (kyrkoråd) är det 78 procent som bedömer Den allmänna gudstjänsten som bra eller ganska bra. De synpunkter som finns på enskilda moment utvecklas i remissammanställningen, avdelning tre.
- Bland församlingar/pastorat är det 80 procent som bedömer De kyrkliga handlingarna vara bra eller ganska bra. De synpunkter som finns på de olika gudstjänstordningar och om enskilda moment utvecklas i remissammanställningens avdelning fyra.
- Bland församlingar/pastorat är det 50 procent som anser att barn är delaktiga i hög grad/ganska hög grad. Det är 31 procent som svarar i varken hög/låg grad. Bland kommentarerna märks synpunkter på att barns delaktighet handlar om frågor som inte kyrkohandboken reglerar. Synpunkter finns också på att det behövs fler texter för små barn. Se vidare avdelning två. Flera instanser uppmärksammar vikten av den för kyrkohandboken nya musiken. Särskilt syftar man på härmsånger och ett mer lättillgängligt språk (se avdelning tre).
- Bland församlingar/pastorat är det 75 procent som menar att förslaget uttrycker tro, bekännelse och lära i hög grad/i ganska hög grad. De kommentarer som finns handlar framför allt om att ungefär 10 procent av församlingarna (liksom andra instanser) menar att uttrycket Jesus som ”Herre” bör lyftas fram mer då det berör

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			2(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

treenighetsteologin. Andra synpunkter utvecklas i avdelning två, tre och fyra. I svaren märks vissa regionala skillnader.

- Bland församlingar/pastorat är det 82 procent som anser att församlingarnas gudstjänsttraditioner ryms i hög grad eller i ganska hög grad i förslaget.
- Bland församlingar/pastorat är det 57 procent som bedömer att språket är bra/ganska bra. Det är 27 procent som väljer mittenalternativet ”varken dåligt eller bra”. Bland synpunkterna finns kommentarer om vissa texter. Det framkommer vidare att det finns olika bedömning av vad som är ett välfungerade gudstjänstspråk. Även här finns vissa regionala skillnader.
- Det är 88 procent av församlingar/pastorat som bedömer **Gudstjänstmusik A** i kyrkohandboksförslaget som bra/ganska bra. Det är 10 procent som svarar ”varken dålig eller bra”. Inga skillnader finns utifrån stiftsvis fördelning, tätortsgrad etc. Om **Gudstjänstmusik B** är det 40 procent som svarar bra/ganska bra. Här märks skillnader mellan olika församlingar. Tidigare försöksförsamlingar är mer benägna att svara bra/ganska bra. I kommentarerna framkommer att synpunkter om Gudstjänstmusik B mestadels handlar om användning. Musiken anser man är fin men svår, den behöver resurser i församlingen (som kör) men vinner i längden. Om **Gudstjänstmusik C** är det 68 procent som svarar bra/ganska bra. Även i denna musik märks skillnader mellan tidigare försöksförsamlingar och de som inte varit försöksförsamlingar. **Gudstjänstmusik D** har bedömts vara bra/ganska bra i två tredjedelar av församlingarna. Denna musik (liksom C och E) lyfts särskilt fram som betydelsefull ur ett barnperspektiv. **Gudstjänstmusik E** är det 59 procent som bedömer som bra/ganska bra. Här finns vissa skillnader utifrån stiftstillhörighet med stift där den brukas i en stor andel av församlingarna.
- Till kyrkohandboksförslaget har föreslagits vissa kyrkoordningsändringar med bland annat en förenklad beslutsordning för musik. Bland församlingar/pastorat är det 88 procent som bedömer förändringen vara bra/ganska bra.

I remissammanställningen redovisas även bedömningar och synpunkter från domkapitel, stiftsstyrelser, övriga remissinstanser och spontanremisser. Flera frågor till särskilt församlingar/pastorat handlar om gudstjänstbruk. Svaren redovisas vid respektive moment.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			3(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

1. INLEDNING

Kyrkohandboksrevisionens uppdrag

Uppdraget att göra en översyn av kyrkohandboken från 1986 gavs av Centralstyrelsen 1997 med tilläggsdirektiv 1998. Förslag till ny kyrkohandbok lades fram år 2000. Efter remissomgången ett år senare beslutade kyrkostyrelsen i samråd med biskopsmötet att skjuta fram översynen av kyrkohandboken.

Kyrkostyrelsen beslutade 2006 att återuppta översynsarbetet, med tillvaratagande av förslaget 2000 och erfarenheter från dess remissomgång. Från kyrkomötet 2001, med hänvisning till tidigare uppdrag från Centralstyrelsen, kvarstod att till översynen av kyrkans böcker införliva frågan om framtagande av kompletterande gudstjänstmusik. Kyrkostyrelsen underströk 2006 ”att 1986 års kyrkohandbok i huvudsak fungerar väl”. År 2009 beslutade kyrkostyrelsen att genomföra en mer genomgripande kyrkohandboksrevision. Från översynsarbetet på 1990-talet kvarstod tre uppgifter:

- anpassning till Bibel 2000
- kyrkorättslig och anvisningsmässig anpassning till kyrkoordningen
- bearbetning av liturgiska formuleringar i syfte att finna ett mer inkluderande språkbruk

Översynen 2006 började med en övergripande reflektionsfas om gudstjänsten samt arbete med Svenska kyrkans mässordning. Kyrkostyrelsen angav teologiska och pastorala frågeställningar som skulle behandlas i reflektionen och i arbetet med mässans grundordning. Det handlade bland annat om:

- vad det innebär att fira gudstjänst som återspeglar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i en tid präglad av lokal gestaltning och stor alternativrikedom.
- vad det innebär att då fastställa en gemensam kyrkohandbok
- vad det innebär att säkerställa ett igenkännande lokalt och i Svenska kyrkan som helhet

Till reflektionen skulle också höra konsekvenser för domkapitlens tillsyn, i anslutning till frågor om lokal gestaltning.

Barnkonsekvensanalys och andra överväganden

Från och med 1 januari 2013 ska barnkonsekvensanalys genomföras vid alla större utredningar på nationell nivå enligt beslut i kyrkomötet 2012. I *Kommentarer Förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SKU 2016:1) redovisas en bakgrund om

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			4(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

barnperspektiv och gudstjänst och hur barnets perspektiv är en del av kyrkohandboksrevisionen. Förutom de uppdrag som getts av kyrkomötet eller kyrkostyrelsen (se ovan) finns ett antal andra överväganden som revisionen har att relatera till. Det handlar bland annat om ekumeniska dokument och överenskommelser och Svenska kyrkans svar på sådana dokument. Det handlar vidare om religionsdialogfrågor, som relaterat till dokumentet *Guds vägar* som antogs av kyrkomötet 2001 och andra kyrkomötesbeslut.

Reflektionsfas och tre remissomgångar

Reflektionsdokumenten *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006-års kyrkohandboksgrupp* och *Mässans grundordning* presenterades för kyrkostyrelsen i december 2009 och gick på remiss till domkapiteln våren 2010. Det var den första remissomgången inom kyrkohandboksrevisionen.

Utifrån revisionens uppdrag, reflektionsdokumenten 2009 samt remissvaren 2010 arbetades ett kyrkohandboksförslag fram. I maj 2012 beslutade kyrkostyrelsen att ett kyrkohandboksförslag (SKU 2012:2) skulle prövas från Första söndagen i Advent 2012 till Domsöndagen 2013 i ett brett urval av Svenska kyrkans församlingar och för remissförfarande. Nästan 40 procent av Svenska kyrkans församlingar, domkapitel, stiftsstyrelser och en grupp övriga institutioner/sammanslutningar var remissinstanser. I februari 2014 inkom remissvaren från denna andra remissomgång i kyrkohandboksrevisionen. En remissrapport presenterades för biskopsmöte och kyrkostyrelse i maj och juni 2014.

Under hösten 2014 gjordes bearbetningar av kyrkohandboksförslaget, utifrån remissutfallet. Under 2015 skedde granskning av det bearbetade förslaget avseende, teologi, musik och språk med sakkunniga inom respektive område. Även barnperspektiv beaktades särskilt, till exempel med fokusgrupper med barn och unga våren 2014. Kyrkostyrelsen beslutade vid sitt sammanträde i december 2015 att det reviderade kyrkohandboksförslaget skulle sändas på uppföljande remiss. Denna tredje remissomgång inom kyrkohandboksrevisionen omfattade tiden från 1 januari 2016 till 15 maj 2016. Alla kyrkoråd, domkapitel, stiftsstyrelser samt 47 övriga instanser inbjöds att svara på denna remiss.

Kyrkostyrelsen beslutade i april 2014 om en förlängning av kyrkohandboksrevisionen med ett år. I december 2014 beslutade kyrkostyrelsen att förlänga tidsplanen med ytterligare ett år, för beslut i kyrkomötet 2017 och ibruktagande av en ny kyrkohandbok 2018.

Parallellt med revisionsarbetet av kyrkohandboken på svenska pågår ett arbete med översättning av hela eller delar av kyrkohandboksförslaget till svenskt teckenspråk och fem nationella minoritetsspråk: finska, meänkieli, lulesamiska, nordsamiska och sydsamiska. Det översatta förslaget 2012 (till svenskt teckenspråk och finska, meänkieli, lulesamiska, nordsamiska och sydsamiska) prövades i remissförsamlingar och utvärderades i en särskild

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			5(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

process 2014–2015. Sedan 2015 pågår även ett översättningsarbete till fyra varieteter av romani (kaale, kalderash, lovari och resanderomani).

Remiss om kyrkohandboksförslaget 2016

Att remissen om kyrkohandboksförslaget 2016 är en uppföljning innebär att frågor som fått ett tydligt utfall i remissresultatet 2014 inte tas upp på nytt i denna remissomgång. För en redovisning av resultatet efter remissomgången 2012–2014 hänvisas till remissammanställningen 2014 *Remissammanställning om 2012 års kyrkohandboksförslag* som finns digitalt publicerad på www.svenskakyrkan.se/kyrkohandboken samt kommentarsvolymen från 2016 *Kommentarer Förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* (SOU2016:1). I kommentarsvolymen uppmärksammas övergripande principresonemang för revisionen.

Remissinstanser

Samtliga kyrkoråd (721) var inbjudna instanser och av dessa var det 395 som svarade. 379 kyrkoråd svarade elektroniskt och 16 kyrkoråd svarade med en bifogad fil. Det var 206 kyrkoråd som svarade elektroniskt av dem som tidigare varit försöksförsamlingar och 173 kyrkoråd från församlingar/pastorat som inte tidigare varit försöksförsamlingar. Remissinstanser på lokal nivå (kyrkoråden) var församlingar som inte ingår i pastorat samt alla pastorat i Svenska kyrkan. Kyrkoråden analyserades utifrån om de hade varit försöksförsamlingar 2012 eller inte.

Ett antal församlingar ombads att ha ett särskilt fokus i remissarbetet. Det fanns därför en grupp församlingar/pastorat (18 kyrkoråd) som hade Den allmänna gudstjänsten som sitt fokusområde. En annan fokusgrupp fördjupade om De kyrkliga handlingarna (11 kyrkoråd). Den tredje gruppen hade fokusområdet Barn och unga (8 kyrkoråd).

Av de församlingar/pastorat som tackat ja till att vara fokusförsamlingar svarade alla utom en fokusförsamling (som hade inriktningen på De kyrkliga handlingarna), sammantaget 36 fokusförsamlingar. Alla 13 domkapitel och 13 stiftsstyrelser besvarade antingen den elektroniska enkäten eller skickade en separat fil. Av 50 övriga inbjudna remissinstanser har 27 svarat antingen elektroniskt eller i en separat fil. 6 instanser inom Svenska kyrkan hördes om förslaget och 5 av dessa instanser inkom med svar. 163 spontanremisser har inkommit och av dem kommer 26 svar från församlingsråd, församlingar i pastorat.

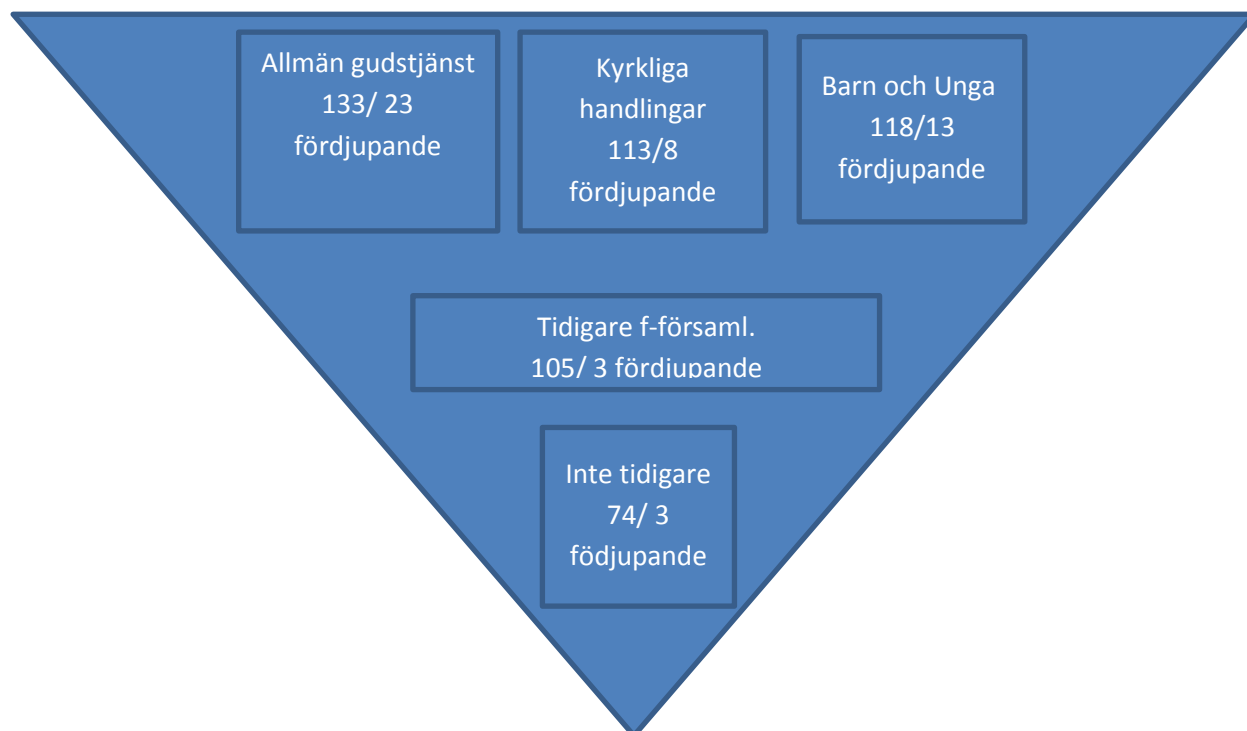
Remissinstanserna inbjöds att svara på en remissenkät via en elektronisk enkät.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			6(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Frågor i remissenkäter

För att få en så allsidig belysning av hur de olika remissinstanserna såg på det reviderade kyrkohandboksförslaget framställdes olika elektroniska enkäter, beroende på instans. Domkapitlen och stiftsstyrelserna fick 56 frågor med fasta svarsalternativ och 18 fördjupande frågor med frisvar. Frågorna omfattade samma områden, men domkapitlets frågor utgick från tillsynsperspektivet medan stiftsstyrelsens frågor utgick från främjande perspektivet. Till övriga remissinstanserna ställdes också ett antal frisvarsfrågor.

Figur 1 Antal remissfrågor till församlingar och pastorat, ej tidigare försöksförsamlingar, tidigare försöksförsamlingar, fokusförsamlingar för Den allmänna gudstjänsten, fokusförsamlingar för De kyrkliga handlingarna och fokusförsamlingar för Barn och unga, antal.

De kyrkoråd som inte tidigare varit försöksförsamlingar fick besvara en enkät som innehöll 74 frågor med fasta svarsalternativ och 3 frisvarsfrågor. Den första frisvarsfrågan var: *Kommentera Gudstjänstmusik A-E (Kristusrop, Lovsången, Lovsägelsen, Helig, O Guds lamm och Lovprisningen), övriga sjungna moment samt sjungna moment vid De kyrkliga handlingarna utifrån notering (läsbarhet och lämplig tonart, melodi, harmonik, rytmik och relationen musik och text).* Här fanns möjlighet att i den elektroniska enkäten ge ett svar som

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			7(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

motsvarande en A 4-sida. Den andra frisvarsfråga var: *Vilka andra språk har ni behov av att kyrkohandboken översätts till? I sin helhet eller i delar?* Den avslutande frågan var: *Här finns möjlighet att ge synpunkter på kyrkohandboksförslaget 2016 både när det gäller övergripande frågor och detaljer.* Det fanns här möjlighet att ge ett frisvar på två A4-sidor eller att skicka in en särskild bilaga. De kyrkoråd som tidigare varit försöksförsamlingar svarade på samma frågor, både de med fasta svarsalternativ och de med frisvar, som de kyrkoråd som inte tidigare varit försöksförsamlingar samt ytterligare 31 frågor med fasta svarsalternativ. Till detta kom tre grupper med fokusförsamlingar/pastorat som förutom försöksförsamlingarnas frågor besvarade fler frågor både med fasta svarsalternativ och fördjupande frågor med frisvar.

Den fokusgrupp som hade inriktningen på Den allmänna gudstjänsten hade 133 frågor med fasta svarsalternativ och 23 fördjupande frågor. De kyrkoråd som hade fokus på De kyrkliga handlingarna hade 113 frågor med fasta svarsalternativ och 8 fördjupande frågor med frisvar. De kyrkoråd som hade fokusområdet Barn och unga hade 118 frågor med fasta svarsalternativ och 13 frågor som besvarades med frisvar.

Om användning samt bedömning

I remissen har ett mål varit att få veta i hur hög grad 2016 års kyrkohandboksförslags olika alternativ kommer att brukas i församlingarna. Därför fanns ett flertal frågor i remissenkäten med fasta svarsalternativ till kyrkoråden med ett brukarperspektiv. Samtidigt har brukarperspektiv funnits med i såväl domkapitlens och stiftsstyrelsernas samt i övriga remissinstansernas enkäter. Ett exempel från kyrkorådets enkät om användning: *Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för att Inledningsordet kan utformas som ni skulle vilja fira gudstjänst?* Det har funnits fem svarsalternativ på dessa frågor: ”I låg grad”, ”I ganska låg grad”, ”Varken låg eller hög grad”, ”I ganska hög grad” och ”I hög grad”. Det har också varit möjlighet att välja alternativet ”Avstår”.

Remissenkäten har varit utformad så att man har kunnat hoppa över en eller flera frågor. Det fanns också olika övergripande bedömningsfrågor till exempel om Den allmänna gudstjänsten, De kyrkliga handlingarna, bekännelse, språk och barnperspektiv. Ett exempel ur enkäten för kyrkoråden: *Hur bedömer ni gudstjänstordningarnas språk i Den allmänna gudstjänsten (till exempel i böner)?* Här har svarsalternativen varit ”Dåligt”, ”Ganska dåligt”, ”Varken dåligt eller bra”, ”Ganska bra”, ”Bra” och ”Avstår”.

Kodning och bearbetning

Alla frågor med fasta frågesvar har behandlats statistiskt utifrån vetenskaplig metodik. Den statistiska analysen har omfattat alla frågor med fasta svarsalternativ från de olika remissinstanserna. När det gäller församlingarna har deras svar även analyserats utifrån om de

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			8(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

varit/inte tidigare varit försöksförsamlingar. Analys har vidare gjorts utifrån församlingarnas stiftstillhörighet och utifrån vilken sorts tätort de är belägna i. Jonas Bromander, docent och religionssociolog, har tillsammans med analysenheten (på Kyrkokansliet) bearbetat statistiken och tagit fram tabeller och gjort grundläggande statistisk analys.

Frisvar, bifogade bilagor, separat inskickade svar har alla bearbetats med kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys. Denna metod kompletterar den statistiska analysen och möjliggör att även remissinstansernas skrivna kommentarer är en del av analysen. Det är därmed möjligt att veta om det är få eller många som tagit upp synpunkter på en frågeställning, både på detaljnivå och i övergripande frågor. All text har lästs och kodats utifrån en fastställd kodlista, som under arbetets gång kunnat utökas med kompletterande koder. Spontanremisserna har lästs och sammanfattats. Frisvar, bifogade bilagor, separat inskickade svar och spontanremisser har kodats av kyrkomusiker och präster. Musiksvaret har läst av kyrkomusiker och övriga har läst av präster. Sammanlagt har 13 personer deltagit i läsning och kodning av de inskickade texterna. Utifrån kodningen av svaren har det blivit tydligt hur mycket olika moment och olika ämnen har kommenterats. Kodningen har därmed gjort det möjligt att på ett vetenskapligt och systematiskt sätt analysera och beakta innehållskommentarerna oavsett om dessa kommentarer finns i frisvar i den elektroniska enkäten eller i en särskild bilaga.

Analys av remissmaterial

I analysen av musik har sakkunniga inom kyrkomusik tillsammans med projektledningen, Jonas Bromander och analysenheten gått igenom den statistiska analysen, det kodade materialet och utifrån det gjort en analys. På samma sätt har en annan grupp där de sakkunniga utgjorts av teologer, arbetat med teologi och språk. Varje moment i Den allmänna gudstjänsten och i De kyrkliga handlingarna har analyserats. Dessutom har en tematisk bearbetning skett av övergripande frågeställningar. Bearbetningen har gjorts på ett systematiskt sätt genom att varje frågeställning och varje enskilt moment har sammanställts för de olika remissinstanserna. Därefter har en analys gjorts som omfattar såväl svaren i form av fasta svarsalternativ som fritextsvaren från de olika inbjudna remissinstansernas samt spontanremissernas synpunkter. Genom att använda denna religionssociologiska metod bearbetas remissvaren såväl kvantitativt som kvalitativt.

Synpunkter i remissvar om remissenkät och remisstid

Som redovisats ovan beslutade kyrkostyrelsen i december 2015 om remittering av kyrkohandboksförslaget 2016. Den beslutade remisstiden var från 1 januari 2016 till 15 maj 2016. Det var från 1 januari 2016 möjligt att använda och pröva kyrkohandboksförslaget i församlingars gudstjänstfirande. Det skulle också vara möjligt att som församling/pastorat

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			9(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

svara på remissen utan att pröva förslaget i gudstjänstfirande varför frågeställningarna om gudstjänstbruk anpassades till dessa förutsättningar.

I en del remissvar från kyrkoråden (ett 50-tal) samt i andra remissvar finns kritik mot enkätens utformning samt att remisstiden varit för kort. Synpunkterna om remissenkäten gäller bland annat hur frågeställningar och svarsalternativ är formulerade. Några remissinstanser tar upp att frågorna i remissenkäten är oprecisa. Man anser att man inte kunnat ge synpunkter om andra frågor än de frågor som behandlas i remissenkäten.

Bortfallsanalys

Bortfallsanalysen beskriver församlingarnas och pastoratens deltagande i remissarbetet. Som framgått ovan har totalt 395 svar inkommit. Eftersom det sammanlagda antalet utskickade enkäter till kyrkoråd är 721 uppgår svarsfrekvensen bland kyrkoråden till 55 procent. Som en jämförelse kan nämnas att antalet svarande är något fler än de antal kyrkoråd som besvarade den så kallade utjämningsutredningen där svarsfrekvensen var 50 procent.

Svarsvariation utifrån församlingstyp

Med församlingstyp avses i detta sammanhang de olika församlingarnas medverkan i kyrkohandboksrevisionen. Ett flertal församlingar/pastorat prövade aldrig 2012 års handboksförslag vilket innebär att de går in i revisionsarbetet för första gången i och med remissen om kyrkohandboksförslaget 2016. Dessa har haft en kortare och mer övergripande enkät att svara på. De församlingar som här benämns försöksförsamlingar inbjöds redan 2012 och har 2016 haft en mer detaljerad enkät. Alla fokusförsamlingarna deltog även i remissen om 2012 års kyrkohandboksförslag och har nu haft i uppgift att svara på ytterligare fördjupningsfrågor inom särskilda områden.

De som i tabellen nedan anges ha svarat separat är de som svarat i en struktur som följer det digitala formuläret, men inte lämnat svaret digitalt. Man kan ha skrivit ut enkäten på papper och skickat in svaren separat, varefter de har digitaliserats. Tabellen redovisar både absoluta tal och procentsatser. I den första kolumnen redovisas de som har svarat via den digitala enkäten och även de som senare digitaliserats. I nästa kolumn redovisas de som svarat separat. Den tredje kolumnen anger hur stor andel som inte har svarat. Kolumnen längst till höger anger totalsumman för respektive grupp.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			10(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Tabell 1 Antal svarande församlingar, svar via enkät, svar på annat sätt, ej svar, andel, procent och totalt antal, absoluta tal

	Svarat via enkät	Svarat på annat sätt	Ej svarat	Totalt antal
Försöksförsamling	59%	2%	39%	285
Ej försöksförsamling	45%	2%	53%	366
Fokus - Allmänna gudstjänsten	94%	6%	0%	18
Fokus - Kyrkliga handlingar	91%	0%	9%	11
Fokus - Barn och unga	100%	0%	0%	8
Försöksförsamling, utland	67%	0%	33%	6
Ej försöksförsamling, utland	33%	0%	67%	27
Totalt	53%	2%	45%	721

Av de kyrkoråd som besvarat enkäten valde 16 kyrkoråd att skicka in ett separat svar. Elektroniskt behandlade enkäter är 379. 206 av dem är tidigare försöksförsamlingarna. Alla utom en av fokusförsamlingarna har besvarat enkäten.

De tidigare försöksförsamlingarna har svarat i högre grad än de som inte fanns med i remissomgången om kyrkohandboksförslaget 2012. Det är 45 procent av dem som inte tidigare var försöksförsamlingar som svarat och 59 procent av de tidigare försöksförsamlingarna som besvarat remissenkäten 2016. När man räknar samman alla försöksförsamlingar inklusive utlandsförsamlingar i utlandet och fokusförsamlingarna blir svarsfrekvensen 65 procent.

Svarsvariation utifrån stift

Det finns stiftsskillnader mellan hur många församlingar/pastorat i respektive stift som besvarat enkäten. Även i remissvaren om 2012 års kyrkohandboksförslag fanns stiftsvariationer. I Skara stift deltog i stort sett alla församlingar 2012-2014 medan i andra stift kunde det vara omkring 20 procent som var försöksförsamlingar.

Tabell 2 Församlingar och pastorat som svarat via enkät, svarat på annat sätt eller ej svarat efter stiftstillhörighet, andel, procent och totalt antal, absoluta tal.

Svarat via enkät	Svarat på annat sätt	Ej svarat	Totalt antal
------------------	----------------------	-----------	--------------

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			11(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Göteborgs stift	73%	2%	25%	101
Härnösands stift	37%	2%	61%	49
Karlstads stift	74%	0%	26%	31
Linköpings stift	40%	7%	53%	30
Luleå stift	43%	9%	49%	35
Lunds stift	61%	1%	39%	109
Skara stift	74%	0%	26%	43
Stockholms stift	51%	4%	46%	57
Strängnäs stift	35%	2%	63%	54
Uppsala stift	58%	2%	41%	64
Visby stift	33%	8%	58%	12
Västerås stift	26%	5%	70%	43
Växjö stift	43%	0%	57%	60
Utlandsförsamlingar	39%	0%	61%	33
Totalt	53%	2%	45%	721

Församlingar/pastorat i Göteborg, Karlstad och Skara har ett särskilt högt deltagande. Svarefrekvensen landar i dessa regioner på ca 75 procent. Även Lunds och Uppsala stift ligger högre än genomsnittet. Flera stift (Linköping, Härnösand, Luleå, Stockholm, Strängnäs, Visby, Västerås, Växjö samt utlandsförsamlingarna) har en svarsfrekvens under 55 procent. Några stift ligger betydligt under genomsnittet, med som lägst en svarsfrekvens om 30 procent.

Svarsvariation utifrån tätortsgrad

Tätortsgradsindelningen visar hur kyrkorådssvaren fördelat sig utifrån tätortsgrad.

Tabell 3 Församlingar och pastorat som svarat via enkät, svarat på annat sätt eller ej svarat efter tätortsgrad, andel, procent och totalt antal, absoluta tal.

	Svarat via enkät	Svarat på annat sätt	Ej svarat	Totalt antal
Storstad	70%	4%	26%	57

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			12(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Förort	61%	3%	36%	75
Större stad	88%	12%	0%	17
Medelstor stad	65%	4%	31%	51
Större tätort	52%	1%	47%	100
Mindre tätort	52%	1%	47%	170
Landsbygd	50%	1%	49%	135
Glesbygd	30%	4%	66%	83
Utlandsförsamlingar	39%	0%	61%	33
Totalt	53%	2%	45%	721

Noterbart är att svarsfrekvensen alltså är förhållandevis högre i storstäder, förorter till storstäder, större städer och i medelstora städer än den genomsnittliga svarsfrekvensen som är 53 procent. Den näst sista av dessa kategorier (större städer) uppvisar till och med en svarsnivå på 100 procent. Ungefär på samma nivå som genomsnittet ligger större tätort, mindre tätort och landsbygd. Glesbygd har lägst svarsfrekvens med 30 procent. Det är 39 procent av församlingarna/pastoraten i Svenska kyrkan i utlandet som har besvarat remissenkäten.

De församlingar/pastorat som besvarat enkäten (utlandsförsamlingar och icke-territoriella församlingar undantagna) utgör 69 procent av medlemsunderlaget i Svenska kyrkan. De representerar närmare 4,3 miljoner kyrkomedlemmar.

Om "församling" i remissammanställningen

I remissammanställningen nedan har citat använts från enskilda remissinstanser. Dessa är valda för att ge en inblick i remissvaren och för att konkretisera och tydliggöra innehåll och remissresultat. För att förenkla framställningen benämns alla kyrkorådsinstanser som "församling" eller "pastorat" eller ibland bara "församling". Det senare syftar då i framställningen på kyrkoråd i församling eller i pastorat.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			13(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

2. ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

Övergripande om teologi

Utifrån remissresultatet 2014 var det särskilt några teologiska perspektiv som behövde bearbetas i kyrkohandboksförslaget. Det handlade om treenighetens framställning i vissa texter, förstärkning av eskatologiska perspektiv i vissa böner, att balansera inomvärldsliga betoningar i texter samt att förstärka kristologin. Vad gällde treenighetsteologin menade remissinstanser att det fanns en obalans mellan betoningen av de tre trosartiklarna. Det fanns också synpunkter på försoningsperspektiv och formuleringar om synd och skuld. Vidare fanns 2014 synpunkter om De kyrkliga handlingarna, särskilt om dopteologin i dogudstjänsten och dogudstjänstens rytm.

Revisionen av kyrkohandboken för ett uppföljande förslag 2016 hade att beakta dels de ramar som getts med uppdragen för kyrkohandboksrevisionen och dels remissresultat 2014.

I remissenkäten 2016 finns två övergripande frågor som handlar om en övergripande bedömning av teologi och lära i kyrkohandboken. Frågorna gäller dels om teologisk mångfald och dels om tro, bekännelse och lära.

Teologisk mångfald

Tabell 4 Hur bedömer ni gudstjänstordningarnas teologi när det gäller teologisk mångfald i Den allmänna gudstjänsten? Andel, procent, och antal svar, absoluta tal.

	Dålig + Ganska dålig	Bra + Ganska bra	Dålig	Ganska dålig	Varken dålig eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Kyrkohandboken ska uttrycka teologisk mångfald. Hur bedömer ni gudstjänstordningarnas teologi när det gäller teologisk mångfald i Den allmänna gudstjänsten (till exempel i böner)?	12%	71%	3%	9%	17%	41%	30%	302

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 302 besvarat frågan om hur man bedömer att den teologiska mångfalden kommer till uttryck i gudstjänstordningarnas teologi. 71 procent har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 12 procent

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			14(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

har svarat ”Dålig” eller ”Ganska dålig”. 17 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dålig eller bra”.

Om man utifrån den övergripande svarsfördelningen jämför mellan tidigare försöksförsamlingar och de som inte varit försöksförsamlingar märks skillnader i bedömningen. Det är 8 procent inom gruppen tidigare försöksförsamlingar som anger ganska dålig/dålig medan motsvarande andel för de som inte varit försöksförsamlingar är 16 procent.

Vid en jämförelse mellan församlingarna stiftsvis finns skillnader. Det är till exempel cirka en fjärdedel av församlingarna i Strängnäs stift och ungefär 15 procent av församlingarna i Göteborgs stift som bedömer teologin som ganska dålig/dålig. Inom gruppen församlingar i Karlstad och Luleå stift är det ingen församling som här anger ganska dålig/dålig. Eftersom antalet församlingar i de olika stiftet ser olika ut kan procentsatser inte direkt jämföras med varandra. De visar tendenser i församlingssvaren och hur svaren fördelas.

Tro, bekännelse och lära

Tabell 5 Uttrycker kyrkohandboksförslaget Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Uttrycker kyrkohandboksförslaget Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära?	13%	75%	4%	8%	13%	35%	40%	320

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 320 besvarat frågan om förslaget uttrycker Svenska kyrkans tro och lära. 75 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 12 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 13 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”

Också här märks en skillnad mellan försöksförsamlingar och de som inte tidigare varit försöksförsamlingar. Det är 8 procent av tidigare försöksförsamlingar som anger ganska låg grad/låg grad. Motsvarande bedömning bland dem som inte varit försöksförsamlingar är 18 procent.

Det finns en skillnad då församlingarna analyseras stiftsvis. I Strängnäs stift, Uppsala stift och Göteborgs stift är det en fjärdedel respektive ungefär 15 procent som angett i ganska låg/låg grad vid en bedömning av läran. I församlingarna i Härnösand, Linköping, Luleå, Visby och

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			15(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Västerås är det ingen församling som angett i ganska låg grad/låg grad. De stiftsvisa skillnaderna handlar framför allt om tendenser i svarsmaterialet och inte exakta procentangivelser.

Övergripande kommentarer

Tre fjärdedelar av alla församlingar anser att läran kommer till uttryck i ganska hög eller hög grad. Av tabellen framgår att det är något fler av dessa båda grupper som svarat ”i hög grad” (40 procent). För att få veta mer om vad församlingarna tar upp som brister eller förtjänster ges kommentarer i de frisvarsfrågor som fanns i remissenkäten. De fördjupande svaren om olika moment återkommer vid en genomgång av respektive moment i gudstjänsten, se avsnitt tre och fyra. Här ska därför endast några övergripande områden tas upp.

Vad gäller de teologiska frågor som hade reviderats efter remissutfallet 2014 finns vissa kommentarer i remissvaren 2016. En fokusförsamling skriver att *teologin överlag har blivit tydligare*. Församlingen menar samtidigt att *det finns texter där man inte knyter an till tydliga teologiska teman som finns i varje del av kyrkoåret*. En annan fokusförsamling konstaterar att *trinitarisk teologi, soteriologi, kristologi och eskatologi blivit tydligare*.

Ett 20-tal församlingar (av 379 församlingar) uttrycker övergripande kritik mot att teologin i kyrkohandboken strider mot kyrkans lära. Även i dessa kommentarer märks skillnader mellan församlingar i olika stift. Bland de församlingar som är kritiska beträffande teologin och den lära som uttrycks i kyrkohandboken påpekas att kyrkohandbokens alternativ, och därmed möjligheten att utforma gudstjänsten på ett flertal olika sätt inom grundstrukturen, leder till att kyrkans lära inte blir enhetlig (se vidare nedan). Andra församlingar framhåller att läran kommer väl till uttryck och att kyrkohandboken är brukbar på ett bra sätt utifrån läran.

Till övervägande del menar domkapitlen och stiftsstyrelserna att förslaget varit lyhört för synpunkterna 2014 och att kvaliteten har förbättrats betydligt. Det är 12 stift som svarat på den övergripande enkätfrågan om tro och lära. Av dessa är det åtta som svarar ”i hög grad”, tre ”i ganska hög grad” och ett stift som svarar ”i låg grad”. Ett stift som svarar ”i ganska hög grad” skriver: *efter revidering på grundval av denna remiss, finns goda förutsättningar att åstadkomma en fungerande kyrkohandbok för Svenska kyrkan*. Flera stift tar upp att förslaget nu väl balanserar treenighetsteologi, kristologi och eskatologi. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Lund konstaterar dock att kyrkohandboksförslaget inte kan vara grund för en kommande kyrkohandbok. Domkapitlet i Lund tar vidare upp att förslaget saknar rituell medvetenhet, att genrer blandas, pastoral ram saknas och att barnperspektivet inte är tillräckligt.

Bland övriga inbjudna instanser liksom i spontansvar finns synpunkter både på ett övergripande plan och om olika moment i gudstjänsterna. Här kan till exempel nämnas Evangeliska fosterlandsstiftelse (EFS) som konstaterar att teologin blivit bättre men man tycker samtidigt att det fortfarande är för svag kristologi. Också andra perspektiv är svaga: *Det finns mycket kärlek och liv, mindre av lydnad och efterföljelse*. Förbundet för kristen humanism skriver att läran ryms väl i kyrkohandboksförslaget och man konstaterar: *Treenigheten handlar om att Gud är mångfaldig. Kristologin om att Gud kommer till oss*.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			16(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Jesus "vår Herre"

En fråga som återkommer i en grupp av de församlingar 379 församlingarna som besvarat enkäten, rör kristologin. Det är 13 procent (knappt ett 50-tal församlingar) som tar upp att man saknar att tilltalet Jesus som "Herre" eller "vår Herre" har tagits bort i vissa texter, även om det finns kvar i andra texter och även om det är möjligt även i dessa delar av gudstjänsten att säga "vår Herre" eller "Herre" ändå.

De församlingar som tar upp detta som en brist finns i flera olika stift, till exempel Lunds stift, Stockholms stift, Göteborgs stift, Karlstad stift, Uppsala stift och Luleå stift. De texter som man särskilt uppmärksammar är exempelvis församlingssvar i förbönen, dimissionsord vid måltiden och sändningsord. Denna grupp av församlingar tar upp att det är viktigt i kyrkohandboken med tilltalet Jesus som "Herre" och "vår Herre" då det grundar sig i biblisk teologi och att förändringen i förslaget 2016 innebär att det relationella gudstilltalet försvagas så att relationen med Jesus Kristus blir mer opersonlig, vilket man ser som olyckligt eller en brist. Några församlingar tar upp hur nedtonandet av tilltalet till Jesus påverkar hur treenighetsteologi balanseras i förslaget. Bland övriga remissinstanser märks liknande synpunkter från exempelvis Oasrörelsen, Linköpings universitet, EFS och SALT (barn och unga i EFS) och Vitterhetsakademien liksom i flera spontansvar. Någon enstaka församlingar välkomnar ambitionen att minska uttrycken med Jesus som "Herre" i kyrkohandboken. Denna synpunkt delas av enstaka övriga instanser liksom i några spontansvar.

Mångfald och enhet

I kyrkohandboksförslaget 2016, liksom i förslaget 2012, är Den allmänna gudstjänsten uppställd utifrån gudstjänstens grundstruktur (*ordo*) med Samling, Ordet, (Måltiden) och Sändning. Inom denna grundrytm ryms Högmässa och Mässa/Gudstjänst. Här skiljer sig uppställningen i kyrkohandboksförslagen från 1986 års kyrkohandbok som istället hade sex olika gudstjänsttyper (Högmässa, Högmässogudstjänst, Söndagsmässa, Söndagsgudstjänst, Familjemässa och Familjegudstjänst). Antalet alternativ inom respektive moment motsvarar antingen 1986 års kyrkohandbok (till exempel Inledningsord och prefationer) eller är fler (till exempel Bön om förlåtelse och Nattvardsböner samt den liturgiska musiken). Gudstjänsternas uppbyggnad med denna gudstjänststruktur liksom ordningarna Högmässa och Mässa/Gudstjänst fick starkt stöd 2014 och i remissvaren 2016 förfaller detta för de flesta vara en icke-fråga. De enstaka synpunkter som finns handlar om synligheten för gudstjänst med barn i Högmässa och Mässa/Gudstjänst.

Några församlingar liksom flera övriga remissinstanser för ett resonemang om många alternativ i en kyrkohandbok, och vad det innebär för lokal förankring och igenkänning i kyrkan som en enhet och mellan församlingar. Detta är också något som flera stift diskuterar. Domkapitlen och stiftsstyrelserna uttrycker ett bejakande av gudstjänststrukturerna för Den allmänna gudstjänsten. Motiven för denna övergripande bedömning handlar till exempel om igenkännande, lokal frihet, att det ger trygghet och inom denna ram ger uttryck för läran och enheten i kyrkan. Resonemang förs också om vikten av igenkänning med Bibeln och med övriga gudstjänstböcker.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			17(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Som uppmärksammats ovan tar vissa församlingar upp att kyrkohandboken borde omfatta färre alternativ, för att inte riskera enhetligheten och för att inte utarma kyrkans lära. Bland övriga remissinstanser som för ett resonemang om enhet och mångfald i gudstjänsten finns bland annat Kvinnor i Svenska kyrkan som nämner att de många alternativen förutsätter att man i församlingen inte varierar gudstjänsten från gång till gång. Oasrörelsen och Johanneslunds teologiska högskola hör till dem som tycker att det i kyrkohandboksförslaget finns för många alternativ, vilket leder till låg igenkänning. Göteborgs universitet (Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion) för ett resonemang om mässan i ett ekumeniskt perspektiv. Man menar att kyrkohandboksförslaget inte fungerar, varken utifrån ett lokalt eller utifrån ett globalt perspektiv. Man föreslår istället att kyrkohandboken skulle bestå av en ”högmässa” och en ”lågmässa”.

Några domkapitel och stiftsstyrelser (som Växjö, Västerås, Skara) tar upp att det finns risker med friheten. Moment kan komma ur bruk i gudstjänsten vilket kan leda till att traditionen därmed utarmas. Detta ser man som utmanande för kyrkan och det förutsätter strategier i bland annat stiftet och vid utbildningsinstitutionerna. Två stift efterlyser eller saknar perspektiv i kyrkohandboken om kyrkans enhet.

Utifrån remissvaren 2016 där tidigare försöksförsamlingar kunde ange vilka böner, andra texter och musiksatser man kommer att använda i sitt gudstjänstfirande kan samtidigt konstateras att det i kyrkohandboksförslaget finns ett antal böner, andra texter liksom musiksatser som brukas i många av församlingarna. Dessa texter och musiksatser förefaller fungera som en grundstomme för gudstjänstfirandet i en stor andel av församlingarna. Övriga texter fungerar i dessa församlingar som kompletterande texter. Det framkommer i flera remissvar att detta komplement används vid vissa typer av gudstjänster eller under vissa delar av kyrkoåret.

Övriga synpunkter om teologin i kyrkohandboksförslaget återkommer i avsnitt 3 och 4, om Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna och dessa gudstjänsters olika moment. I denna redovisning konkretiseras också församlingarnas bruk av texter och musiksatser.

Kyrkoåret

En annan fråga som hade bearbetats till förslaget 2016 handlade om att lyfta fram kyrkoåret i kyrkohandboken. I remissvaren 2014 fanns flera synpunkter om detta. I remissvaren 2016 märks endast ett fåtal kommentarer om kyrkoåret. Några instanser tar upp att kyrkoåret kommer väl till uttryck i kyrkohandboksförslaget. Ett fåtal tar upp att kyrkoåret borde färga kyrkohandboken mer, i till exempel prefationer och nattvardsböner liksom i musiken i framför allt Gudstjänstmusik D och E. Utifrån barnperspektiv finns kritik i vissa församlingssvar om att göra Dagens bön till ett fast moment i alla huvudgudstjänster. Församlingar tar här upp att Dagens bön, så som den är utformad i evangelieboken, inte är anpassad för barnens sammanhang (se vidare nedan).

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			18(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Kyrkohandbokens namn

I remissvaren 2014 bejakades benämningen *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* hos en stor del av församlingarna. Utifrån remissvarens synpunkter och avstämning i biskopsmötet 2014 där benämningen *kyrkohandboken* som uttryck för det gemensamma gudstjänstfirandet lyftes fram gjordes ingen förändring till det reviderade förslaget 2016. Vissa remissvar 2016, bland annat Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse samt Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse föreslår *Gudstjänstbok för Svenska kyrkan*.

Herrens bön

Den översättning som finns i gudstjänstordningarna i kyrkohandboksförslaget 2016 är den ekumeniska översättningen av Herrens bön som antogs vid Sveriges Kristna Råds årsmöte 1996 och togs i bruk i Svenska kyrkan 1998. Utifrån remissvaren 2014 samt avstämning i biskopsmötet 2014 återges en äldre översättning av Herrens bön i de inledande övergripande anvisningarna. Där anges att som ”alternativ utifrån pastorala behov i församlingen kan följande översättning av Herrens bön (”Fader vår”) användas”. I anvisningarna återges därefter den äldre översättningen. Några remissinstanser kommenterar Herrens bön. Det handlar då mestadels om att lyfta fram möjligheten att använda ”Fader vår” i De kyrkliga handlingarna. Stockholms domkapitel och stiftsstyrelse tar upp att de vill att denna översättning finns som utskrivet alternativ i De kyrkliga handlingarna. Härnösands domkapitel och stiftsstyrelse anser däremot att endast den ekumeniska översättningen (”Vår fader”) ska finnas i kyrkohandboken. Svenska Akademien diskuterar i sitt remissvar Herrens bön. Man menar att valet av översättning i kyrkohandboksförslaget skett utifrån en »inkluderande« hållning. Akademien ger textexempel från bönen där man förordar 1917-års översättning. Man anser att valet av översättning i kyrkohandboksförslaget i detta textexempel är omotiverat och innebär en innehållslig förändring.

Församlingens gudstjänsttraditioner och delaktighet

I uppdragsbeskrivningen för kyrkohandboksrevisionen framhålls att Svenska kyrkan idag präglas av lokal gestaltning och stor alternativriktighet. I många församlingar med levande gudstjänstliv är gudstjänsten utformad lokalt och mycket ofta också med en hög grad av delaktighet bland gudstjänstfirarna. Utifrån uppdraget för kyrkohandboksrevisionen fanns i enkäten två frågor om utrymme för gudstjänsttraditioner samt om delaktighet.

I remissenkäten 2016 fanns följande två frågor till församlingarna/pastoraten: ”Rymts församlingens gudstjänsttraditioner inom de ramar som ges i kyrkohandboksförslaget?” samt ”Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för den gudstjänstfirande församlingens delaktighet?”.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			19(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Tabell 6 Ryms församlingens gudstjänsttraditioner inom de ramar som ges i kyrkohandboksförslaget? Och ger kyrkohandboksförslaget utrymme för den gudstjänstfirande församlingens delaktighet? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ryms församlingens gudstjänsttraditioner inom de ramar som ges i kyrkohandboksförslaget?	7%	82%	2%	5%	11%	38%	44%	340
Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för den gudstjänstfirande församlingens delaktighet?	5%	79%	1%	4%	16%	38%	41%	329

Av de 379 som besvarat enkäten har 340 besvarat frågan om församlingens gudstjänsttraditioner ryms inom de ramar som ges i kyrkohandboksförslaget. 82 procent har valt ”I hög grad” och i Ganska hög grad” medan 7 procent har valt ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 11 procent har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av de 379 som besvarat enkäten har 329 besvarat frågan om kyrkohandboksförslaget ger utrymme för den gudstjänstfirande församlingens delaktighet. 79 procent har valt ”I hög grad” och i Ganska hög grad” medan 5 procent har valt ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 16 procent har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Vid en jämförelse mellan tidigare försöksförsamlingar och de som inte varit försöksförsamlingar förut är skillnaderna små. Det är något fler bland tidigare försöksförsamlingar som svarar i hög grad/i ganska hög grad om både delaktighet och utrymme för gudstjänsttraditioner. Bland församlingskommentarer om dessa frågor märks resonemang som tar upp att frågor om delaktighet i mycket handlar om det som inte regleras av kyrkohandboken. En fokusförsamling skriver att kyrkohandboksförslagets alternativ ger möjlighet att utforma gudstjänster som passar i församlingen. Enstaka församlingar i Lunds stift tar upp att möjligheterna blir mindre då man i det liturgiska närverket haft mer utrymme för lokala variationer. Katarina församling i Stockholm, som utvecklat en egen gudstjänstordning (Katarinamässan), börjar och slutar sitt remissvar med en fråga om församlingens gudstjänstfirande ryms inom ramen för kyrkohandboksförslaget. Man beskriver Katarinamässan som ett möte mellan sekulariseringen, frikyrka och Svenska kyrkan. Svenska

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			20(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

kyrkans utbildningsinstitut är exempel på en instans som menar att kyrkohandboksförslaget ger utrymme för många av de traditioner som ryms i Svenska kyrkan.

Samiska rådet konstaterar inledningsvis att Svenska kyrkan på olika sätt uttryckt en vilja att inkludera samerna i Svenska kyrkan. Det handlar om samiskt gudstjänstliv och teologi, böner och psalmer m m. Därför finner man det förvånande att denna ambition inte avspeglas i kyrkohandboksförslaget. Rådet vill att ett appendix som rymmer samiskt gudstjänstliv snarast utformas. Ett sådant arbete bör ske skyndsamt med delaktighet av samer och samiska präster. Översättningsarbetet av kyrkohandboksförslaget till bland annat lulesamiska, nordsamiska och sydsamiska beskrivs ovan i sammanställningens inledning.

Bland spontansvaren finns några röster som utvecklar gudstjänstens tillgänglighet. I ett svar konstateras: *varje gudstjänst ska eftersträva att vara tillgänglig för personer som faller utanför normaliteten --- ambitionen bör vara att varje gudstjänst är tillgänglig för varje människa oavsett livsmönster.* I ett annat svar poängteras att det är viktigt att delaktighet för personer med funktionsnedsättning *inte formuleras så att det kan uppfattas som en särskild anpassning.* I svaret efterlyses en genomgång av förslagets anvisningar. I dessa svar påpekas att härmning är bättre än växelläsning och man välkomnar den förstärkning av härmning som gjorts i förslaget. Ytterligare förstärkning kunde dock ske menar man, i till exempel nattvardsböner och inledningsord. Man menar också att de i kyrkohandbokens anvisningar kunde finnas rekommendationer för användning av pictogram.

Barnen i gudstjänsten

Ett område i enkäten handlar om barns delaktighet i gudstjänsten. Här fanns enkätfrågor om både Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna. I enkäten ställdes frågan: ”Ger kyrkohandboksförslaget möjlighet till barns och ungas delaktighet i Den allmänna gudstjänsten?”

Tabell 7 Ger kyrkohandboksförslaget möjlighet till barns och ungas delaktighet i Den allmänna gudstjänsten? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslaget möjlighet till barns och ungas delaktighet i Den allmänna gudstjänsten?	18%	50%	6%	12%	31%	34%	16%	317

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			21(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Av de 379 som besvarat enkäten har 317 besvarat frågan om kyrkohandboksförslaget ger möjlighet till barns och ungas delaktighet i Den allmänna gudstjänsten. Det är 50 procent som har valt ”I hög grad” och i Ganska hög grad” medan 18 procent har valt ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 31 procent har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Skillnaderna mellan försöksförsamlingar och de som inte varit försöksförsamlingar är små. Läser man svaren utifrån stiftsperspektiv finns däremot tendenser som pekar på skillnader. Flera församlingar i Göteborg och Lund och Västerås har angett i låg grad/i ganska låg grad medan ingen församling i Linköping och Växjö har svarat så.

Överlag är det alltså en tredjedel som svarat att kyrkohandboksförslaget i varken låg eller hög grad ger utrymme för barns delaktighet. I kommentarerna utvecklas av flera församlingar att mycket av det som handlar om barns delaktighet inte regleras i kyrkohandboken. En fokusförsamling med fördjupande frågor om barnperspektiv exemplifierar denna reflektion. Församlingen skriver att ett välfungerande inkluderande av barn och unga främst handlar om *utformning, gestaltning, agerande och tilltal snarare än hur olika böner och texter är formulerade i en kyrkohandbok*. Församlingen framhåller att ett modernt och därmed också lättbegripligt språk underlättar, vilket man menar att det finns flera exempel på i kyrkohandboksförslaget. I ett annat svar från en fokusförsamling med fördjupning av barnperspektivet märks det att det är vanligt att man anpassar gudstjänstfirandet utifrån barnens sammanhang. Man väljer böner och andra texter som har ett lättillgängligt och modernt språk.

Andra, till exempel Skara domkapitel och stiftsstyrelse, efterlyser fler texter för små barn och man tar upp att Inledningsord 5 i det reviderade förslaget är exempel på en text som fungerar väl i det sammanhanget. Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse konstaterar att det i och för sig finns få texter för små barn men anser samtidigt att det inte behöver vara något fel: *De små barnen kan växa in i gudstjänsten. Om texter tillförs som är förenklade blir de just för enkla*. Lunds domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att barnperspektivet är otillräckligt, man ser *förenklningar och uttunning i förslaget*. Luleå domkapitel konstaterar: *Ur barnperspektiv har språket och texter förbättrats mycket positivt*.

Ytterligare någon annan församling efterlyser mer anvisningar och vägledning som lyfter fram gudstjänst med barn och unga. Några församlingar tar utifrån ett barnperspektiv upp att det inte är bra att Dagens bön föreslås vara fast i alla huvudgudstjänster (se vidare avsnitt om Dagens bön). Någon enstaka församling efterlyser möjligheten att använda barnbiblar i gudstjänsten vid bibelläsningen och någon annan tar upp att gudstjänst i relation till söndagsskola skulle kunna nämnas i kyrkohandboken. En annan instans tar upp att barn behöver mer bibelkunskap och därför bör det vara fler bibelläsningar, men däremot är det viktigt att ha mer frihet och kreativitet kring bibelläsningarna menar man. Svenska kyrkans unga skriver att *det i förslaget finns textalternativ som fungerar med barn och unga*. Samtidigt konstaterar man att en gudstjänst rymmer mycket mer än det skrivna och sagda: *bemötande, delaktighet, representation, musik, identifikation med ledare och andra etc*.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			22(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Flera församlingar tar upp att det utifrån ett barnperspektiv är mycket bra att det responsoriala har förstärkts i framför allt den liturgiska musiken. Det är ett område som flera av domkapiteln och stiftsstyrelserna stannar vid. Flera av dessa instanser resonerar om text och musik som en helhet. Det är betydelsefullt för barns delaktighet med den responsoriala musiken (särskilt i Gudstjänstmusik D och E) och med växelläsningar – som kanske skulle kunna förstärkas ytterligare i kyrkohandboken.

Övergripande om språk

I översynsupdraget från kyrkostyrelsen 2006 kvarstod från tidigare att bearbeta de liturgiska formuleringarna så att man får ett mer inkluderande språk samt att anpassa kyrkohandboken till Bibel 2000 (se ovan i inledningen).

I remissvaren 2014 fanns synpunkter på språket i vissa texter. Det handlade om synpunkter på tre nivåer. För det första att förbättra språklig kvalitet i vissa texter. För det andra att bearbeta vissa uttryck som man menade förekom för ofta eller uppfattades som modeord eller inte tillräckligt allmängiltiga och därför inte bedömdes vara hållbara i längden. För det tredje fanns synpunkter på uttryck i förslaget 2012 som också förändrat det teologiska innehållet.

I remissenkäten 2016 fanns bedömningsfrågor om språket i Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna (se vidare avsnitt fyra): ”Hur bedömer ni gudstjänstordningarnas språk i Den allmänna gudstjänsten (till exempel i böner)?”

Tabell 8 Hur bedömer ni gudstjänstordningarnas språk i Den allmänna gudstjänsten (till exempel i böner)?
Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dålig + Ganska dålig	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Hur bedömer ni gudstjänstordningarnas språk i Den allmänna gudstjänsten (till exempel i böner)?	16%	57%	2%	14%	27%	39%	18%	332

Av de 379 som besvarat enkäten har 332 besvarat frågan om hur gudstjänstordningarnas språk i Den allmänna gudstjänsten bedöms. Det är 57 procent som har valt ”Bra” och ”Ganska bra” medan 16 procent har valt ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. Mittalternativet ”Varken dåligt eller bra” har 27 procent valt.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			23(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Om man jämför svaren från tidigare försöksförsamlingar med de som inte tidigare varit försöksförsamlingar finns vissa olikheter. Det är till exempel något fler bland dem som varit försöksförsamlingar som svarar bra/ganska bra (60 procent) jämfört med dem som inte varit försöksförsamlingar (53 procent). Vid en jämförelse utifrån stiftstillhörighet finns också vissa skillnader. Här är det till exempel fler församlingar i Härnösand och Linköping som svarar bra/ganska bra och färre församlingar i Strängnäs och Uppsala som ger detta svar.

Utifrån kommentarerna i remissvaren om språk märks skillnader i bedömning av vad som är ett välfungerade gudstjänstspråk. Samma bön eller text kan i vissa fall av olika instanser uppmärksammas som påfallande bra/dålig.

Flera remissinstanser bland församlingar, domkapitlen och stiftsstyrelsen samt övriga instanser tar upp att språket har förbättrats betydligt. Samtidigt finns vissa förändringssynpunkter på några texter, och enstaka synpunkter på texter som man anser borde utgå. En församling skriver att *det är ett språk vi känner oss hemma i och som överensstämmer med våra vanliga liv och det tycker vi är viktigt. Det religiösa språket i 86:an må ha varit vackert, men det skapade också en distans*. En annan församling skriver att det ställs höga krav på språket i en kyrkohandbok. *Det ska vara både enkelt och fullödigt, nutida och hållbart, poetiskt och precist. Ofta fungerar det tillfredställande [i förslaget]. Men en del formuleringar är inte så lyckade*. Några församlingar diskuterar det inklusiva språket och här finns röster som är kritiska och andra som menar att förslaget balanserar det inklusiva språket väl. En församling frågar sig: *[V]ilket pronomen ska vi använda när vi talar om Gud, den treenige, som övergår vårt förstånd och alla våra språkliga beskrivningar? Vi anser att ordet "han" bör undvikas --- eftersom det ger intrycket att Guds naturliga kön trots allt är manligt*. En annan församling menar att språket i kyrkohandboksförslaget gjort för lite för att omnämna och synliggöra grupper som funktionshindrade, hbtq-personer eller socialt utsatta. *Snarast --- kan språket upplevas som främst riktat till kärnfamiljer i vit medelklass*.

Bland de domkapitel och stiftsstyrelser som övergripande kommenterar språket i kyrkohandboksförslaget är de flesta till övervägande del bejakande i sin bedömning (Göteborg, Härnösand, Karlstad, Linköping, Luleå, Skara, Stockholm, Växjö samt stiftsstyrelsen i Uppsala). Skara domkapitel och stiftsstyrelse konstaterar att språket möjliggör tillit även för ovana gudstjänstbesökare. Man konstaterar att tidigare modeord nu tagits bort. Samtidigt efterlyser man fler texter för små barn (se ovan). Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Lund ser brister i språket. Man menar att *ett omtag* behövs och genomgående fler gudsbilder. Till domkapitlets svar hör en bilaga med förslag på andra böner och texter. Domkapitlet i Uppsala konstaterar att språket är förbättrat men menar att ojämnheter återstår. Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse för ett längre resonemang om gudstjänstspråkets rörelse och förändring som rymmer både det traditionsbärande och det lättförståeliga språket. Stockholms stiftsstyrelse menar att språket i kyrkohandboksförslaget i stort sett fungerar väl ur

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			24(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

främjandesynpunkt. Man tar upp att språket i förslaget är mer stringent och att det finns alternativ med språklig bredd.

Svenska Akademien hör till de instanser som diskuterar det inklusiva språket. Akademien menar att strävan efter inkluderande formuleringar i förslaget leder till innehållsliga förluster. Det religiösa språket, liksom det litterära, måste tillåtas att vara förbryllande. Avslutningsvis efterlyser Akademien *en större tilltro till äldre församlingsmedlemmars förmåga att »lära och förmana« de yngre. Mindre ängslan och mer oförvägenhet.* Johannelunds teologiska högskola hör till dem som kritiserar det inklusiva språket. Förbundet för kristen humanism menar däremot att språket med dess inklusiva inriktning är övervägande bra, men tar samtidigt upp att utifrån ett barn och unga-perspektiv är det ibland för ålderdomligt. Svenska kyrkans unga konstaterar att förslaget ger utrymme för både högtidlighet och vardaglighet.

Doppåminnelse

Både fokusförsamlingarna för Den allmänna gudstjänsten och domkapitel och stiftsstyrelse fick svara på en fråga om betydelsen av att dopet lyfts fram i kyrkohandboksförslaget. Även några församlingar har i frisvar kommenterat doppåminnelse. En församling skriver: *Symbolhandlingar som doppåminnelse bör erbjudas, men samtidigt inte hindra den som ännu ej är döpt från att delta i gudstjänsten.* Några av fokusförsamlingarna anser att det är bra att dopet lyfts fram, *att det är välgörande och att det skapar en medvetenhet om dopets betydelse för en levande kristen tro.* Några andra församlingar anser inte att doppåminnelse har någon större betydelse och ser inget behov av att dopet framhävs mer på detta sätt. Några enstaka församlingar poängterar att doppåminnelse kan uppfattas som exkluderande av gudstjänstfirare som inte är döpta.

Fyra domkapitel och stiftsstyrelser tar upp att det är bra att möjligheten att ha doppåminnelse finns. Skara stift skriver: *Liturgiska handlingar som exempelvis doppåminnelse ökar också delaktigheten i gudstjänsten och är ett bra komplement till det talade ordet. Det är särskilt betydelsefullt som bekännelsehandling för den som är barndöpt och som upptäcker Gud i vuxen ålder och även för dem med svaga kunskaper i svenska språket.* Växjö domkapitel och stiftsstyrelse påtalar: *Det är viktigt att dopet gåva får vara ständigt närvarande och levande i gudstjänstlivet. Däremot återstår, i Svenska kyrkan, en reflektion kring dopets betydelse som får betydelse för spiritualiteten.* Lund stiftsstyrelse och domkapitel tar upp att *det är viktigt att dopet lyfts fram i varje gudstjänst, för att fördjupa vad det innebär att vara människa och kristen. (Här kan man särskilt anknyta till erfarenheter från dopkatekumenatet).* Lund skriver även: *Vi menar att uttrycket Doppåminnelse bör bytas ut mot Dopbekräftelse, då detta stämmer mer överens med innebörden i konfirmationen - konfirmera = bekräfta. Ordet Dopbekräftelse är också den term som används inom katekumenatet i Sverige där Dopbekräftelsen är en av de fyra liturgierna.* Stockholms domkapitel och stiftsstyrelse är

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			25(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

positiva till att doppåminnelse lyfts fram i kyrkohandboksförslaget men vill se ett förtydligande i kyrkoordningen med en teologisk förklaring och motivering av vad momentet innebär. Man vill också ge uttryck för att det exempelvis inte handlar om omdop. Karlstad stift menar att det är bra att det finns en formulerad teologi runt doppåminnelse, men påpekar att det behöver utfärdas rekommendationer för utförandet också.

Om anvisningar och översikter

Det finns några (ett 20-tal) kommentarer om kyrkohandboksförslagets inledande inledningstext och anvisningar. Någon instans tar upp att de särskilda översikterna för huvudgudstjänst vid Högmässa är onödiga eftersom de är identiska med Högmässans översikt. Några få instanser menar att barnperspektivet kunde förstärkas, till exempel genom en översikt, om hur en gudstjänst med barn och unga kan formas. Som uppmärksammats ovan finns remissvar som anser att delaktighet för personer med funktionsnedsättning bör lyftas fram i anvisningarna. I ett svar från dansnätverket i Stockholms stift efterlyses ett avsnitt i inledningen om dans och kroppslig gestaltning i gudstjänsten. Ett liknande förslag framförs av gruppen ”Kropp och rörelse i gudstjänsten”.

I anvisningarna i kyrkohandboksförslaget finns ett avsnitt om formandet av en kortare gudstjänst (sid. 18 i förslaget). Avsnittet hade utvecklats till förslaget 2016 efter synpunkter i remissvaren 2014. Därför fanns också en fråga i remissenkäten 2016 som följde upp förändringen.

Kortare gudstjänst

Tabell 9 Att vid en kortare gudstjänst ha färre bibelläsningar, andra bibeltexter än evangeliebokens, färre psalmer och att förkunnelsen kan ske i samband med Inledningsordet anser vi är: Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Att vid en kortare gudstjänst ha färre bibelläsningar, andra bibeltexter än evangeliebokens, färre psalmer och att förkunnelsen kan ske i samband med Inledningsordet anser vi är:	7%	85%	4%	3%	8%	20%	66%	335

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			26(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 335 besvarat frågan om att vid en kortare gudstjänst ha färre bibelläsningar, andra bibeltexter, färre psalmer och att förkunnelsen kan ske i samband med inledningsordet. 85 procent har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 7 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 8 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

En mycket stor majoritet av församlingarna (85 procent) tycker att det är bra med friheten att i en kortare gudstjänst kunna ha färre bibelläsningar, andra texter än evangeliebokens, färre psalmer och att förkunnelsen kan ske i samband med inledningsordet. Så tycker också bland annat Forum för kvinnliga präster.

Föreslagna ändringar i kyrkoordningen

Det är två frågor i remissenkäten som hänför sig till de föreslagna kyrkoordningsändringarna med anledning av förslaget till ny kyrkohandboken.

Den första frågan handlar om hur remissinstanserna ställer sig till förslaget om att införa en ny bestämmelse i kyrkoordningen, 18 kap. 6 a §, med innebörden att det i huvudgudstjänsten får användas någon annan musik till kyrkohandbokens texter än den som ingår i kyrkohandboken. Beslut om detta föreslår man ska fattas av kyrkoherden efter samråd med församlingens präster och kyrkomusiker och efter medgivande av församlingens kyrkoråd eller församlingsråd. Denna beslutsordning är något förenklad jämfört med nuvarande ordning på så sätt att ett sådant beslut inte genast ska anmälas till domkapitlet.

Den andra frågan behandlar förslaget om att begreppet ”de gemensamma gudstjänsterna” i kyrkoordningen genomgående ersätts av begreppet ”den allmänna gudstjänsten”.

Förslagen ny bestämmelse (18 kap. 6 a §)

Tabell 10 Det föreslås att det införs en KO 18 kap 6a§. Där föreslås en förenklad beslutsordning jämfört med idag när man vill använda någon annan musik än den som ingår i Kyrkohandboken. Denna förenklade beslutsordning anser vi: och Det föreslås att begreppet ”de gemensamma gudstjänsterna” ersätts av begreppet ”den allmänna gudstjänsten på flera ställen i KO. Detta anser vi: Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dålig + Ganska dålig	Bra + Ganska bra	Dålig	Ganska dålig	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Det föreslås att det införs en KO 18 kap 6 a§. Där föreslås en förenklad	7%	88%	4%	3%	4%	14%	74%	321

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			27(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

<p>beslutsordning jämfört med idag när man vill använda någon annan musik än den som ingår i Kyrkohandboken. Denna förenklade beslutsordning anser vi:</p>								
<p>Det föreslås att begreppet "de gemensamma gudstjänsterna" ersätts av begreppet "den allmänna gudstjänsten" på flera ställen i Kyrkoordningen. Detta anser vi är:</p>	8%	67%	5%	4%	25%	15%	52%	266

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 321 besvarat frågan om att införa en KO 18 kap 6 a § där det föreslås en förenklad beslutsordning jämfört med idag när man vill använda någon annan musik än den som ingår i kyrkohandboken. 88 procent av församlingarna har svarat "Bra" eller "Ganska bra". 7 procent har svarat "Dåligt" eller "Ganska dåligt". 4 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken dåligt eller bra".

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 266 besvarat frågan om att ersätta begreppet "de gemensamma gudstjänsterna" med begreppet "den allmänna gudstjänsten". 67 procent har svarat "Bra" eller "Ganska bra". 8 procent har svarat "Dåligt" eller "Ganska dåligt". 25 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken dåligt eller bra".

Flera av de fokusförsamlingar/-pastorat som haft fokusområde Barn och unga ser förslaget till den nya 18 kap. 6 a § som något positivt utifrån ett barn och unga-perspektiv. En församling skriver: *Vi tycker att det är en mycket bra ordning med fasta texter som granskats teologiskt och antagits som kyrkans och att man till det får möjlighet att göra ny musik. Det ger en möjlighet till frihet och skapande och lokal förankring. Vi tror inte att det kommer att användas så ofta, men att det skulle kunna användas vid enstaka tillfällen.*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			28(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

En annan församling framhåller: *Vi understryker vikten av att kunna använda annan musik i huvudgudstjänsten än den som ingår i kyrkohandboken och vi tillstyrker den föreslagna förenklade beslutsordningen.* Två församlingar tar upp att de vill ha större frihet både när det gäller musik och text. Ytterligare en annan församling förordar att tillstånd ska ges av domkapitlet, i likhet med vad som gäller idag. En församling skriver: *Att khf 16 underlättar användandet av annan musik efter en ändring i KO i jämförelse med khb 86 må vara sant. Men för oss i Lunds stift som ingått i gudstjänstnätverket är det en stor inskränkning både vad gäller gudstjänstmusik och möjligheter att skriva egna böner i gudstjänsten.*

Flera stiftsstyrelser och domkapitel ställer sig positiva till den föreslagna nya bestämmelsen i 18 kap. 6 a §. Hit hör domkapitlen och stiftsstyrelserna i Härnösands, Karlstads, Luleå, Linköpings, Skara och Västerås samt stiftsstyrelsen i Stockholms stift. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Härnösands stift menar att föreslagets anpassning är naturlig. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Karlstad stift anser att det är bra att paragrafen bryts ut för tydlighetens skull. De ser också positivt på den förenklade beslutsordning som föreslås. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Linköpings stift menar att det är mycket bra att kyrkohandbokens texter är fasta och att det är också bra att man fritt kan skriva ny musik till den utan att fråga domkapitlet. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Skara stift menar att den föreslagna bestämmelsen möjliggör förenkling för församlingarna och signalerar tillit mellan dem och kyrkomusikernas kreativitet. Stiftsstyrelsen i Stockholms stift bejakar den föreslagna beslutsordningen utifrån ett främjandeperspektiv. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Västerås menar att förslaget ger möjligheten att låta lokal musiktradition komma till uttryck.

Flera stiftsstyrelser och domkapitel har också invändningar mot eller synpunkter på förslaget. Bland dem kan nämnas domkapitlen och stiftsstyrelserna i Göteborg, Uppsala och Växjö samt domkapitlen i Lund, Stockholm, Uppsala. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Göteborgs stift menar, ur ett tillsynsperspektiv, att domkapitlets möjlighet att medverka till igenkänning av gudstjänstsången över församlingsgränsen upphör genom den föreslagna bestämmelsen. Samtidigt innebär ändringen, ur ett främjandeperspektiv, att lokal kreativitet uppmuntras.

Domkapitlet i Lunds stift anför att teologin, språket och musiken inte kan behandlas var för sig, då de är djupt sammanflätade med varandra i liturgin. Domkapitlet i Stockholms stift bejakar förslaget men anser att domkapitlet kommer att ha svårt att bedöma den anmälda musikens plats i traditionen och dess genremässiga legitimitet. Man menar vidare att den föreslagna skrivningen ”kyrkohandbokens texter” är oklar. Domkapitlet föreslår att de texter i kyrkohandboken som kan tonsättas fritt enbart är de delar av kyrkohandboken som redan är tonsatta.

Domkapitlet i Uppsala konstaterar att förslaget kan ge utrymme för kreativitet och nyskapande och öppna för fortsatt musikalisk utveckling. Samtidigt är det viktigt att

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			29(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

gudstjänsten inte blir så lokalt präglad att den inte är igenkännbar. Stiftsstyrelsen i Uppsala stift menar att det ska krävas ett medgivande från domkapitlet när det gäller huvudgudstjänsten. Domkapitlet och Stiftsstyrelsen i Växjö stift ställer sig positiva till att annan musik än kyrkohandbokens får användas, under förutsättning att befintliga texter bibehålls. Vidare menar man domkapitlet även fortsatt ska ha insyn i och, om det är påkallat, får upphäva lokalt fattade beslut när såväl text som musik ändras i förhållande till kyrkohandboken. Kyrkomusikerns inflytande över beslutsordningen behöver stärkas, när det gäller att använda annan musik än den som ingår i kyrkohandboken. Detta skriver också Domkyrkoorganisternas förening. De är positiva till föreslagna förändringen men vill att beslutet ska kräva att kyrkoherde och kyrkomusiker är ense. Det finns spontanremisser som anser att musiken ska släppas fri och inte regleras.

Begreppet ”den allmänna gudstjänsten”

En klar majoritet av remissinstanserna är för förslaget att ersätta begreppet ”de gemensamma gudstjänsterna” med begreppet ”den allmänna gudstjänsten”. Antalet frisvar om denna fråga är påtagligt lågt. En församling tar upp att begreppet ”den allmänna gudstjänsten” upplevs som legalistiskt och föredrar begreppet ”de gemensamma gudstjänsterna”. En annan församling menar att ”gemenskap” upplevs positivt medan ”allmän” upplevs som oseriöst och till och med betydelselöst. De flesta fokusförsamlingarna om Den allmänna gudstjänsten som besvarat frågan, ser förslaget att ersätta begreppet ”de gemensamma gudstjänsterna” med begreppet ”den allmänna gudstjänsten” som mycket bra. Bland annat anförs att det skapar frihet, möjliggör eget eller andras skapande och en lokal variation och förankring. Svenska kyrkans utbildningsinstitut ställer frågan om begreppen ”de gemensamma gudstjänsterna” och ”den allmänna gudstjänsten” verkligen är synonyma.

Inget stift ställer sig negativt till den föreslagna ändringen. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Göteborgs stift finner den föreslagna förändringen välmotiverad. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Karlstad menar att ”den allmänna gudstjänsten” är ett bättre begrepp då det blir tydligare vilken sorts gudstjänst som bestämmelsen gäller. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Linköpings stift anser att begreppet ”den gemensamma gudstjänsten” är något missvisande och att ”den allmänna gudstjänsten” är mycket bättre. Kyrkoordningen blir tydligare. Domkapitlet i Lund anförs att en ökad tydlighet i begreppen är bra ur ett tillsynsperspektiv. Stiftsstyrelsen i Skara stift menar att en större förståelse och respekt för kyrkohandboken möjliggörs genom att benämna samma företeelse i kyrkoordningen och kyrkohandboken på samma sätt.

Domkapitlet i Strängnäs stift anförs att det föreslagna begreppet ”den allmänna gudstjänsten” är positivt, men anser att det ställer ett antal nya krav på användaren av kyrkohandboken. Domkapitlet skriver: *I jämförelse med HB 1986 med fler föreskrivna parallella*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			30(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

gudstjänstordningar, innebär strukturen i HBf 2016 en situation där fler kommer att behöva göra en mängd val i utformningen av den lokala gudstjänsten. Handboksförslaget i sin nuvarande form ger på den punkten mindre stöd än tidigare handböcker. Detta höjer kravet på gudstjänstledares och andras liturgiska kunnande i allmänhet och förtrogenhet med handbokens innehåll och struktur i synnerhet. Annars riskerar tanken om ett sammanhållet grundmönster att reduceras till att egentligen bara markera att vi läser Bibeln, firar nattvard och omgärdar det med en inledning och avslutning. Potentialen i tanken om en sammanhållen "allmän gudstjänst" går då förlorad i den mängd av alternativ som erbjuds. Domkapitlet och Stiftsstyrelsen i Växjö stift menar att problemet inte är begreppsbytet utan att det inte finns någon förklaring till vad som skiljer "den allmänna gudstjänsten" från "andra gudstjänster". De anför vidare att begreppet "andra gudstjänster" måste fyllas med innehåll för att begreppet "den allmänna gudstjänsten" ska vara meningsfullt.

Övriga frågeställningar

Domkapitlet och Stiftsstyrelsen i Göteborgs stift anför att formuleringen av nuvarande 18 kap. 3 § i kyrkoordningen bör omprövas när en ny gudstjänstordning med utökad lokal frihet antas. Vidare menar de att även 17 kap. 6 § i kyrkoordningen bör omprövas och frågar hur meningsfullt det är att fatta beslut om vilka av de två ordningarna Mässa och Gudstjänst i handboksförslaget som ska användas i församlingen.

Diakonen i gudstjänsten

Sedan tidigare har hållningen i kyrkohandboksrevisionen varit att diakonen inte nämns explicit i kyrkohandboksförslaget eftersom kyrkomötet tydliggjort att diakonatet är ett karitativt ämbete. I remissvaren 2016 finns enstaka församlingar som efterlyser att diakonens roll i gudstjänsten bör lyftas fram. Någon församling framhåller att kyrkohandboken bör kunna öppna för att diakonen kan leda begravningsgudstjänsten. Ersta Sköndal högskola konstaterar att diakonens roll är obefintlig och bör stärkas. Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse efterfrågar att diakonens roll skrivs fram som en anvisning i kyrkohandbokens inledande del.

Layout och läsbarhet

Det finns generella synpunkter liksom detaljsynpunkter i remissvar som handlar om korrektur samt notskrift och layout i förslagets musikutgåva. En församling skriver: *Vi anser att noternas utrymme/avstånd till varandra, i synnerhet i musikvolymen, bör justeras för att det ska bli mer balans i notbilden och därmed mer lättläst.* Några remissinstanser tar upp att notbilden behöver bearbetas för att bli mer lättanvänd.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			31(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Stödmaterial och kompletterande material

En del remissinstanser tar upp att det till en ny kyrkohandbok behövs kompletterande material eller vägledning. Här finns de instanser som efterlyser ett välutvecklat digitalt verktyg som skulle underlätta inte minst för gudstjänstens musik och där det kunde finnas kompletterande ackompanjemangssatser för andra instrument eller en förenklad ackordanalys för gitarr. Uppsala Universitet (Institutionen för musikvetenskap) diskuterar behov av en kommande körutgåva. Man har bifogat en översikt för Gudstjänstmusik A till E med förslag på hur lekmanamedverkan kan utvecklas.

En del remissvar efterfrågar också stödmaterial för gudstjänst med söndagsskola och för formande av gudstjänst med barn och unga. Några efterlyser ett tilläggsmaterial där andra ordningar kan finnas, till exempel för Julbön och Julnattsmässa eller gudstjänster i Stilla veckan. Några remissinstanser, som Skara domkapitel, tar upp att det kan finnas behov av ett kompletterande material med kommentarer till kyrkohandboken, med teologisk och liturgisk reflektion.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			32(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

3. DEN ALLMÄNNA GUDSTJÄNSTEN

Generellt om Den allmänna gudstjänsten

I remissenkäten fanns en övergripande bedömningsfråga om Den allmänna gudstjänsten.

Tabell 11 Vad är er generella bedömning av ordningarna för Den allmänna gudstjänsten? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Vad är er generella bedömningarna av ordningarna för Den allmänna gudstjänsten?	8%	78%	2%	6%	14%	43%	35%	327

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 327 besvarat frågan: Vad är er generella bedömning av ordningarna för Den allmänna gudstjänsten? Det är 78 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 8 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 14 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Vid en jämförelse mellan tidigare försöksförsamlingar och de som inte varit försöksförsamlingar finns tendenser till skillnader i bedömningen. 82 procent av dem som tidigare var försöksförsamlingar som svarar bra eller ganska bra medan motsvarande bedömning i den andra gruppen är 73 procent. Tendensen förstärks av att det är 4 procent av tidigare försöksförsamlingar som svarar dåligt/ganska dåligt medan det är 12 procent av de som inte varit försöksförsamlingar förut som svarar så. Däremot finns det inte motsvarande tydliga tendenser om man jämför församlingarna utifrån stiftstillhörighet. Vad synpunkterna handlar om, både hos de som svarat bra eller dåligt, framgår nedan när Den allmänna gudstjänstens moment kommenteras.

Den liturgiska musiken

Musiken i kyrkohandboksförslaget är strukturerad i följande huvuddelar: Övergripande anvisningar, Gudstjänstmusik A, B, C, D respektive E. Därtill kommer Övriga sjungna moment samt musiken för De kyrkliga handlingarna. Här hade en förändring skett utifrån

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			33(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

synpunkter i remissvar 2014. Tidigare ingick även musiken för Övriga sjungna moment i Den allmänna gudstjänsten, liksom musiksatser för De kyrkliga handlingarna i Gudstjänstmusik A (som då kallades ”Serie A”). Förändringen tydliggjorde att den musik som finns i Gudstjänstmusik A till E är musiken till Kristusrop, Lovsången, Lovsågelsen, Helig, O Guds Lamm och Lovprisning. Däremot ingår inte annan gudstjänstmusik i kyrkohandboken, som psalmer, eventuell körsång och instrumental musik.

Gudstjänstens musik är framför allt vokalmusik. Det är själva sången som utgör fokus i den liturgiska musiken. Kyrkans tidiga, enstämmiga sång, den så kallade gregorianska, har karaktäriserats som en musik, ett flöde, där orden tättnar till sång. Synen på denna så tydligt textbaserade musik kan bilda utgångspunkt även i gestaltningen av annan liturgisk musik. Resonemanget innebär att instrumentalt ackompanjemang av liturgisk sång tjänar vokala syften, oavsett val av gudstjänstmusik, för församlingarnas gudstjänstfirande.

Revideringarna av kyrkohandboksförslaget 2012 utgick från de remissynpunkter som framkom 2014 samt från revisionens övergripande uppdrag från kyrkostyrelsen (se ovan i inledningsavsnittet). Termen "Gudstjänstmusik" var ny i och med 2016 års kyrkohandboksförslag, medan "serie" från och med förslaget 2016 uteslutande betecknar de fyra kyrkoårsanknutna serierna inom Gudstjänstmusik A.

Gudstjänstmusik A betecknar i förslaget den huvudmusik som omfattar hela kyrkoåret och rymmer ett historiskt arv. Gudstjänstmusik B, C, D och E utgör, med utgångspunkt i kyrkomötets revisionsuppdrag från 2001, ”kompletterande” gudstjänstmusik i kyrkohandboken. Nedan följer övergripande redovisning om gudstjänstmusiken i kyrkohandboksförslaget. Synpunkter om särskilda moment återkommer vid respektive rubrik nedan (som Kristusrop och Lovsången).

Gudstjänstmusik med barn

Flera församlingar uppmärksammar att musiken i kyrkohandboken förstärkts utifrån ett barnperspektiv. Bland fokusförsamlingarna om barn och unga påpekas att det särskilt är Gudstjänstmusik D och E som ger den möjligheten. En av dessa församlingar skriver om några aspekter av barnens delaktighet: *att barnen kan sjunga med och spela drama och att ungdomarna kan välja sånger som de kan leda och sedan spela till*. Bland församlingssvaren finns också synpunkter om att barnperspektivet i musiken är otillräckligt. Enstaka församlingar skriver att det behövs fler alternativa musikstilar för barn.

Även flera domkapitel och stiftsstyrelser stannar vid barnperspektiv på gudstjänst. Luleå domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att det är positivt att samtliga delar av gudstjänstordinariet nu har musiksatser och att det responsoriala har stärkts. Även flera andra domkapitel och stiftsstyrelser (som Göteborg, Stockholm, Uppsala, Västerås) utvecklar vikten

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			34(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

av det responsoriala, så kallade ”härmsånger” eller ”call and response”. Övergripande uppmärksammar Växjö domkapitel och stiftsstyrelse att det i förslaget finns text och musik i kyrkohandboken för alla åldrar. Uppsala stiftsstyrelse skriver: *att det är bra ur ett barnperspektiv att det nu finns musik (liksom texter) som möjliggör barns delaktighet*. Skara stift framhåller att det är bra med text och musik för alla åldrar. Man tar upp att i stiftet finns många goda erfarenheter, och särskilt Gudstjänstmusik C och D är bra för barn. Linköping domkapitel och stiftsstyrelse är inne på liknande tankegångar och utvecklar att det nu i förslaget finns många och lättsjungna kristusrop och lovsånger. Västerås domkapitel och stiftsstyrelse konstaterar att bearbetningarna av musiken utifrån ett barnperspektiv är positiva över lag.

Bland övriga remissinstanser finns få som utvecklar ett resonemang om musiken utifrån ett barnperspektiv. Förbundet för kristen humanism skriver att särskilt musiken i Gudstjänstmusik C, D och E är viktig för barns och ungas delaktighet. SALT menar att musiken däremot inte är tillräckligt anpassad för barn. Melodierna är svåra och gamla menar man, och uppskattas inte av barnen. I enstaka spontansvar framhålls att särskilt härmning är betydelsefullt för den som inte kan läsa eller har en funktionsnedsättning (se avsnitt ovan).

Gudstjänstmusik A

Det märks i remissvaren att Gudstjänstmusik A, med sin förankring i 1986 års kyrkohandbok (och tidigare kyrkohandböcker), har en stark ställning i församlingarna. Utifrån remissenkätens frågeställning "Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik A" framkommer följande övergripande bild:

Tabell 12 Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik A, andel, procent, totalt antal och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dålig	Ganska dålig	Varken dålig eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik A	2%	88%	0%	1%	10%	26%	62%	291

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 291 besvarat frågan om att bedöma Gudstjänstmusik A. Det är 88 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. Det är 2 procent som har svarat ”Dålig” eller ”Ganska dålig”. 10 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			35(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

I denna bedömning finns ingen skillnad mellan tidigare försöksförsamlingar och de som inte varit försöksförsamling förut. Det är heller ingen skillnad mellan församlingarna i de olika stiftet och inte heller om man jämför församlingarna utifrån parametrar som storstad, förort och glesbygd. Stiftens helhetsbedömning (av domkapitel och stiftsstyrelser) innebär att 9 stift svarar ”bra” på motsvarande fråga om Gudstjänstmusik A i kyrkohandboksförslaget. I ett stift besvarar endast stiftsstyrelsen denna fråga (”bra”, medan domkapitlet avstår från att svara). Ett stift svarar ”ganska dålig” och två stift (domkapitel och stiftsstyrelse) avstår helt från att svara.

Många svarande uttrycker i relation till Gudstjänstmusik A sin uppskattning över vad man beskriver som den traditionella gudstjänstmusiken. En församling skriver: *Bra att den [A-musiken] finns kvar. Arvet lever vidare, mycket fin musik och slitstarka texter.* Ett pastorat skriver att *Denna fantastiska musik måste värnas och göras tillgänglig och attraktiv idag.* Ett annat pastorat gör en annan bedömning och menar att musiken inte är anpassad till församlingen idag.

Flera av domkapitlen och stiftsstyrelserna framhåller att musiken i Gudstjänstmusik A är principiellt viktig. Lunds domkapitel och stiftsstyrelse hör till dem som betonar denna musiks betydelse. Samtidigt anser man att musiken i kyrkohandboksförslaget har många brister: *Det behövs en genomgripande revision.* En liknande uppfattning framförs av Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse. Skara domkapitel och stiftsstyrelse ser på sikt ett behov av en revision av musiken. Västerås domkapitel och stiftsstyrelse konstaterar om all Gudstjänstmusik: *vi gillar Gudstjänstmusik A–E.*

I gruppen övriga instanser finns skiftande omdömen. Flertalet musikinstitutioner framför kritik och vill se en djupgående bearbetning. Kungliga Musikaliska Akademien utgår i sitt svar från ett *grundläggande intresse för den musikaliska kulturarvsaspekten.* Akademien hänvisar till remissvaret 2014, och de förslag på bearbetningar som då togs upp. Akademien menar att förslagets utformning 2016 har *många brister och olösta problem.* Uppsala universitet bedömer att i Gudstjänstmusik A ryms *en olycklig blandning av äldre material och [sentida]alternativa satser.* Domkyrkoorganisternas förening efterlyser fortsatt bearbetning. Man skriver: *Vi tror att det är viktigt att man inom serie A fortfarande kan fira kyrkoåret med skiftningar på ett tydligt sätt.* Geijerskolan menar att en del mindre textbearbetningar är omotiverade, men framhåller att *en av de viktigaste kvaliteterna med denna musik är just att den är välkänd för stora grupper av gudstjänstbesökare.* Ännu menar man att det finns ett antal detaljer som bör bearbetas ytterligare. Sveriges kristna råd skriver om Gudstjänstmusik A: *att det är fint att man för kontinuitetens skull bygger vidare på [kyrkohandboken från]1986.*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			36(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

När det handlar om Gudstjänstmusik A utvecklar flera remissyttranden förslag på bearbetningar.

Gudstjänstmusik B

Gudstjänstmusik B var ny till kyrkohandboksförslaget 2012 med i huvudsak texter som fanns i kyrkohandboken 1986. Utifrån remissvaren 2014 gjordes bearbetningar i framför allt Lovsägelsen och en ny Lovprisning tillkom. I remissvaren 2014 framkom att denna musik förutsätter mer musikaliska resurser med till exempel kör som stöd till församlingen. Utifrån remissenkätens frågeställning "Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik B" ges följande övergripande bild.

Tabell 13 Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik B, andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dålig	Ganska dålig	Varken dålig eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik B	35%	40%	13%	22%	25%	24%	16%	241

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 241 besvarat frågan om att bedöma Gudstjänstmusik B. Det är 40 procent som har svarat "Bra" eller "Ganska bra". 35 procent har svarat "Dåligt" eller "Ganska dåligt". 25 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken dåligt eller bra".

I bedömningen av Gudstjänstmusik B finns skillnader mellan tidigare försöksförsamlingar och de som inte varit försöksförsamlingar som förefaller ha att göra med om man haft möjlighet att sedan tidigare bruka denna musik. Bland dem som inte förut varit försöksförsamlingar är det 35 procent som anger bra/ganska bra. Motsvarande siffra för tidigare försöksförsamlingar är 44 procent. Här finns också en motsvarande skillnad i dessa båda grupper mellan dem som svarar dålig/ganska dålig. I bedömningen av Gudstjänstmusik B finns även tendenser som visar på regionala skillnader. Så är det till exempel drygt hälften i Uppsala stifts församlingar som angett att denna musik är bra/ganska bra medan motsvarande bedömning utgörs av drygt en tredjedel av församlingarna i Göteborgs stift. Däremot finns ingen sådan skillnad sett utifrån perspektivet av storstad – landsbygd.

Bland domkapitlen och stiftsstyrelserna anger fem stift (domkapitel och stiftsstyrelse) samt en stiftsstyrelse (där domkapitlet avstår från att svara) att denna musik är "bra"/"ganska bra". Ett

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			37(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

stift menar att den är ”ganska dålig”, tre stift svarar ”varken dålig/bra” och ytterligare tre stift avstår från att svara.

Också om Gudstjänstmusik B förekommer både övergripande kommentarer i remissvaren och detaljsynpunkter. Flera församlingssvar framhåller att musiken i Gudstjänstmusik B har goda kvaliteter men kräver en del av försångare och församling för bruket i församlingen: *musiken är bra men svår; svår initialt men vinner i längden; fin, vacker, används inte, men ändå slitstark, god men svåränvänd*. En församling skriver: *Gudstjänstmusik B vinner i längden och vi har använt den under olika kyrkoårstider dessa år*. Ett annat remissvar framhåller: *Den är också bra för att den står mitt emellan tradition och förnyelse*. Visby domkapitel och stiftsstyrelse skriver om B att *den som helhet inte [är] färdigtänkt*. Växjö domkapitel och stiftsstyrelse framhåller att denna musik *har en relativt sett hög inlärningströskel*. Ibland efterlyses någon form av stöd, av försångare eller kör.

Generellt i Gudstjänstmusik B återkommer vissa påpekanden eller områden, till exempel rörande melodiken (melodisprång), harmoniken, och rytmiken (taktartsväxlingar). Uppsala domkapitel och Uppsala stiftsstyrelse framhåller att det är positivt att det nu finns fullständig liturgisk musik i all Gudstjänstmusik. Om Gudstjänstmusik B konstateras: *Positivt är att fler responsoriala delar kommit in genom lovsången i B [...]*. Strängnäs domkapitel och Strängnäs stiftsstyrelse noterar beträffande B-musiken att *vissa förenklingar [har skett] vad gäller de musikaliska motiven i prefationerna, vilket underlättar utförandet* och föreslår dessutom för *serie B men också generellt alternativa tonarter*. När det handlar om enskilda moment inom Gudstjänstmusik B se vidare nedan.

Gudstjänstmusik C

Också om Gudstjänstmusik C fanns motsvarande bedömningsfråga. Svaren på remissenkätens frågeställning "Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik C" ger följande övergripande bild.

Tabell 14 Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik C, andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dålig	Ganska dålig	Varken dålig eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik C	12%	68%	3%	9%	20%	44%	25%	268

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			38(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 268 besvarat frågan om att bedöma Gudstjänstmusik C. Det är 68 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 12 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 20 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Även rörande Gudstjänstmusik C märks en skillnad mellan tidigare försöksförsamlingar och de församlingar som inte prövat musiken förut. Bland försöksförsamlingarna menar 72 procent at musiken är ”bra” eller ”ganska bra” medan motsvarande andel bland dem som inte varit försöksförsamlingar är 63 procent. Sett utifrån stiftsperspektiv kan möjligen vissa skillnader anas. Ungefär tre fjärdedelar av församlingarna i Lunds stift anser att denna musik är bra/ganska bra medan det är ungefär en tredjedel av församlingarna i Strängnäs stift som gör samma bedömning. Det är däremot ingen skillnad i bedömningarna sett utifrån parametrarna storstad/glesbygd.

Sex domkapitel och stiftsstyrelser svarar ”bra/ganska bra” på motsvarande bedömningsfråga, samt ytterligare en stiftsstyrelse (där domkapitlet avstått från att svara), två svarar att musiken är ”varken bra/dåligt” och ett stift menar att den är ”ganska dålig”. Tre stift avstår från att svara.

En del remissinstanser ger generella kommentarer till C om dess användbarhet i mindre sammanhang. En församling skriver: *Gudstjänstmusik C upplevs generellt som sångbar och organisk sett till melodik, harmonik och rytmik.* En annan församling: *Denna serie är fräsch och kommer troligen att användas mycket. Bra!!!* Ytterligare en församling skriver däremot: *Håller inte i längden. Svår rytmiskt.*

Domkapitlen och stiftsstyrelserna i Skara, Strängnäs, Uppsala och Lund skriver att det ökade inslaget av responsoriala satser i Gudstjänstmusik C är positivt. Detta svarar mot kyrkohandboksdirektiven om särskilt uppmärksamhet när det gäller barns och ungas delaktighet i gudstjänsten. Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse påpekar att de bearbetningar som gjorts har varit till det bättre. Visby domkapitel och stiftsstyrelse konstaterar att denna musik används mycket i församlingarna men att den som helhet är disparat.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			39(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Gudstjänstmusik D

Liksom rörande Gudstjänstmusik A-C fanns en motsvarande fråga om Gudstjänstmusik D. Utifrån remissenkätens frågeställning "Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik D" framkommer följande övergripande bild.

Tabell 15 Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik D, andel, procent, och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dålig	Ganska dålig	Varken dålig eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik D	14%	67%	5%	9%	19%	34%	33%	278

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 278 besvarat frågan om att bedöma Gudstjänstmusik D. Det är 67 procent som har svarat "Bra" eller "Ganska bra". 14 procent har svarat "Dåligt" eller "Ganska dåligt". 19 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken dåligt eller bra".

Gudstjänstmusik D bedöms vara bra/ganska bra i 67 procent av de församlingar som svarat på denna fråga. Bland de tidigare försöksförsamlingarna är det tre fjärdedelar som anser att denna musik är bra eller ganska bra. Omkring en femtedel av de svarande bedömer Gudstjänstmusik D som varken dålig eller bra och cirka en fjärdedel av tidigare icke försöksförsamlingar placerar Gudstjänstmusik D inom kategorin dålig/ganska dålig. Stiftsvis finns tendenser som pekar på att stödet för denna musik är särskilt starkt i vissa stift. Bland församlingar i Växjö och Karlstad stift är det ungefär 75 procent respektive drygt 80 procent som menar att denna musik är bra/ganska bra.

Bland domkapitel och stiftsstyrelser är det 9 stift som svarar "bra/ganska bra" på motsvarande fråga, samt ytterligare en stiftsstyrelse (där domkapitlet avstår från svar). Övriga tre stift avstår från att svara.

En församling skriver att Gudstjänstmusik D är *lysande och vi använder den*. En annan församling: *Trevlig musik för t ex ungdomsgudstjänster med glad, positiv musik. Kräver regelbunden användning*. Ytterligare en församling: *Serien är omtyckt vid familjegudstjänster. Vi ifrågasätter dock om musiken är hållbar för många år framöver*. Skara domkapitel och Skara stiftsstyrelse skriver att det finns goda möjligheter att *barn och ungas villkor och behov tillvaratas [...] i och med [...] gudstjänstmusik D*. I några remissvar

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			40(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

uttrycks ett behov av kompletterande ackompanjemangssatser för piano, särskilt för Gudstjänstmusik D, något som till exempel Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse tar upp.

Gudstjänstmusik E

Slutligen fanns en motsvarande bedömningsfråga om Gudstjänstmusik E. Utifrån remissenkätens frågeställning "Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik E" framkommer följande övergripande bild.

Tabell 16 Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik E, andel, procent, och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dålig	Ganska dålig	Varken dålig eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Ge församlingens bedömning av Gudstjänstmusik E	17%	59%	7%	10%	24%	32%	27%	271

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 271 besvarat frågan om att bedöma Gudstjänstmusik E. Det är 59 procent som har svarat "Bra" eller "Ganska bra". 17 procent har svarat "Dåligt" eller "Ganska dåligt". 24 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken dåligt eller bra".

Gudstjänstmusik E är till stora delar välkänd i församlingarna, något som framkommer i yttrandena och märks vid en jämförelse mellan tidigare försöksförsamlingar och de som inte varit försöksförsamlingar. Här är det liten skillnad mellan dessa båda grupper, och till och med något färre bland dem som inte varit försöksförsamlingar som anger att denna musik är dålig/ganska dålig (15 procent). Stiftsvis kan konstateras att denna musik har en stark ställning i till exempel Västerås stift där drygt två tredjedelar menar att denna musik är bra/ganska bra. I Göteborgs stift är det knappt hälften av församlingarna som bedömer den som bra/ganska bra.

Bland domkapitel och stiftsstyrelser går bedömningen isär. Sex stift (domkapitel och stiftsstyrelse) menar att den är bra/ganska bra. Två stift menar att den är dålig/ganska dålig, tre stift avstår från att svara och ett stift menar att den varken är dålig eller bra. Strängnäs domkapitel och Strängnäs stiftsstyrelse skriver: *Stryk gudstjänstmusik E helt. Denna serie håller inte måttet.* Växjö domkapitel noterar *Gudstjänstmusik E i förbindelse med den pedagogiskt tacksamma reponsoriala formen.* Uppsala domkapitel och stiftsstyrelse framhåller särskilt att det är positivt att Agnus Dei-satsen är responsorialt utformad.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			41(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

En församling kommenterar: *I sin genre, folklig populärmusik, är serie E omtyckt [...]. I rätt sammanhang, t.ex. konfirmation, kvällsmässa, temagudstjänst fungerar serien fortfarande bra, trots att den har många år på nacken.* En annan församling: *Problemet med denna mässa är att den är så ojämn! Det finns guldkorn i som 'Du är helig' men samtidigt spretar denna serie för mycket i stilar och kvalitet!* Ersta Sköndal högskola (Institutionen för diakoni, kyrkomusik och teologi) reflekterar: *Vissa partier har blivit allmänt använda, liksom i Gudstjänstmusik C.* En annan församling skriver om Gudstjänstmusik E: *Bra att det finns denna typ av enkel, funktionell serie att välja på. Kommer att funka utmärkt för utomhusgudstjänster, gitarrledda mässor, allsångskaraktär som vi tror kommer att tilltala många.*

Generella synpunkter om gudstjänstmusik i kyrkohandboken

I det inledande avsnittet ovan sammanfattas kyrkohandboksrevisionens uppdrag från kyrkomöte och kyrkostyrelse. Där framkommer bland annat att ett uppdrag från kyrkomötet (2001) innebär att kyrkohandboksrevisionen ska omfatta det som kyrkomötet benämner som ”kompletterande” musik.

Några remissinstanser resonerar på ett övergripande plan om musikens plats i en kyrkohandbok. Här finns de som föreslår att musik och text skiljs åt så att en ny kyrkohandbok, till skillnad från kyrkohandboken 1986, endast innehåller gudstjänstens texter. Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse skriver till exempel att Gudstjänstmusik A till E ska behandlas lika men att all musik blir ett tillägg till kyrkohandboken. Därför vill man egentligen i remissvaret endast ta ställning till själva texten och inte till melodierna.

Omkring 15 procent av församlingarna (ett 50-tal av 379 församlingar) samt vissa andra instanser liksom spontansvar anser att kyrkohandboken endast bör innehålla Gudstjänstmusik A, eller delar ur Gudstjänstmusik A. Sveriges Kyrkosångsförbund framhåller att den enda musik som ska regleras är den gudstjänstmusik som till största delen har sitt ursprung i kyrkans äldsta musik. Kyrkomusikernas Riksförbund menar att kyrkohandboken kan bestå av en traditionskanon och att musikvalet i övrigt är fritt. Härnösands domkapitel och Härnösands stiftsstyrelse tycker det bör övervägas att behålla serie A och i övrigt ha fasta texter och släppa den musikaliska gestaltningen av dessa fri. Samma ställningstagande gör Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse liksom Visby domkapitel och stiftsstyrelse. I en del resonemang kombineras denna synpunkt med en tanke om en gudstjänstbank. Lunds domkapitel skriver: *Lyft ur Gudstjänstmusik B-E ur handboksförslaget och lägg i en gudstjänstbank tillgänglig på nätet.* Göteborgs domkapitel och stiftsstyrelse föreslår att man överväger en uppdelning av kyrkohandboken i två volymer. Man skriver vidare att för att garantera att det finns en --- gemensam reportoar är det bra att kyrkomötet fastställer viss musik utöver den äldre. Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse skriver: *föreslagen gudstjänstmusik [i kyrkohandboken]*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			42(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

spänner över tid och genrer på ett sätt som är relevant för gudstjänstfirare i Svenska kyrkan. Uppsala domkapitel konstaterar: Det är inget reellt alternativ att bara ha en serie och lämna gudstjänstmusiken i övrigt fri.

Någon församling föreslår en Gudstjänstmusik F, bestående av enbart texter som kan tonsättas fritt. Uppsala domkapitel menar att *det behövs flera antagna musikaliska serier*. Västerås domkapitel och stiftsstyrelse önskar ytterligare en gudstjänstmusikavdelning (F) som bygger på folkmusiktradition. Föreningen Svenska Tonsättare vill att fler tonsättare och stilar är representerade i kyrkohandboken.

Orgelsatser och ackompanjemangssatser

Orgelsatser och ackompanjemangssatser kommenteras i flera svar. Här finns bland annat synpunkter på ackompanjemangens utformning och deras relation till genre, tidsperiod och valet av huvudinstrument för den tryckta handboken: orgel. En församling kommenterar: *Arrangemangen bör vara anpassade för att passa både orgel, gitarr, piano och [andra instrument]*.

Ackordanalys

I det reviderade kyrkohandboksförslaget 2016 hade bearbetningar gjorts för att främja användbarheten och den liturgiska musikens tillgänglighet i församlingarna. Avsikten var vidare att understödja schablonerna i traditionell harmonik samt att underlätta sammusicerande. Dessa avvägningar har bland annat inneburit att ackordanalys (eller mer korrekt ”ackordsymboler”) även tillfördes Gudstjänstmusik A.

Den i förslaget genomförda ackordanalysen har mestadels mottagits positivt av remissinstanser, men det finns också vissa synpunkter på dess principiella utformning, enskilda ackordval i de konkreta fallen i förslaget olika avdelningar, samt huruvida ackordanalys över huvud taget bör finnas med, då inte minst inom Gudstjänstmusik A. Svenska kyrkans utbildningsinstitut exempelvis ifrågasätter behov och motiv till ackordanalys, särskilt i Gudstjänstmusik A.

När det handlar om sättet att använda sig av ackordanalys tas upp att det finns avvägningsfrågor och bedömningssituationer om vad som bäst gagnar den utförande musikerns och därmed församlingens behov.

Textunderläggning

Det finns i remissvaren synpunkter om textunderläggning. Det gäller framför allt någon sats i Gudstjänstmusik A som förändrades till kyrkohandboksförslaget 2016 liksom om prefationer. Textunderläggningsfrågan rymmer olika avvägningar, som att antingen följa textens innehåll

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			43(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

(se kommentarer till kyrkohandboksförslaget 2016 med genomgång av principer), eller att följa vedertagen praxis (som finns i kyrkohandboken 1986 och ibland tidigare). Det finns också synpunkter vad gäller textunderläggning i någon sats i Gudstjänstmusik B samt om en sats i Gudstjänstmusik D.

Efterfrågad forskning om äldre liturgisk musik

Några remissyttranden, i synnerhet från musikorganisationer liksom vissa församlingar, domkapitel och stiftsstyrelser samt spontansvar påpekar att det finns behov av forskning när det gäller äldre svensk liturgisk musik. Så betonar en församling att musiken i Gudstjänstmusik A *kräver fortsatt forskning så att aktuellt forskningsläge beaktas*. Föreningen Svenska Tonsättare skriver att det är av yttersta vikt att den traditionella liturgiska musiken hanteras med hänsyn såväl till aktuell forskning som till en konstnärlig förförståelse och omsorg.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			44(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

SAMLING

I remissvaren 2014 om 2012 års kyrkohandboksförslag framkom att flest synpunkter fanns rörande olika moment i Samling. Även i remissomgången 2016 är det relativt sett fler församlingssvar om Samling, i jämförelse med Ordet, Måltiden och Sändning.

Upptakt och Inledningsord

Enstaka remissinstanser tar upp att gudstjänsten alltid, och explicit, bör inledas i Faderns, Sonens och den heliga Andens namn. Dessa instanser vill här att "Guds" tas bort då man menar att det finns risk för att treenighetsteologin annars förändras.

Utifrån synpunkter i remissvar 2014 hade flera inledningsord bearbetats utifrån pastorala, språkliga och teologiska synpunkter. Remissvaren 2014 tog särskilt upp att treenighetsperspektiv i vissa av Samlingens texter blivit ottydligt eller försvagat. Tre inledningsord från 2012 års förslag hade därför utgått. I remissvaren 2014 förekom kritik som tog upp att komplettering behövdes för att ytterligare ge alternativ för gudstjänster med små barn. I Samling tillkom i kyrkohandboksförslaget 2016 därför inledningsord 5. Inledningsord 14 och 17 tillkom för att i Den allmänna gudstjänsten stärka sammanhanget med dopet.

Om **Inledningsord** fanns följande fråga i remissenkäten: Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för att Inledningsordet kan utformas som ni skulle vilja fira gudstjänst?

Tabell 17 Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för att Inledningsordet kan utformas som ni skulle vilja fira gudstjänst? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för att Inledningsordet kan utformas som ni skulle vilja fira gudstjänst?	5%	82%	1%	4%	13%	28%	54%	336

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 336 besvarat frågan om möjligheten att utforma inledningsorden i gudstjänsten. Det är 82 procent som har

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			45(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 5 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 13 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken hög eller låg grad”.

Det är 82 procent av kyrkoråden som anger att förslaget i ganska hög grad eller i hög grad ger utrymme för lokal gestaltning av gudstjänstens inledning. Flertalet av fokusförsamlingarna motiverar sitt svar med att det finns många och olika fasta inledningsord och att det finns möjlighet att formulera fritt.

Utifrån kyrkohandboksförslaget finns olika sätt att börja gudstjänsten på. Kyrkoråd med tidigare försöksförsamlingar kunde därför ange hur man börjar gudstjänsten genom att svara på frågan: ”I gudstjänsten kommer vi vilja”:

Tabell 18 I gudstjänsten kommer vi vilja utforma Inledningsordet lokalt, sjunga Introitus, ha förkunnelse, läsa bibelord, be bön, andel, procent och antal svar, absoluta tal

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Utforma inledningsordet lokalt	20%	60%	4%	15%	20%	26%	35%	184
Sjunga Introitus	70%	10%	38%	32%	20%	6%	3%	177
Ha förkunnelse	11%	75%	7%	4%	14%	16%	59%	184
Läsa bibelord	12%	75%	6%	6%	13%	14%	61%	181
Be bön	17%	76%	11%	6%	8%	11%	65%	181

I svaren framkommer att gudstjänsten inleds på många olika sätt i församlingarna. Det är 60 procent (av 184) som anger att man i hög grad eller i ganska hög grad kommer att utforma inledningsordet lokalt. Förkunnelse, läsning av bibelord eller en inledande bön förekommer i hög grad eller i ganska hög grad i ungefär 75 procent av församlingarna. Introitus förekommer i låg grad eller i ganska låg grad i 70 procent (av 177) församlingar.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			46(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Vilka inledningsord kommer att användas samt kommentarer

Kyrkoråd i de tidigare försöksförsamlingarna har även svarat på frågor om vilka inledningsord man kommer att bruka. Svaren visar att alla inledningsord kan komma att användas i minst en tredjedel av pastoraten/församlingarna.

Flest församlingar/kyrkoråd eller 82 procent anger att man kommer att använda Inledningsord 4 (som något bearbetad kommer från Familjemässa/Familjegudstjänst i 1986 års kyrkohandbok) samt Inledningsord 15 (som hör till jultiden/julotta). Inledningsord 5 (som var nyskriven 2016 och särskilt tillkommit för sammanhang med små barn) samt Inledningsord 7 (som är nyskriven i kyrkohandboksrevisionen 2012) kommer att användas i en tredjedel av församlingarna (33 respektive 32 procent av församlingarna). Övriga inledningsord kommer att ha en användning mellan 75 och 42 procent.

Av de 379 svarande kyrkoråden har ungefär 20 procent av de svarande (ett 70-tal församlingar) på något sätt kommenterat inledningsorden. Bland dessa församlingar märks övergripande resonemang om inledningsorden, som en församling som tar upp att *det välkomnande och inkluderande skall betonas*. Ett 30-tal församlingar framför övergripande kritik mot Inledningsorden. Vissa av dessa drygt 30 församlingar skriver att antalet inledningsord är för många. Det handlar vidare om synpunkter på språk eller teologi, på otillräckligt barnperspektiv och om inledningsord som saknas (från 1986 års kyrkohandbok eller 2012 års kyrkohandboksförslag). En församling skriver: *Angående Inledningsord tycker vi att det är bra att det finns några olika att hämta inspiration ur, men de är för många och skiljer sig för mycket åt i motiv*. Andra församlingar gör en motsatt bedömning och konstaterar att inledningsorden, med något undantag, generellt är bra eller att det är bra med många alternativ. De konstaterar att inledningsorden i kyrkohandboken *bör ses som exempel för formandet av inledningsord i gudstjänsterna*. Några församlingar tar upp att det behövs ett tydligare barnperspektiv med fler inledningsord tänkta med barn.

Det finns också församlingssynpunkter om de olika inledningsorden. Antalet kommentarer varierar från enstaka synpunkter till som mest ungefär knappt 20 synpunkter (om Inledningsord 5).

Bland kommentarer finns några synpunkter på **Inledningsord 4** (ett 10-tal församlingskommentarer). Synpunkterna handlar inte om inledningsordet i sig utan om bearbetningar som gjorts. Man vänder sig emot upprepningen av "Gud" som uppfattas som språkligt sämre än förlagan i kyrkohandboken 1986. Enstaka församlingar föreslår att inledningsordet görs om till ett direkt gudstilltal (från "Gud" till "Du").

Några kommentarer finns om **Inledningsord 5**. Några församlingar föreslår att Inledningsord 5 bör utgå. Bland församlingar som i remissomgången 2016 särskilt haft fokus på barn och

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			47(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

unga, konstateras istället att Inledningsord 5 (och även 4 och 3) har egenskaper som är viktiga när det gäller barn och unga. Det är fyra domkapitel och stiftsstyrelser som kommenterar Inledningsord 5. Tre av dessa ifrågasätter dess kvalitet eller hållbarhet medan ett stift bedömer att det är bra. Svenska kyrkans unga tar upp att det nu finns bra alternativ för barn i inledningsord: *med ett betonande av att vi är här och nu*. Vitterhetsakademien och en del andra instanser ser Inledningsord 5 som ett exempel på en för kort och ”platt” text.

Några församlingar kommenterar **Inledningsord 7 och 8**. En församling skriver att Inledningsord 7 *är fin, och inbegriper var vi är*. Ett stift tar upp att Inledningsord 7 bör utgå. Om Inledningsord 8 finns några församlingar som är frågande till hur inledningsordet är tänkt att användas. Man tar upp att det är svårplacerat och att texten famlar tidsmässigt. En församling ifrågasätter betydelsen av ”påskens drama” som man menar riskerar att bagatellisera påskan. Ett domkapitel tar i en bilaga upp att detta inledningsord behöver bearbetas. Några spontansvar har också synpunkter på Inledningsord 8 som man anser behöver bearbetas eller utgå ur kyrkohandboken.

Bland de enstaka kommentarerna om **Inledningsord 11** märks synpunkter om att livets glädjeämnen inte finns med, såsom ”vår gemenskap, glädje och hopp” som en församling föreslår som ett tillägg. Också ett domkapitel efterlyser en bearbetning. **Inledningsord 13** har kommenterats av några församlingar där det finns enstaka synpunkter på vissa formuleringar som man skriver är oklara. En församling tar upp att ordet ”suckar” är svårt att relatera till. En annan församling att ”innan vi älskat” saknar objekt. Några spontansvar tar upp att ordassociationerna är otydliga samt att det blir oklart varför ”välsignelse” nämns redan i ett inledningsord.

Umeå universitet (Institutionen för religion och teologi) är kritisk mot flera av inledningsorden och skriver att Inledningsord 5,6 och 7 bör utgå. EFS tar upp att flera av inledningsorden har svag biblisk grund och att några är banala eller svåransända. Även bland spontansvaren märks synpunkter på användbarhet och kvalitet i några inledningsord.

Utifrån musikaliskt perspektiv finns enstaka kommentarer om noteringen av **Inledningsord 15** (jultiden, julotta). Uppsala universitet anser att man här inte ska använda recitationstoner utan metrisk utkomponering.

Förlåtelse och överlåtelse

I vissa av de böner om förlåtelse som fanns i kyrkohandboksförslaget 2012 skedde bearbetningar till förslaget 2016. Bearbetningarna handlade framför allt om Bön om förlåtelse 2 och 4 utifrån remissvarens synpunkter 2014. Den Bön om förlåtelse 7 som fanns i kyrkohandboksförslaget 2012 ersattes med en annan bön som också benämns Bön om förlåtelse 7. Den nya bönen utgår från förbön i Familjegudstjänst i kyrkohandboken 1986.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			48(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Tabell 19 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Bön om förlåtelse, Förlåtelseord, Löftesord, Tackbön och Överlåtelsebön möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och avtal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Bön om förlåtelse möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	9%	79%	4%	6%	12%	38%	41%	339
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Förlåtelseord möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	6%	85%	2%	4%	9%	36%	49%	337
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Löftesord möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	10%	76%	4%	6%	14%	34%	42%	314
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Tackbön möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	2%	90%	0%	2%	8%	33%	57%	335
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Överlåtelsebön möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	7%	82%	3%	5%	11%	35%	47%	316

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 339 besvarat frågan om hur bön om förlåtelse kan utformas. Det är 79 procent som har svarat ”I hög grad”

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			49(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

eller ”I ganska hög grad”. 9 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 12 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 337 besvarat frågan om förlåtelseord. Det är 85 procent som har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 6 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 9 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 314 besvarat frågan om löftesord. Det är 76 procent som har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 10 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 14 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 335 besvarat frågan om tackbön. Det är 90 procent som har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 2 procent har svarat "I ganska låg grad". 8 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 316 besvarat frågan om överlåtelsebön. Det är 82 procent som har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 7 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Sammantaget anger mellan 79 procent (Löftesord) och 90 procent (Tackbön) av församlingarna att man i ganska hög grad eller i hög grad kommer kunna utforma förlåtelsens moment utifrån församlingarnas kontext. Flera av fokusförsamlingarna tar upp att man kommer att utforma förlåtelsemomentet olika i de lokala kyrkorna, eller vid olika tillfällen under kyrkoåret. Några utvecklar att de till exempel använder förlåtelsemomenten vid huvudgudstjänst och Överlåtelsebön vid friluftsgudstjänst eller musikgudstjänst.

Användning av böner och texter i förlåtelsens moment

Kyrkoråd som tidigare varit försöksförsamlingar kunde, liksom om inledningsord, ange vilka förlåtelsestexter eller överlåtelseböner som man kommer att vilja använda.

Av svaren framkommer att av de åtta alternativa Bön om förlåtelse är det särskilt de sedan tidigare kända bönerna, Bön om förlåtelse 1 (75 procent) och Bön om förlåtelse 3 (81 procent) som brukas mest, samt två av de för kyrkohandboksrevisionen nya bönerna Bön om förlåtelse 4 (75 procent) och Bön om förlåtelse 7 (73 procent). Här kan alltså noteras att bön 4 som hade mest kritiska synpunkter i remissomgången 2014, efter bearbetningen förefaller ha

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			50(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

fått en stark ställning i den utformningen bönen har i förslaget 2016, liksom den nya bönen nr 7.

Bön om förlåtelse 8 har den minsta användningen (21 procent). Redan inför kyrkohandboksförslaget 2012 kunde man konstatera att denna bön sällan förekommer i många församlingars gudstjänster. Bönen har samtidigt en särskild ställning i svensk gudstjänstradition efter reformationen. Den har funnits med i samtliga kyrkohandböcker och den ingick även i Olaus Petris Den svenska mässan från 1531, med medeltida förlagor. Remissvaren om användning av Bön om förlåtelse 8 bekräftar den tidigare bedömningen att bönen brukas i vissa fromhetstraditioner, där den är betydelsefull. EFS hör till de instanser som tar upp att det är bra att denna bön finns i kyrkohandboken. I revisionen har framhållits att det är eftersträvansvärt att kyrkohandboken har en teologisk bredd och att böner som kan uppfattas som kärva också bereds utrymme.

Bland övriga böner och texter märks att nästan alla kommer att användas i över hälften av församlingarna. Ett närmast totalt bruk (95-96 procent) anges för Förlåtelseord 1, Tackbön 1 samt Överlåtelsebön 2. Hälften av församlingarna kommer att använda Förlåtelseord 3 och 4, Löftesord 4, Tackbön 3 samt den nya Överlåtelsebönen 3. Löftesord 1 kommer användas av knappt hälften av församlingarna (44 procent). Övriga texter används av mellan 87 och 66 procent av församlingarna.

Kommentarer om förlåtelsens moment samt överlåtelse

Av de 379 svarande kyrkoråden har knappt 20 procent (ca 70 församlingar) kommenterat Bön om förlåtelse. Knappt hälften av dessa församlingar, ca 30 församlingar, tar upp övergripande kommentarer. Ungefär 10 av dessa församlingar anser att bön om förlåtelse alltid ska finnas med när mässa firas. Enstaka församlingar vill att bönen också ska kunna formuleras kollektivt ("vi bekänner"). Det är en synpunkt som delas av Linköpings stift medan Visby stift framhåller att det individuella tilltalet bör vara tydligt. Växjö stift vill att Bön om förlåtelse 6 ska kunna vara kollektiv.

Enstaka församlingar efterlyser flera alternativ till Bön om förlåtelse, ibland utifrån att man anser att barnperspektivet borde stärkas. Några församlingar diskuterar en problematik med syndabegreppet och förlåtelse. En församling tar upp att det i bönerna blir det *för mycket fokus på synd och gärningar och mindre på livsvillkor*. En annan församling anser att ingen bön om förlåtelse är skriven på ett modernt sätt. Flest kommentarer finns om Bön om förlåtelse 4 (ett 20-tal församlingskommentarer) och Bön om förlåtelse 8 (ett 10-tal församlingskommentarer). Ungefär 10 församlingar skriver att den sista bönen inte bör finnas med i en kommande kyrkohandbok.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			52(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

<p>Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Kristusrop/Kyrie möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?</p> <p>Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Lovsången/Gloria och Laudamus möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?</p>	5%	83%	2%	3%	12%	34%	49%	333
	6%	80%	2%	4%	14%	32%	48%	328

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 333 besvarat frågan om Kristusrop/Kyrie. Det är 83 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 5 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 12 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 328 besvarat frågan om Lovsången/Gloria och Laudamus. Det är 80 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 6 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 14 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Vilka Kristusrop och Lovsånger som kommer att användas

De tidigare försöksförsamlingarna har angett vilka av **Kristusropen/Kyrie** som kommer användas. Här kan särskilt noteras att för Kristusrop 1 till 3 respektive Lovsången 1 och 4 i Gudstjänstmusik A finns flera olika kyrkoårssatser av samma liturgiska text. Bruket av de olika satserna skiftar mellan exempelvis Kristusrop 2, 3 och 6 där 72 procent respektive 65 procent och 73 procent anger att man i hög grad eller i ganska hög grad kommer använda dessa satser, till Kristusrop 3 och 7 där 31 procent samt 39 procent anger att man kommer använda satserna. Kristusrop 7, som var nyskriven till förslaget 2016, kommer alltså att brukas i ungefär en tredjedel av församlingarna.

För **Lovsången** är motsvarande församlingsbedömningar att Lovsången 3 och 8 kommer brukas i ganska hög grad eller i hög grad i 65 respektive 69 procent av församlingarna. Lovsången 2, 6 och samt 7 brukas i 33 procent, 35 procent samt 34 procent av församlingarna.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			53(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Kommentarer om Kristusrop och Lovsången

Av de 379 kyrkoråden finns knappt 50 församlingar som kommenterar Kristusropen och ett 40-tal församlingar som kommenterar lovsångerna (12 procent respektive 9 procent av de 379 församlingarna). Bland kommentarerna om Kristusropen märks ett fåtal som tar upp placeringen i gudstjänsten, där någon förordar nuvarande placering eller fri placering eller i samband med Bön om förlåtelse. Flera av fokusförsamlingarna med inriktning på barn och unga tar upp att det är betydelsefullt att det nu finns fler alternativ för såväl Kristusrop som Lovsången. Enstaka församlingar tar upp att det är bra att de traditionella texterna i Gudstjänstmusik B fått nya melodier.

Knappt 10 procent av församlingarna (ett 30-tal av 379 församlingar) samt bland andra Oasrörelsen och aKF kritiserar benämningen Kristusrop och förordar (förutom ”Kyrie”) ”Herre, förbarma dig” som benämning på svenska. Denna synpunkt delas av tre stift (Västerås, Stockholm och Uppsala). Stockholm föreslår ”Rop till Kristus” istället. Man tar då upp att betydelsen av Kristusrop är oklar. Synpunkten tas även upp i spontansvar.

Det finns några församlingskommentarer om de olika satserna (Kristusrop 1-7). Om **Kristusrop 6** konstaterar en församling att den vunnit i längden. En annan församling efterlyser att den kan sjungas gemensamt (som alternativ till växelsång). **Kristusrop 7** kommenteras i några församlingskommentarer. En församling skriver att *den är bra och pedagogisk för ovana församlingar*.

Beträffande musikaliska synpunkter om Kristusrop/Kyrie tar några remissinstanser upp synpunkter på utformningen av ackordanalysen. Vidare finns synpunkter på ackompanjemangssatsen i Kristusrop 1, önskemål om annan tonart samt synpunkter på ackordval och ackompanjemangsdetaljer i Kristusrop 2 samt reflektioner över bland annat ackordanalysen, textunderläggningen samt Trishagion (det trefaldiga Helige Herre Gud) i anslutning till Kristusrop 3.

En församling skriver om Kristusrop 4 i **Gudstjänstmusik C**: *Kyriet skiljer ut sig i karaktären, även om det är positivt med den ortodoxa musiken*. Växjö domkapitel och Växjö stiftsstyrelse liksom enstaka församlingar framhåller att kyriet från ortodox tradition bör kunna sjungas i sin helhet tre gånger. En församling skriver: *Kristusropen 4 och 5 lättlärd melodier, fast aningen tråkiga*.

Kristusropet i **Gudstjänstmusik E** var nyskrivet för handboksförslaget 2016 och är utformat som växelsång mellan försångare och församling för att stärka barnperspektivet och samtidigt möta behovet av liturgiska sånger som inte kräver inläring över tid. En församling skriver: *De flesta serier är svårsjungna för många av våra gudstjänstbesökare, och då särskilt barn som vi menar har en central plats i Gudstjänsten och därför ska kunna delta även i den liturgiska musiken. Här utmärker sig t.ex. Kristusrop och O Guds lamm i serie E, med sin upprepande karaktär, vilket har mottagits väl när vi provat dem i våra huvudgudstjänster*. En församling skriver beträffande Kristusropet: *Enkelt att sjunga med när det är call and response*.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			54(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Bland de 30-tal församlingskommentarerna om **Lovsångerna** kan nämnas en församlingskommentar som tar upp att Lovsångerna är bra, men man ställer samtidigt den övergripande frågan hur mycket de liturgiska texterna för Lovsången kan varieras. Några församlingar menar att i "Gloria" borde "han" kunna ändras till "Gud" för att det inklusiva språket ska vara konsekvent. Enstaka församlingar framhåller istället att Gloriatexten närmare bör följa Lukas 2:14. Om **Lovsången 6** påtalar några församlingar att "Jesus" borde ändras till "Sonen".

Vad gäller musikaliska synpunkter om Lovsången finns bland annat kommentarer om **Lovsången 1** från Missa de angelis och det nu infogade församlingsomkvädet. En församling skriver: *roligt att denna form fick komma tillbaka, stödsatsen för försångaren kanske kunde ha gjorts tunnare som en kontrast till hela församlingen, sjunges med fördel ett tonsteg högre och där så är möjligt oackompanjerad.* En annan församling skriver: *För den som är van vid det gamla sättet att sjunga den kommer den att kännas lång och att omkvädets melodi inte så smidigt ansluter till den övriga melodin då omkvädet upprepas.* Uppsala universitet ser införandet av omkvädet som *olyckligt*.

När det handlar om ett Laudamus i **Lovsången 4** har frågan väckts i remissvar om att, utifrån konsekvens och praktisk användbarhet tillföra utskrivet ackompanjemang samt ackordanalys.

Ett flertal musiksynpunkter avser **Lovsången 7** i **Gudstjänstmusik C** som är ny för 2016-förslaget. En församling skriver: *Lovsången 7 är mycket fin och både kör och präst klarar av att sjunga verserna. Lätt för församlingen att lära sig och verkar hålla.* En annan församling skriver om Lovsången 7: *Fin melodi. Men dålig stämföring.* Några remissinstanser menar att Lovsången 7 bör kompletteras med motsvarande Lovsång i 2012 års förslag.

Vissa remissinstanser kommenterar Lovsången i **Gudstjänstmusik D** (ett 50-tal kommentarer). Några av dessa menar att den förkortade och något omarbetade versionen 2016 är bättre, andra efterlyser en återgång till 2012 års version.

Om **Lovsången 9** i **Gudstjänstmusik E** finns ett 10-tal församlingskommentarer. De handlar nästan uteslutande om textinnehållet. Någon tycker att den är för lång som lovsång. Några har teologiska invändningar som handlar om oklar teologi (som Linköpings universitet). Enstaka församlingar tar upp att satsen är *mycket uppskattad* eller *somrig och härlig*. Ett 10-tal församlingar och någon övrig remissinstans tar upp att man saknar att "Allena Gud ..." och "Pris vare Gud ..." inte finns utskrivna i kyrkohandboksförslaget.

Dagens bön

I remissenkäten fanns en fråga om Dagens bön och hur man ställde sig till att den nu förslås vara obligatorisk vid huvudgudstjänst. Här anger 88 procent (av 347 församlingar) att man tycker att förslaget är ganska bra/bra. I Katarina församling konstateras att Dagens bön inte ingår i Katarinamässan.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			55(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Om Dagens bön eller hälsningarna i anslutningen till bönen så finns sammanlagt ca 20 kommentarer. Bland dessa märks framför allt kommentarer som ur ett barnperspektiv antingen är kritiska till förslaget och/eller menar att Dagens bön i evangelieboken, om den är obligatorisk, behöver ha ett barnalternativ eller ses över. Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse menar att bönen bör vara obligatorisk men att det borde ges möjlighet att forma bönen friare eller att ha fler valmöjligheter.

ORDET

Bibelläsningar

Tabell 21 Att det är möjligt i Högmässan att ha färre bibelläsningar anser vi är: Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Att det är möjligt i Högmässan att ha färre bibelläsningar anser vi är:	26%	65%	14%	12%	9%	19%	46%	343

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 343 besvarat frågan om färre bibelläsningar i högmässan. Det är 65 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 26 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 9 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Två tredjedelar av församlingarna (65 procent) anser att det är övervägande bra att man kan ha färre än tre läsningar även i en Högmässa. De flesta av fokusförsamlingarna, särskilt de som fördjupat frågor om barn och unga, uppger att de har behov av att kunna göra sådana undantag, medan några enstaka fokusförsamlingar inte ser något sådant behov. Som lämpliga tillfällen för färre bibelläsningar anges gudstjänster med barn, familj eller dop, samt för ekumenik eller annan form av samverkan.

Ett par stift ställer sig positiva till att man kan ha färre än tre bibelläsningar även i Högmässa, medan de flesta stift vill att det ska vara 3 läsningar vid Högmässa – bland annat eftersom termen ”undantagsfall” är oklar vilket gör det svårt att utöva tillsyn. Samma åsikt uttrycker bland annat Oasrörelsen, Domkyrkoorganisternas förening och Kvinnor i Svenska kyrkan.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			56(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Däremot bejaktar bland andra Svenska kyrkans unga och Förbundet för kristen humanism friheten att minska antalet texter även i Högmässan och följer därmed majoriteten av svarande församlingar. Karlstad stift framhåller att man vid gudstjänster på flera språk kan behöva läsa färre än tre texter.

Avslutning efter bibelläsningar

Några församlingar (ett 20-tal) är kritiska mot att avsluta en textläsning med orden ”Så lyder Bibelns ord”. Bland annat för att man vill betona tron på Gud mer än texten så föredrar man formuleringen ”så lyder Guds ord”. Samma ståndpunkt har t ex EFS och Umeå universitet. Samtidigt säger ett par församlingar tvärtom och tycker att det är en klar förbättring att ”Så lyder Bibelns ord” finns med som en möjlighet. På motsvarande sätt skiftar åsikterna om uttrycket ”Gud gör ditt ord levande ...” hos de enstaka församlingar som kommenterar detta. Fördelen menar man är att bönen blir mer än ett tack. Nackdelen är att orden inte så lätt kan läsas tillsammans.

Formuleringarna efter evangeliet kommenteras inte mycket. De tycks ha stöd, även om någon församling frågar varför den gamla verbformen ”vare” används när det inte ger något mervärde.

Trosbekännelsen och trinitarisk psalm

Tabell 22 Att i undantagsfall kan Trosbekännelsen utgå och ersättas med trinitarisk psalm anser vi är: Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Att i undantagsfall kan Trosbekännelsen utgå och ersättas med trinitarisk psalm anser vi är:	21%	71%	13%	8%	8%	18%	53%	343

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 343 besvarat frågan om trosbekännelsen kan utgå och ersättas med trinitarisk psalm. 71 procent har svarat ”Bra” eller Ganska bra”. 21 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 8 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Drygt två tredjedelar av församlingarna (71 procent) anser att det är övervägande bra att Trosbekännelsen i Den allmänna gudstjänsten kan ersättas av en trinitarisk psalm. Samma

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			57(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

ståndpunkt intar de flesta av fokusförsamlingarna med inriktning på barn och unga. Även bland domkapitel och stiftsstyrelser råder stor enighet om att trosbekännelsen bör kunna ersättas av trinitarisk psalm även i högmässa. Bland övriga remissinstanser finns någon enstaka (Linköpings universitet) som uttrycker en annan åsikt.

Däremot anser de flesta stift och flera andra instanser att momentet Trosbekännelsen i huvudgudstjänst inte ska kunna utgå helt, något som bland annat Johanneslunds teologiska högskola framhåller. Även då ska dock trosbekännelsen, liksom i nuvarande kyrkohandbok, kunna ersättas med en trinitarisk psalm. Västerås domkapitel och stiftsstyrelse efterlyser *en kortform av trosbekännelsen, sjungen eller läst, med möjlighet till "call and response"*. Katarina församling i Stockholm beskriver att trosbekännelsen inte brukas i Katarinamässan. Istället sjungs en psalm (vanligen Sv. Ps. 219). Församlingen skriver: *den traditionella trosbekännelsen staplar --- svåra och obegripliga påståenden --- som kräver fördjupning, reflektioner och kommentarer. --- Det stora flertalet av våra gudstjänstfirande är människor som inte tidigare är bekanta med de mest grundläggande kristna tankegångarna.*

Något pastorat frågar varför inte den ekumeniska översättningen av den apostoliska trosbekännelsen finns med i kyrkohandboken, där ett antal ord fungerar bättre på modern svenska. Något remissvar tar upp att "den helige Ande" i trosbekännelsen borde ändras till "den heliga Anden".

Kyrkans förbön

I kyrkohandboksförslaget hade bearbetning skett dels av ett flertal de föreslagna bönerna 1-7, och dels av den inledande texten om förbönsstruktur och bön för till exempel nydöpta.

Tabell 23 Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för att Kyrkans förbön kan utformas som ni skulle vilja fira gudstjänst?

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslaget utrymme för att Kyrkans förbön kan utformas som ni skulle vilja fira gudstjänst?	4%	88%	1%	3%	8%	16%	72%	333

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			58(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

På frågan om förslaget ger utrymme för att kyrkans förbön kan utformas som ni skulle vilja fira gudstjänst har 88 procent av församlingarna svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 4 procent av församlingarna svarar ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 8 procent av församlingarna har angett alternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Övergripande om Kyrkans förbön och förbönsstruktur

Linköpings och Skara stiftsstyrelse och domkapitel skriver att det är en bra variation av förböner och att förlåtelsebön finns med i förbönen. Växjö domkapitel och Linköpings stiftsstyrelse och domkapitel tar upp att det är bra att bönerna kan utformas lokalt. Man menar att alternativen är en hjälp i fri bön. Det är även bra att kunna ha bön om förlåtelse i kyrkans förbön. Växjö tar särskilt upp att orden med bön för döpta används mycket och att de behöver komma in i en ny kyrkohandbok snarast. Karlstad domkapitel skriver att det är bra med de strukturer och teman som ges. Göteborgs domkapitel tar upp att det är viktigt att förbönsmodeller och böner är tydliga för att de ska vara till hjälp i församlingar. Stockholms stiftsstyrelse och domkapitel tar upp att kyrkans förböns roll och betydelse borde förtydligas i kyrkoordningens inledningstext.

Lunds domkapitel anser att det *saknas böner och ord att växa med*. Alternativen i förslaget är för lika. Man menar också att det saknas en bön för alla folkvalda samt teologiska motiveringar till bönerna. En stiftsstyrelse och domkapitel menar att flera förböner är abstrakta. Ett domkapitel menar att missionsperspektiv lokalt och globalt saknas. Det är en synpunkt som också tas upp av enstaka församlingar: *Det finns inga böner om att evangeliet skall spridas i världen så att det väcker en levande tro*. I ett spontansvar står det: *Det är viktigt att det internationella perspektivet finns med i varje gudstjänst, påminnelsen om att vi är en del av den världsvida kyrkan. --- Att be för ”dom andra” blir lätt fel, eftersom man utesluter sig själv och den övriga församlingen. Vi behöver be tillsammans, vi delar samma värld, vi har ett kollektivt ansvar*.

Forum för prästvigda kvinnor menar att förbönalternativen är bra. Detta skriver också Bräcke diakoni: *I hög grad ges möjlighet att utforma förbönen som församlingen vill. Bra med förslag till förböner samt teman, föreslagna församlingssvar visar en riktning men samtidigt en öppenhet för den lokalt förankrade bönen*. Vidare skriver de: *Tycker att det finns utrymme för teologisk mångfald och att de uttrycker tro och lära. Språket är varierat, alltifrån högtidligt till mer vardagligt. Förbönerna ger ett helhetsperspektiv på skapelsen*. I ett spontansvar påpekas däremot att *I flera av bönerna och ordvalen --- beskrivs Gud som skapare, t.ex. förbön 1 och 9. Men skapelsen fördjupas inte*.

Någon församling tar upp att bönerna blivit mer självcentrerade, vilket man menar kan och bör problematiseras: *Från att det i Kyrkans förbön har funnits en tendens att be för andra har*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			59(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

fokuset vänts till att tacka och mer be för oss själva. Förbönerna skapar skillnader mellan vi och andra människor genom att vi blir de som ber om hjälp för att hjälpa andra. Är det inte Gud som ska hjälpa oss och hjälper vi inte varandra? Vem vet när vi är starka och när vi är svaga. Ett delvis annat påpekande gör en annan församling: I de föreslagna förbönerna menar vi att språket ibland inte alltid är inkluderande. Alltså vi ber för andra människor som inte firar gudstjänst för oss. Men även vi som just nu är här och firar gudstjänst har problem, lever i utsatthet och behöver känna oss inkluderade i förbönen.

Enstaka församlingar samt någon annan instans menar att det räcker med inledningen om hur man kan formulera en förbön och att förbönsalternativ inte behöver finnas i en kyrkohandbok. Svenska kyrkans utbildningsinstitut skriver att det är bra med förslagen rörande förbönen, men frågar sig om det kanske behövs färre förböner i en kyrkohandbok.

En församling påpekar att det är bra att det finns vägledning för den fritt formulerade bönen, men att den är alltför tunn. Det behövs kommentarer som motiverar hur man gör för att understryka förbönens universella och breda karaktär i högmässan. Några församlingar påpekar att alla böner bör innehålla en öppning för egna inslag liksom att det är viktigt med friheten att själv kunna formulera förbönen.

Vilka förböner som kommer att användas samt kommentarer

De församlingar som varit försöksförsamlingar kunde ange vilka förböner som man kommer att använda. Nästan alla församlingar har här angett att man kommer att utforma förbönen lokalt i församlingen (97 procent). Den högsta användningen har den sjungna förbönen för Fastan (Förbön 8) där 75 procent använder den. Övriga förböner brukas ifrån drygt hälften av församlingarna (Förbön 1, 2 och 3) till drygt en tredjedel av församlingarna (Förbön 6 och 9). Övriga förböner brukas i knappt hälften av församlingarna.

Enstaka församlingar skriver att språket i bönerna är vagt: *språket i bland annat huvudgudstjänstens förböner har till viss del ett korthugget och orytmskt språk.* En annan församling saknar ett mustigare språk i bönerna: *Ord som inkluderar politik, oro, medmänsklig sorg och glädje på mer målande sätt.* SALT efterlyser en mer biblisk förankring: *Det är för lite Kristus i bönerna.*

Om de föreslagna förbönerna finns endast enstaka kommentarer. En församling skriver att man kan ta bort formuleringen: ”Särskilt ber vi för” och istället skriva ”idag ber vi för”.

Förbön 1 kommenteras av några remissvar. En församling tar upp att den är bra och rytmisk. En annan församling menar att beskrivningen av skapelsen kan behöva problematiseras: *är skapelsen god eller fördärvad?* Om **Förbön 2** finns synpunkter om att ”alla som” är bättre än ”de som” som varit vanligt tidigare samt att uttrycket ”de som fått förtroende” är bättre än ”konung, regering och riksdag” som motsvarande formulering lyder i 1986 års kyrkohandbok.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			60(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Ett domkapitel föreslår i en bilaga att uttrycket ”här och överallt” kan strykas. En stiftsstyrelse menar att objekt saknas i satsen ”... alla som sörjer och saknar”. Ett spontansvar saknar *den tydliga bön för landets makthavare som fanns i kyrkohandboken 1986*. Rojalistiska föreningen påpekar att banden mellan kungen och folket *osynliggjorts i förslagets förböner*. De föreslår att ”förbön för kung, regering och riksdag uttryckligen tas med”. **Förbön 3** kommenteras med uppskattning från församlingar, särskilt ur ett barnperspektiv. Här finns samtidigt synpunkter på att bönen borde handla mer om barnen. En församling undrar vilka ”vi” i bönen egentligen är.

Om **Förbön 4** finns enstaka församlingar som menar att bönen borde ändras till ”som en mor”. Enstaka andra remissvar uttrycker istället stöd för bönen formulering. Uppsala domkapitel skriver i bilaga att förslagets formulering innebär *ett konstruerat språk som ger en kluven antropomorf gudsbild*. En stiftsstyrelse kommenterar att det bör vara bestämd form i satsen ”Tack för förmåga att tänka ...” och att ”Vi ber till dig för allt som är” kan ändras till ”... allt som finns till”. Det Ekoteologiska nätverket ser denna förbön som ett exempel på en bön där skapelseperspektiv finns med på ett tydligt sätt. **Förbön 5** beskrivs som tänkvärd av någon församling samtidigt som någon annan tar upp att ”När vi skadat oss själva och andra” är en olycklig formulering, eftersom den lätt kan missförstås av den som befinner sig i ett självskadebeteende: *Det är inget som vi i första hand ska be om förlåtelse för, utan en situation där man behöver helande*. Denna församling tar upp att här behövs en bearbetning, som till exempel ”när vi syndat mot oss själva och andra”. Någon församling tar upp att det inte är bra att blanda ”sjukdom” och ”trasighet”. Ett stifts domkapitel och stiftsstyrelse anser att bönen är svag och bör utgå. **Förbön 6** beskrivs av församlingar som en fin bön, samtidigt som någon påpekar att ”orättfärdigheten” är ett långt och svårt ord. **Förbön 7** bedöms vara bra av de församlingar som kommenterar den, särskilt vissa uttryck som ”relationer som gör oss trötta och tomma”. En annan församling menar istället att bönen bör utgå och ett domkapitel skriver i en bilaga att bönen kan förbättras språkligt. **Förbön 8**, som alltså har ett mycket brett bruk i församlingarna, beskrivs som traditionell och uttrycksfull. Någon församling tar upp att eftersom ålderdomliga formuleringar generellt bevaras i denna bön, bör heller inga småändringar ske. Någon församling tar däremot upp att det är bra att det nu står ”vårt land” och inte ”vårt fosterland” medan någon annan har motsatt uppfattning. Utifrån musikalisk utgångspunkt finns synpunkter från Uppsala universitet om noteringen. **Förbön 9** kommenteras också av få. Någon skriver att den *känns positiv* och att *bönen är ett välgörande alternativ till faste-litanian*. Ett domkapitel och stiftsstyrelse tar upp att en formulering eventuellt kan ändras till ”tiden är inne”.

Vad gäller tacksägelse för avlidna skriver enstaka församlingar: *Genomgående saknas bön för avlidna – det är olyckligt och borde åtminstone finnas med som alternativ. Att be vi ”minns och tackar för” ser vi som en meningslös bön – minnas kommer vi att göra ändå*. En

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			61(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

församling tar upp att det bör vara fakultativt att säga åldern på dem som har avlidit, eftersom det kan finnas skäl att inte nämna detta.

Bönesvar och böneslut

En församling skriver att även andra bönesvar bör ingå i kyrkohandboken. Här nämns till exempel Sv. Ps. 681 samt i anslutning till detta bönerop även ”Herre hör vår bön” med svaret ”Låt vårt rop komma inför dig är väl”. Förslaget relateras till ett resonemang om betydelse av att vända sig till Gud som ”vår Herre” eller ”Herre”, som ett uttryck för en innerlig gudsrelation (se ovan avsnitt två, sid. 16).

En sjukhuspräst skriver i sitt spontansvar om församlingssvaret ”... och möter oss med kärlek”: *denna bön kan vara ett slag i ansiktet för den som mer vill ropa på hjälp*. En församling påpekar att flera böner saknar ett tydligt böneslut: *Förbönen bör avslutas med Amen eller I Jesu Kristi namn, Amen*.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			62(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

MÅLTIDEN

Lovsägelsen (Lovsägelsens inledning och prefationen)

I remissenkäten ställdes frågan om **Lovsägelsen**: I kyrkohandboksförslaget finns två alternativ när det gäller Lovsägelsens inledning. Ger det möjlighet för er att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Motsvarande fråga om **Prefationen** var: Ger kyrkohandboksförslaget alternativ när det gäller Prefationen möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja forma den?

Tabell 24 I kyrkohandboksförslaget finns två alternativ när det gäller Lovsägelsens inledning och kyrkohandboksförslaget alternativ när det gäller Prefation. Ger det er möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja forma den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
I kyrkohandboksförslaget finns två alternativ när det gäller Lovsägelsens inledning. Ger det er möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	8%	81%	4%	4%	11%	29%	52%	325
Ger kyrkohandboksförslaget alternativ när det gäller Prefationen möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja forma den?	7%	82%	4%	3%	11%	27%	55%	332

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 325 besvarat frågan om lovsägelsen. Det är 81 procent som har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 8 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken låg eller hög grad".

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 332 besvarat frågan om prefationen. Det är 82 procent som har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			63(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

grad”. 7 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Prefationernas användning

I remissenkäten kunde församlingarna ange vilka prefationer som man kommer att använda. Förutom för Lovsägelserna för Gudstjänstmusik E (E1 och E2) handlar svaren här inte om musiksatser utan om prefationernas text. Samtliga prefationer Advent till Allmän 3 brukas i minst två tredjedelar av församlingarna (exempelvis Advent: 92 procent och Allmän 3 72 procent). Även Lovsägelsen E1 brukas nästan i två tredjedelar av alla församlingar (63 procent). Den till förslaget 2016 nya Lovsägelsen E2 brukas i knappt hälften av församlingarna (47 procent).

Innehållskommentarer

Lovsägelsens inledning med dess alternativ har kommenterats av ca 7 procent av församlingarna (ett 20-tal av 379 församlingar). De olika prefationerna kommenteras sammanlagt av ca 10 procent av församlingarna (ett 40-tal församlingar).

Några enstaka församlingar diskuterar antalet prefationer där någon menar att de är för många (i Gudstjänstmusik B och C). Ett fåtal andra kommenterar att antalet är bra eller att fler prefationer utifrån kyrkoåret borde finnas i Gudstjänstmusik C, D och E.

Några församlingar vänder sig mot att Lovsägelsen kan ledas av lekman. Et 10-tal församlingar anser att inledning 2 bör utgå av teologiska skäl. En församling skriver exempelvis: *det reducerar hierarkiska och transcendentala dimensioner av mässan*. Några församlingar tar upp en textändring i Lovsägelsen E1 och E2 som gjordes efter remissynpunkter 2014 (där man ser ett omotiverat byte av pronomen ”vårt” till ”ert”). Enstaka församlingar skriver att ”Gud” bör ersättas med ”Herre”.

Drygt 10 procent av församlingarna (ett 40-tal av 379) kommenterar prefationerna, övergripande och/eller om någon eller några av prefationerna. Här handlar det framför allt om övergripande kommentarer. Ett fåtal av dessa församlingar tar upp att prefationen borde vara ett fast moment i mässan, medan andra för fram motsatt ståndpunkt. Några församlingar efterfrågar alternativ som finns i kyrkohandboken 1986 (som Trefaldighetstiden 1) liksom en prefation som hör samman med Kristi Himmelfärds dag (se även nästa sida). Någon församling nämner att man saknar tonus ferialis samtidigt som någon annan kommenterar att det är bra att den inte finns kvar.

Om de enskilda prefationerna finns enstaka kommentarer. Sveriges kristna råd (SKR) tar upp att prefationen för Trettondedagstiden kan bearbetas så att den bättre speglar den härlighet som uppenbaras i Kristus. Knappt 20 församlingar kommenterar prefation för Mariadagar där de flesta menar att det är bra att den finns. Ett fåtal har synpunkter på någon formulering. Några församlingar är kritiska mot prefation Allmän 3, som av dessa ses som för kort, för allmän eller att den inte följer en prefations uppbyggnad. En församling utvecklar att

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			64(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Pingstprefationen nu blivit bra med tydlighet om Anden, skapelsen och missionen. Bland annat Linköpings universitet påpekar att trots att det finns många alternativ vid prefationen, finns ändå ingen för Kristi Himmelfärds dag (se föregående sida). Flertalet stift tar upp att positiva bearbetningar har gjorts i Måltiden.

Musikkommentarer om prefationer

Prefationerna i Gudstjänstmusik A behandlas av några instanser. De synpunkter som förs fram är av både principiell och praktisk natur. Uppsala universitet ger synpunkter på gestaltningen av prefationerna utifrån tidig liturgisk praxis, traditionen och konsekvensfrågor.

Om användningen av notering utan skaft i bland annat **Gudstjänstmusik A** finns vissa kommentarer. En församling skriver: *noteringen med skaftlösa noter känns spännande, men vi frågar oss hur det går för den som är ny och inte tidigare har sjungit musiken.* En annan församling konstaterar: *Bra med skaftlösa noteringen, gör sången mer reciterande, ej stötig.* Växjö domkapitel skriver i detta sammanhang: *Bra att prästens recitativa partier noteras skaftlöst, vilket skapar möjlighet till friare rytmisering och att församlingsdelarna noteras metriskt.* Lunds domkapitel och Lunds stiftsstyrelse: *Eftersom liturgens noter nu är skaftlösa – vilket är bra – finner vi det inkonsekvent att församlingssvaren fortfarande har skaft och ackompanjemang.* Geijerskolan stöder utformningen i förslaget: *Liturgens sångpartier kan noteras skaftlöst eftersom det är frågan om solosång, att den som utför musiken kan tillämpa en helt fri rytm utan hänsyn till medmusiker.*

Vad gäller prefationerna i **Gudstjänstmusik B** finns vissa församlingskommentarer. Några församlingar tar upp att vissa prefationer är svårjungna medan andra menar att de vinner i längden. Domkapitlet och stiftsstyrelsen i Göteborg kommenterar: *text och musik hänger [inte] ihop på ett naturligt sätt.* Geijerskolan skriver att prästens sångpartier borde vara betydligt enklare.

Beträffande prefationerna i **Gudstjänstmusik C** skriver en församling: *Prefationerna har definitivt blivit bättre och lättare att sjunga.* En annan församling kommenterar: *Knepiga prefationer.* En annan församling: *Bra med skaftlös notation i prefationerna.* Göteborgs domkapitel och stiftsstyrelse menar att man behöver göra val av textalternativ i Lovsägelsen. Man föreslår vidare revision av ackompanjemanget samt ett antal tonartsjusteringar. Strängnäs domkapitel och Strängnäs stiftsstyrelse framhåller: *Gudstjänstmusik C har förändrats kraftigt vad gäller prefationerna vilket är till det bättre.*

Prefationerna i **Gudstjänstmusik D** hade här bearbetats till förslaget 2016 efter kritik mot förslaget 2012. Flera församlingar bejaktar förändringen. En församling skriver: *Bra att prefationerna numera inte har rytmen utskrivna, fungerar bättre så här.* Göteborgs domkapitel och Göteborgs stiftsstyrelse skriver att *[N]otationen av prefationerna i D har avsevärt förbättrats.* Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse skriver: *Bra att recitativ notskrift är genomförd.* Men det finns också några kritiska röster. Jönköpings pastorat: *Dålig kompromiss mellan rytmisk och reciterande sång/ackompanjemang i prefationerna.* Sveriges

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			65(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Kyrkosångsförbund skriver: *Vi anser att prefationerna i serie D är svåra att genomföra med recitationston.*

Beträffande prefationerna i **Gudstjänstmusik E** skriver en församling: *Härligt med en prefation som passar så bra ihop med Helig. En annan församling: Vi tycker att det är en försämring att i prefationen i musikserie E sjunga 'Vi tackar dig vår Gud' istället för 'Vi tackar dig vår Herre'. [...] I detta fall blir det väldigt svårt att landa snyggt på ordet Gud så för att det ska fungera bra med musiken behöver det vara Herre. Göteborgs domkapitel och Göteborgs stiftsstyrelse skriver: I E finns inga möjligheter att variera utifrån kyrkoåret, då E innehåller två allmänna prefationer. Bättre vore en allmän prefation + en som kompletterar utifrån kyrkoåret.*

Några instanser efterlyser en förändrad layout av prefationerna vad gäller uppdelningen inledning-fortsättning-avslutning för att förenkla med färre bladvändningar.

Helig

Ungefär ett 10-tal församlingar har i frisvar kommenterat Heligs olika alternativ. Någon församling tar upp att ytterligare alternativ behövs (ur samlingen "Hela världen sjunger") eller att Helig är ett bra exempel på att det finns satser i olika genrer. Enstaka församlingar vill se att texten i Helig 2 ändras till "Hosianna i höjden" istället för "Åra ...". Ett fåtal andra anser att Helig 3 bryter allmänkyrkligt mönster då den endast vänder sig till himmelens Gud utan att relatera till Jesus Kristus. Vitterhetsakademien kritiserar formuleringen "Herre Gud allsmäktig" i Gudstjänstmusik C. Akademien menar att "Herre Gud Sebaot" är att föredra av flera skäl. Svenska Akademien menar att Helig 4 inte har en enhetlig stil. Man konstaterar att det är en "otillfredställande raptradition".

Bland de musikaliska synpunkterna menar några att tonhöjden för Helig i Gudstjänstmusik E är för låg. Andra församlingar har en annan uppfattning. En församling skriver: *Musiken anses bra och man är positiv till Heligs nya sänkta tonart.* Någon påpekar att Lovsägelsen är skriven i samma tonhöjd som Helig, och att eventuella förändringar även skulle påverka Lovsägelsen.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			66(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Nattvardsbönen

Om **nattvardsbönerna** i kyrkohandboksförslaget fanns följande fråga; Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Nattvardsbön möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?

Tabell 25 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Nattvardsbön möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och anta svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Nattvardsbön möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	11%	82%	6%	6%	7%	32%	50%	334

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 334 besvarat frågan om nattvardsbönerna. Det är 82 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 11 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 7 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Vilka nattvardsböner som kommer användas

Också om nattvardsbönerna kunde man ange vilka man kommer att bruka i församlingarnas gudstjänster. Här framgår att Nattvardsbön 2, 5, 9, 10 samt 12 kommer användas i ungefär 80 procent av församlingarna (85, 77, 80, 80, 78 procent). Övriga nattvardsböner kommer användas i mellan som högst 69 procent (Nattvardsbön 1) till som lägst 56 procent (Nattvardsbön 7) av församlingarna.

Kommentarer om nattvardsböner

Av de 379 kyrkoråden är det cirka 20 procent av församlingarna (cirka 75 församlingar) som på något sätt kommenterar nattvardsbönerna antingen med övergripande synpunkter och/eller om en eller flera enskilda bönerna.

Frågan om bönen om Anden (epiklesen) i nattvardsbönerna har utretts i kyrkohandboksrevisionen, bland annat i relation till det ekumeniska BEM-dokumentet (från 1982), kyrkomötets svar på BEM-dokumentet, utredningar gjorda av läronämnden samt

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			67(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

läronämndsuttalanden. Utifrån detta har konstaterats att bönen om Anden (epiklesen) vanligen finns explicit formulerad i nattvardsböner. Svenska kyrkan har samtidigt i sitt svar på BEM-dokumentet framhållit att en sådan bön kan vara antydd eller underförstådd och att centrum för nattvarden är Kristi löfte. Inför kyrkohandboksförslaget 2016 gjordes i revisionsarbetet utifrån detta bedömningen att nattvardsmotiv som utvecklas i BEM ändå kunde stärkas, varför några nattvardsböner bearbetades.

En grupp på knappt 10 procent av alla församlingar (totalt ett 30-tal) tar upp att epikles borde förstärkas/utvecklas i vissa nattvardsböner. Samma synpunkt framförs av bland andra EFS och andra remissvar. Flera av dessa 30-talet församlingar relaterar denna synpunkt till en vilja att följa det ekumeniska BEM-dokumentet. En församling efterlyser *att mer ta fasta på BEM:s rekommendationer*. Enstaka församlingar talar även om att en förstärkning av anamnes och doxologi behövs i nattvardsböner. Liksom i de övergripande frågorna i remissenkäten om teologisk mångfald och tro, bekännelse och lära finns det regionala skillnader mellan vilka församlingar som uppmärksammar denna fråga. Det är huvudsakligen församlingar från några stift (bland annat Göteborg och Strängnäs) som tar upp bönen om Anden, medan församlingar från andra stift i liten utsträckning uppmärksammar frågan (som Karlstad, Härnösand och Luleå).

Några församlingar skriver att det finns *en bra bredd i nattvardsbönerna*. Enstaka andra församlingar tar upp att beskrivning av realpresensen är otydlig i vissa böner och man relaterar detta till ett resonemang om bekännelse och lära. Bland domkapitlen och stiftsstyrelserna konstaterar Skara att bearbetningar gjorts som tillvaratar BEM samt att tydliga uttryck finns som tillvaratar den kristna gemenskapen. Göteborg talar om *avsevärda förbättringar av t.ex. epikles, doxologi*. Domkapitlen i Västerås och Strängnäs nämner att det finns en otillräcklighet i förhållande till BEM i några nattvardsböner.

Knappt 5 procent av alla församlingar (ca 20 församlingar) efterfrågar att uttrycket ”Stort är trons mysterium”/”Detta är trons mysterium”/”Trons mysterium” bör finnas som en fakultativ möjlighet före församlingsvaret i nattvardsböner. Fyra domkapitel och stiftsstyrelser (Växjö, Lund, Göteborg och Visby) tar också upp att detta uttryck borde finnas med i nattvardsböner.

Några församlingar resonerar om antalet nattvardsböner där ett fåtal församlingar anser att förslaget innehåller för många alternativ medan någon annan efterlyser fler nattvardsböner då man särskilt saknar längre nattvardsböner, samtidigt som man menar att förslagets olika alternativ är bra liksom att det nu finns korta nattvardsböner. Några församlingar tar upp att fler nattvardsböner borde vara växellästa medan några betonar att nattvardsbönens helhet, som börjar vid Sursum Corda, bör ledas av präst. Några efterlyser möjligheten att utforma nattvardsböner lokalt. En församling säger att man saknar den frihet som funnits i det liturgiska nätverket i stiftet där man kunde utforma nattvardsböner fritt. Enstaka församlingar förordar ”kalk” i instiftelseorden medan någon annan församling tar upp att ”bägare” som finns i förslaget är att föredra. Flera församlingar efterlyser ”Herre” som en fast del av församlingssvaret. Någon enstaka församling tar upp att man saknar Hippolytus nattvardsbön.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			68(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Det finns enstaka kommentarer om de flesta av nattvardsböerna. Göteborgs domkapitel menar att det finns en otydlighet i **Nattvardsbön 1** (epiklesen) och att det skulle behövas ett förtydligande. Vad gäller **Nattvardsbön 3** handlar några kommentarer (av totalt ett 10-tal) om ordet ”hemlighet” som någon vänder sig emot och någon är positiv till. En församling föreslår istället ”mysterium” och en annan ”sakrament”. Forum för prästvigda kvinnor tar upp att ”hemlighet” andra gången kan strykas och förordar ”... oss delaktiga i din kärlek”. En annan församling tar upp att uttrycket ”genom din Ande” kan utgå.

En församling tar upp att växelläsningen i **Nattvardsbön 4** är bra för församlingens delaktighet. För **Nattvardsbön 6** gäller synpunkterna uttrycket (som hade ändrats till 2016 förslaget) ”är en fader och en moder”. Här menar ett 10-tal församlingar att det istället bör stå ”är som en fader och en moder ...” medan en församling kommenterar att formuleringen är bra, men kanske skulle det istället stå ”far och mor” eller ”mamma och pappa”.

I **Nattvardsbön 7** föreslås en ändring i börens avslutning till ”alla de människor ...”. **Nattvardsbön 8** kommenteras av tre domkapitel och stiftsstyrelser (Lund, Strängnäs och Visby) där man skriver att vissa formuleringar behöver ses över. **Nattvardsbön 9** kommenteras av ett fåtal församlingar. De efterlyser att orden om Jesu förbön från förlagan i 1986 års kyrkohandbok bör komma tillbaka. En församling påtalar, vad gäller **Nattvardsbön 11**, att ”delaktiga av ...” bör ändras till ”delaktiga i...” samt att ”alltmer” tas bort i börens avslutning. Vad gäller **Nattvardsbön 12** skriver en församling att man saknar raden ”vi stod under ...” från 2012 förslaget. Någon församling vill se omarbeting medan någon annan tar upp att bönen är bra och spännande. aKF liksom några församlingar påpekar att den första delen av bönen, om brödet och vinet, bör ändras i enlighet med KHB 1986 så att det inte verkar som om gåvorna redan är Kristi kropp och blod. Detta tas även upp av Linköpings universitet. Om **Nattvardsbön 13** tar en församling upp att bönen också brukas vid Sinnesromässa. En annan instans menar att en explicit epikles här kunde tillfogas: ”Helga genom din ande detta ...”.

aKF skriver att då vissa delar finns med i alla böerna, ”som instiftelseorden, epikles och doxologi” så finns risk för att tacksägelseperspektivet reduceras samt att det eskatologiska motivet tonas ned.

Brödsbrytelsen, Fridshälsningen, O Guds Lamm och Kommunionen

Om **Brödsbrytelsen** finns ett 20-tal församlingskommentarer och om Fridshälsningen några enstaka församlingskommentarer. Bland dessa föreslår några församlingar att latinska rubriker även bör finnas för dessa moment. Några andra församlingar tar upp att man vid brödsbrytelsen föredrar alternativ 2 (utifrån Bibel 2000) men att teologin i förslaget 2016 är konstigt eftersom, som en församling skriver, *vi redan har gemenskap med Kristi kropp i dopet*. En annan församling tar upp att det andra alternativet var bättre i förslaget 2012 eftersom ordet gemenskap mer hör samman med en person och att uttrycket i förslaget 2016 därför är språkligt märkligt. Någon annan församling föredrar däremot alternativ 1. De

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			69(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

enstaka kommentarer som finns om **Fridshälsningen** handlar om att alternativet ”Guds frid” borde nämnas.

Om O Guds lamm fanns följande fråga till församlingarna: Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller O Guds Lamm möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?

Tabell 26 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller O Guds Lamm möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller O Guds Lamm möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	5%	85%	2%	3%	10%	31%	53%	328

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 328 besvarat frågan om O Guds lamm. 85 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 5 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 10 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Vilka alternativ av O Guds Lamm som kommer att användas och kommentarer

Här märks tydligt den breda användningen av kyrkoårsalternativen i Gudstjänstmusik A. Det är 81 procent som anger att man kommer bruka de musiksatserna. Övriga satser har ett bruk mellan 68 procent (O Guds Lamm 4) till 41 procent (O Guds Lamm 2).

Bland de 20-tal kommentarer som finns om O Guds Lamm handlar enstaka kommentarer om andra satser som man saknar. Några andra församlingar tar upp att det borde finnas satser som utvecklar temat men där inte ”lamm” nämns. En församling konstaterar att O Guds Lamm utgår från Joh. 1:29, *de nyskrivna texterna behandlar bibelordets andemening i stor grad, är av god kvalitet och bevarar sångens bönekaraktär.*

Om de enskilda satserna finns få kommentarer. En församling konstaterar att **O Guds lamm 3** är härlig att sjunga och lära sig. Enstaka församlingar kommenterar **O Guds Lamm 4** och

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			70(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

konstaterar att den genomgått nödvändiga förbättringar. En församling framhåller att: *försoningens och offerperspektivet saknas*, medan en annan församling konstaterar att man i Gudstjänstmusik D föredrar denna sats. Om **O Guds Lamm 6** finns enstaka synpunkter på formuleringar. En församling kritiserar blandningen mellan stilnivåer ("borttager" och "ge"). En annan församling tar upp att det bör stå "ditt bord". Någon församling skriver däremot att kristologin förbättrats.

Kommunionen

Om kommunionen och orden i samband med kommunionen finns endast enstaka kommentarer. En församling menar att rubriken borde vara "måltiden". En annan församling tar upp att genitivformen "Kristi" i kommuniordsorden är ålderdomligt liksom uttrycken "utgiven" och "utgjutet". Enstaka församlingar ifrågasätter varför orden "i vår Herres..." i dimmissionsorden är borttagna. Oasrörelsen och enstaka församlingar tar upp att "Herre" bör finnas med i dimmissionsorden.

Bön efter kommunionen

Om Bön efter kommunionen fanns följande fråga till församlingarna: Ger kyrkohandboksförslaget alternativ när det gäller Bön efter kommunionen möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?

Tabell 27 Ger kyrkohandboksförslaget alternativ när det gäller Bön efter kommunion möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslaget alternativ när det gäller Bön efter kommunion möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	4%	87%	1%	3%	9%	25%	62%	330

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 330 besvarat frågan om bön efter kommunion. Det är 87 procent som har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 4 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 9 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken låg eller hög grad".

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			72(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Ger kyrkohandboksförslaget alternativ när det gäller Lovprisning möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	8%	77%	4%	4%	16%	27%	50%	280
---	----	-----	----	----	-----	-----	-----	-----

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 280 besvarat frågan om lovprisningen. Det är 77 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 8 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 16 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Här kan noteras att antalet svarande (280 församlingar) är betydligt färre än för många andra frågor vilket sannolikt visar att i en större grupp av församlingarna används inte Lovprisningen alls. Det är dessutom betydligt färre som svarar på frågan om vilka av satserna som man kommer att använda (117 mot runt 180 för många andra frågor). Lovprisning 1 brukas av 91 procent av dem som svarat. Lovprisning 2 till 4 brukas av ca 50 procent av dessa församlingar.

Bara några enstaka församlingar kommenterar Lovprisningen utifrån musikaliska synpunkter. En församling tar upp att Lovprisningen i E hänger samman på ett bra sätt med Gudstjänstmusik E som helhet. Enstaka andra konstaterar att de inte använder Lovprisningen och att den bör utgå ur kyrkohandboken.

Välsignelsen

Det finns ett 20-tal församlingskommentarer om Välsignelsen. Synpunkterna handlar om verbformen konjunktiv/optativ samt indikativ. De flesta av dessa betonar att konjunktiv/optativ måste finnas kvar i kyrkohandboken. Några menar att indikativformen inte borde finnas med alls. Denna uppfattning delas även av Svenska Akademien, aKF och några andra instanser. Akademien konstaterar att den äldre versionen *överensstämmer bättre med grundtextens andemening*. Den nyare översättningen menar man *har ett annat budskap och kan --- anses vara underlägsen*.

Välsignelsen kommenteras av ett stift som ifrågasätter indikativformen och föreslår ”Må ...” som en möjlighet. Det föreslås också av EFS samt någon församling. En församling tar istället upp att de väljer indikativformen. En församling föreslår att en annan välsignelse borde kunna finnas vid sidan av den aronitiska.

Sändningsord

Ett fåtal församlingar (ett 10-tal) kommenterar de föreslagna Sändningsorden. Några få av dessa församlingar efterlyser att ”vår Herres ...” kommer tillbaka. En församling efterlyser

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			73(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

sändningsordet från den heliga Birgitta ”Visa mig Herre din väg --- Gör mig villig att vandra den”. Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse vill att Sändningsordet är ett fast moment. Karlstad domkapitel och stiftsstyrelse tar upp att det är bättre med ”Gud” än ”Herren” i de förslag som ges i kyrkohandboken.

JULOTTA

Tabell 29 Ger kyrkohandboksförslaget er möjlighet att utforma Julotta såsom ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslaget er möjlighet att utforma Julotta såsom ni skulle vilja fira den?	2%	87%	1%	1%	11%	27%	60%	295

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 295 besvarat frågan om julottan. 87 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 2 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

I samband med redovisning av bruk vid Julotta kan också nämnas att Inledningsord 15 som hör till Julotta och jultiden används i 82 procent av församlingarna. Ett par församlingar pekar på vikten av att det finns en ordning för Julotta, medan Forum för prästvigda kvinnor skriver att behovet av ordning för Julbön och Julnattsmässa är större än för Julotta. Ett par församlingar saknar julottans förbön från 1986 års handbok. En församling saknar ett alternativ till trosbekännelsen, t ex genom en växelläsning av trosbekännelsekaraktär. Detta menar man kan formuleras lokalt.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			74(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

LÅNGFEDAGSGUDSTJÄNST

Tabell 30 Ger kyrkohandboksförslaget er möjlighet att utforma Långfredagsgudstjänst såsom ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslaget er möjlighet att utforma Långfredagsgudstjänst såsom ni skulle vilja fira den?	6%	84%	3%	4%	10%	34%	50%	309

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 309 besvarat frågan om långfredagsgudstjänsten. Det är 84 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 6 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 10 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Fyra församlingar, liksom EFS och Visby stift menar att Improperierna bör vara med som fakultativt moment. En församling skriver om Improperierna att *den kan ges en översättning som inte är tolkningsbar i antisemitisk riktning*.

Det påpekas av någon instans att i Långfredagsgudstjänsten rubriceras textläsningarna som Första, andra och tredje läsningen. Vid alla andra tillfällen kallas de Gammaltestamentlig, Epistel- och Evangelieläsning. I en spontanremiss önskas att det står ”kan utelämnas” vid trosbekännelsens moment för ordningen för Långfredagsgudstjänst. Detsamma tas upp av några pastorat. En församling anser att inledningsordet för Långfredagsgudstjänst bör benämnas ”Botpsalm”, samt att enbart Löftesord 3 bör anges som alternativ. En församling påpekar att kollekt inte bör samlas in på långfredagen.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			75(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

PÅSKNATTSMÄSSA

Tabell 31 Ger kyrkohandboksförslaget er möjlighet att utforma Påsknattsmässa såsom ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslaget er möjlighet att utforma Påsknattsmässa såsom ni skulle vilja fira den?	14%	75%	5%	8%	11%	38%	38%	273

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 273 besvarat frågan om påsknattsmässan. Det är 75 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 14 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Noteras bör att det endast är 273 församlingar som besvarat denna övergripande fråga om påsknattsmässan, vilket kan bero på att påsknattsmässa sällan firas i övriga församlingar. Flera församlingar välkomnar att det nu finns en ordning för påsknattsmässa. En församling framhåller: *Förslaget ger oss möjlighet att fira enligt vår lokala tradition*. Lunds stiftsstyrelse och domkapitel tar upp att ordningen behöver en teologisk omarbetning.

Struktur

Luleå stiftsstyrelse och domkapitel efterlyser en enklare struktur och Skara stiftsstyrelse och domkapitel påpekar att det finns en risk för att gudstjänsten blir för lång om man utgår från Högmässa (istället för Mässa). En församling hänvisar till ordningen för påsknattsmässa i tilläggs materialet ”Gudstjänster för kyrkoåret” (1998). Några församlingar tar upp att det behöver vara möjligt att utforma gudstjänsten olika, utifrån lokala variationer.

En församling tar upp att eftersom ordningen för Högmässa har ett fakultativt hallelujarop inskrivet *så bör det skrivas in som fakultativt moment också i påsknattsmässan*. Någon instans har uppmärksammat en inkonsekvens i ordningen, så att Bön om förlåtelse och Förlåtelseord står på fel plats i ordningen. Det bör liksom i Högmässa/Mässa komma, som ett fakultativt moment, efter trosbekännelsen.

Tre församlingar/pastorat påpekar att ordningen från mörker till ljus är viktig i påsknattsmässan. En församling skriver: *Påsknattens drama från mörker till ljus har i det närmaste försvunnit till förmån för att grundstrukturen för högmässa ska kunna genomföras*.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			76(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Lunds stiftsstyrelse och domkapitel vill anknyta mer till påskvakan. Samma sak vill några församlingar. En församling skriver: *Önskar möjlighet till fler textläsningar så att påsknattsmässan mer kan anta formen av påskvaka.* En annan församling saknar ett mer genomarbetat alternativ till inledning som anknyter till påskvakan. De skriver: *i förslaget försvinner kopplingen till påskvakan och läsningarna som förebådar påsken.*

Inledningsord

65 procent av de svarande församlingarna (tidigare försöksförsamlingar) kommer att vilja använda Inledningsord 1, medan 47 procent kommer att vilja använda Inledningsord 2. 66 procent har svarat att de kommer att vilja använda annat Inledningsord.

En församling framhåller: *I ordningen för Påsknattsmässa finns en brist i att språket dåligt belyser att det 'sker nu' -att vi är med och upplever döden och uppståndelsen.* Några andra församlingar/pastorat menar i linje med denna synpunkt att det första inledningsordet är *teologiskt klen, abstrakt eller kan behöva bearbetas.* Det gäller uttryck i inledningsord 1: ”får vi lovsjunga honom” som kan ändras till ”lovsjunger vi honom”, ”inbjuds vi att förnya” som kan ändras till ”förnyar vi” och ”skänkt oss” som kan ändras till ”skänker oss”.

Bruk vid påskljuset

38 procent av församlingarna har svarat att de kommer att vilja tända påskljuset före inledningsordet. 54 procent direkt efter inledningsordet. 28 procent gör det vid evangelieläsningen. 15 procent vid annat tillfälle, medan 4 procent inte kommer att tända påskljuset alls. Någon instans föreslår förenklingar i samband med påskljuset, så att anvisningarna om påskljuset minskas (så att endast första meningen är kvar).

Påskhymn

I förslaget finns ett fakultativt moment som heter Påskhymn och några instanser har reagerat på benämningen som uppfattas som oklar. En församling skriver: *Det krävs en specificering av vad påskhymnen innehåller. Är det Sv. Ps. 146 Vad ljus över griften eller är det Exultet?* Även Luleå och Linköpings stiftsstyrelser och domkapitel tar upp att det är oklart vad som avses med påskhymn. Linköping menar att man kan hänvisa till Sv. Ps. 461, medan Göteborg och Visby vill hänvisa till Exultet. Uppsala stiftsstyrelse menar att man kan ha lovsalm/lovsång som alternativ till påskhymnen. Någon tar upp att man kan benämna momentet ”Psalm eller annan påskhymn”. Någon skriver att den traditionella påskljushymnen förhoppningsvis är vad som åsyftas, även om det ska vara möjligt att välja andra påskhymner.

Bibelläsningar

Uppsala domkapitel skriver i en bilaga att man bör kunna ha färre än tre bibeltexter, medan Göteborgs stiftsstyrelse och domkapitel påpekar att man ska kunna läsa andra bibeltexter. En

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			77(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

församling menar att det saknas flera bärande texter från framför allt Gamla Testamentet och att *mönstret från evangelieboken med GT, epistel och evangelium är ett fattigt mönster*. I ett spontansvar står att det före påskropet borde tillfogas läsningar från frälsningshistorien.

Doppåminnelse

Det är 88 procent av församlingarna (av de 162 församlingar om svarat på frågan) som kommer att ha doppåminnelse i påsknattsmässan.

Lund stiftsstyrelse och domkapitel menar att doppåminnelse bör vara obligatorisk. Även SKR är positiv till momentet, men är tveksam till benämningen ”doppåminnelse”. De föreslår ”doperinran” eller ”dopbekräftelse”. Enstaka församlingar tar upp att det finns en problematik med en ordning med doppåminnelse, då det blir allt fler odöpta som deltar i gudstjänstfirandet.

En församling skriver att doppåminnelsen innehåller sammanblandningar mellan ord som hör till dophandling och doppåminnelse. Bönen vid doppåminnelse föregriper dophandling och talar om dopets förening redan innan denna skett. *Detta är teologiskt inkonsekvent*. Vissa synpunkter gäller just bönen vid doppåminnelse. Här föreslås att ”Gud, du som förenat oss med dig ...” ändras till presens ”... förenar ...” samt att ”Tack för att du gör detta vatten ....” ändras till ”... dopets vatten ...”. Samt att avslutningen ”Detta liv vill förnya och förvandla oss ...” (som ses som språkligt och teologiskt konstigt) ändras till ”Detta liv förnyar och förvandlar oss ...”.

Enstaka församlingar skriver att doppåminnelsen borde bearbetas för att få mer teologisk tyngd, medan Förbundet för kristen humanism söker en alternativ doppåminnelse som inte fokuserar på syndernas förlåtelse utan på livet. En församling påpekar att den kroppsliga, ordlösa bönen är viktig: *Därför skulle vi välkomna bestänkning av församlingen i samband med doppåminnelsen, som ett fakultativt moment*.

Göteborgs stift påpekar att i påsknattsmässan bör det göras tydligare att trosbekännelsen (som inleds med orden ”den tro vi är döpta till”) är en integrerad del av doppåminnelsen. Även här kan en praktisk anvisning behövas (till exempel om hur länge man är kvar vid funten).

Bön om förlåtelse samt ”frågan”

145 av de tidigare försöksförsamlingarna har svarat på frågor kring bön om förlåtelse och förlåtelseord. 53 procent har svarat att de kommer att vilja ha bön om förlåtelse och förlåtelseord när de inte har doppåminnelse. 61 procent svarar att de kommer att vilja ha bön om förlåtelse och förlåtelseord när de har doppåminnelse. 36 procent av de svarande kommer att vilja bruka bön om förlåtelse och förlåtelseord när de har dop i påsknattsmässan, medan 34

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			78(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

procent vill ha bön om förlåtelse och förlåtelseord när de har konfirmation i påsknattsmässan. 30 procent kommer inte alls att vilja ha bön om förlåtelse och förlåtelseord i påsknattsmässan.

Enstaka remissinstanser har kommenterat förlåtelsemomenten i ordningen för Påsknattsmässa. En församling skriver: *Även om både dop och nattvard ger syndernas förlåtelse så finns det inte minst existentiella skäl att ge en människa möjlighet att sätta ord på sin synd och skuld, såväl enskilt som i gemenskap med andra. Denna möjlighet ges i och med att syndabekännelse med förlåtelse förs in som fakultativa moment i ordningen för mässa, och därför bör syndabekännelse med avlösning vara fakultativa moment även i påsknattsmässan också när dop eller doperinran ingår.*

Av 155 tidigare försöksförsamlingar som svarade menar 75 procent att de i påsknattsmässan kommer att vilja ställa frågan: ”Vill ni med Guds hjälp ...”.

SJUKKOMMUNION

Enstaka församlingar kommenterar denna ordning: *Det är bra med en fast och enkel ordning för sjukkommunionen, vilket är en hjälp både för den sjuke och för prästen. En annan påpekar: det är en mer genomarbetad ordning [i jämförelse med kyrkohandboken 1986] som kan användas i sin helhet eller förenklas allt efter vad situationen kräver. En församling skriver att förslaget behöver bearbetas: Vi menar att förslaget beträffande sjukkommunion behöver ses över.*

Enstaka församlingar nämner särskilda moment eller uttryck i ordningen. En församling skriver: *Ska en kanske döende människa behöva bekänna, på prästens förslag, att jag ”genom min synd är skyldig till mer ont än jag själv förstår och har del av ...”? Den ”syndabekännelsen” är direkt olämplig i det här sammanhanget.*

Enstaka spontanremiser nämner sjukkommunion. En sjukhuspräst skriver: *Behovet av sjukkommunion handlar oftast inte om själanöd eller behovet att bekänna synd och skuld. Konfidenterna uttrycker ofta en önskan och bön om att få känna sig omslutna av Gud, Guds nåd och barmhärtighet, på grund av tragisk omständigheter och svår sjukdom. Personen skriver att inledningen till bön om förlåtelse kan diskuteras. Vidare att Överlåtelsebön 1 med formuleringen ”Rena mig så blir jag ren. Hela mig så blir jag hel” kan vara direkt olämplig för den patient som är döende i en svår sjukdom och att Överlåtelsebön 2 däremot skulle vara bra.*

En annan sjukhuspräst, konsulent vid Svenska kyrkans Centrum för andlig vård inom hälso- och sjukvården, utvecklar liknande tankegångar: *Anledningen till att människor vill få ta del av sjukkommunion i allmänhet handlar inte om själanöd i svår sjukdom eller inför döden. Utan det handlar om en längtan efter att få känna sig omsluten av Guds nåd, närhet och*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			79(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

barmhärtighet i en svår och allt förändrande livssituation. Att då välja den inledande Bön om förlåtelse, Jag bekänner inför dig ...” svarar inte mot behovet.

En församling påpekar att det är viktigt att möjligheten till förbön finns vid sjukkommunion.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			80(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

4. DE KYRKLIGA HANDLINGARNA

Generellt om De kyrkliga handlingarna

Tabell 32 Vad är er generella bedömning av de föreslagna ordningarna för De kyrkliga handlingarna. Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Vad är er generella bedömning av de föreslagna ordningarna för De kyrkliga handlingarna?	9%	80%	2%	8%	11%	45%	35%	318

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 318 besvarat frågan om en generell bedömning av de föreslagna ordningarna. Det är 80 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 9 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Sveriges kristna råd skriver: *SKR vill peka på behovet av ett vidare ekumeniskt perspektiv. Eftersom det blir allt vanligare att människor från andra kyrkotraditioner deltar i Svenska kyrkans gudstjänster (inte bara i de kyrkliga handlingarna) är igenkänningsfaktorn viktig. Detta gäller särskilt för de kyrkliga handlingarna.*

En församling tar upp att anvisningarna för de kyrkliga handlingarna skiljer sig åt när det gäller var gudstjänsten kan äga rum. De skriver: *Det finns värderande och helt skilda anvisningar om plats för kyrkliga handlingar när det gäller uttryck för att dessa ska ske i kyrka eller kapell och på andra platser: dop ”vanligen – kan också ske i hemmet eller på annan plats”, vigsel ”andra platser möjliga”, begravning ”vanligen – särskilda skäl, på annan plats”. Likhet bör råda!*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			81(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Psalmer och musik vid De kyrkliga handlingarna

Tabell 33 I dopgudstjänsten, konfirmationsgudstjänsten och vigselgudstjänsten är två psalmer är obligatoriska men placeringen kan vara flexibel. Gör detta att ni kan fira respektive gudstjänst på det sätt ni skulle vilja? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
I dopgudstjänsten föreslås att två psalmer är obligatoriska men placeringen kan vara flexibel. Gör detta att ni kan fira dopgudstjänst på det sätt ni skulle vilja?	5%	84%	2%	3%	11%	23%	62%	328
I konfirmationsgudstjänsten föreslås att två psalmer är obligatoriska men placeringen är flexibel...	4%	88%	3%	1%	8%	26%	62%	303
I vigselgudstjänsten föreslås att två psalmer är obligatoriska men placeringen är flexibel. Gör detta att ni kan fira vigselgudstjänst på det sätt ni skulle vilja?	5%	88%	3%	3%	7%	28%	60%	312

Av de 379 församlingar/pastorat som har angivit något svar i enkäten har 328 besvarat frågan om psalmer i dopgudstjänsten. Det är 84 procent som har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 5 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken låg eller hög grad".

Av de 379 församlingar/pastorat som har angivit något svar i enkäten har 303 besvarat frågan om psalmer i konfirmationsgudstjänsten. 88 procent har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 4 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 8 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken låg eller hög grad".

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			82(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Av de 379 församlingar/pastorat som har angivit något svar i enkäten har 312 besvarat frågan om två obligatoriska psalmer i vigselgudstjänsten. 88 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 5 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad” och 7 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

När det gäller psalmer i de kyrkliga handlingarna är det mellan åtta och nästan nio av tio kyrkoråd som är positiva till de föreslagna anvisningarna. En del kyrkoråd lyfter frågeställningar och en församling skriver: *Det är obligatoriskt med två psalmer. Betyder det att det alltid skall vara så. Det finns tillfällen då vi önskar fira utan psalmer, t ex dop av en konfirmand med förälder och präst.* När det gäller psalmer i konfirmationsgudstjänsten vill några församlingar/pastorat att det ska vara friare så att man kan använda till exempel ”Ung psalm” eller andra sånger. Några andra anser att det ska vara obligatoriskt med tre psalmer. När det gäller psalmer i vigselgudstjänsten vill några församlingar/pastorat att det inte ska finnas några som är obligatoriska, medan andra vill att antalet ska vara ännu tydligare fastslaget. Flera konstaterar att ibland är det få närvarande vid vigseln och det kan då vara svårt att sjunga två psalmer. Ett pastorat skriver: *Vid vigsel, då endast brudparet och vittnena är samlade, bör inte psalmerna vara obligatoriska då få vill sjunga psalmer när så få är samlade.*

Tabell 34 Ge församlingens bedömning av sjungna moment i De kyrkliga handlingarna. Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Ge församlingens bedömning av sjungna moment i De kyrkliga handlingarna.	8%	71%	2%	6%	21%	38%	33%	201

Av de 379 församlingar/pastorat som har angivit något svar i enkäten har 201 gett en bedömning av sjungna moment i de kyrkliga handlingarna. Det är 71 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 8 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 21 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			83(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Omkring sju av tio församlingar är positiva till de sjungna momenten i de kyrkliga handlingarna. Ett pastorat skriver: *Den nya Förbönen Begravning 1 uppskattar vi mycket. Den gamla begravningsbönen (som med fördel kan gå i e-moll i stället) har på några ställen reviderats i texten. Resultatet är i allmänhet lyckat.* Svenska kyrkans utbildningsinstitut framhåller: *Några av våra studerande har synpunkter på att tonhöjden i några sjungna moment är för låg, exempelvis i Per Gunnar Peterssons nyskrivna förböner för kyrkliga handlingar – vilka för övrigt uppskattas mycket.* Det finns också invändningar, som ett pastorat som skriver: *Sjungna förböner vid dop, vigsel där man infogar namn tillför inget i gudstjänsten det blir konstruerat och inte så nära som en läst bön kan bli. Att göra det i ett dop blir konstigt.*

DOPGUDSTJÄNST

Remissvaren 2014 om kyrkohandboksförslaget 2012 tog upp att rytm och struktur inte hade fungerat för många församlingar. En förändrad försöksordning prövades under 6 veckor 2014, efter kyrkostyrelsens beslut, i tio församlingar. De tio församlingarna besvarade en enkät och bidrog även i annan uppföljning. Efter detta gjordes bearbetningar och under våren 2015 inbjöds dessa församlingar tillsammans med andra sakkunniga kring dop att arbeta med en reviderad dopgudstjänst. Utifrån denna process framställdes 2016 års dopgudstjänstordning.

Tabell 35 Ger ordningen för dopgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016 er möjlighet att fira dopgudstjänst på det sätt ni skulle vilja? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger ordningen för dopgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016 er möjlighet att fira dopgudstjänst på det sätt ni skulle vilja?	10%	75%	4%	6%	15%	34%	41%	310

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 310 besvarat frågorna om dopgudstjänsten när det gäller helheten. Det är 75 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 10 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			84(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

15 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

En församling skriver: *Vi har prövat dopordningen på sju stycken enskilda dop av barn och försökt att variera texter och böner. Överlag upplever vi som arbetat med förslaget, nämligen präst, musiker, vaktmästare, dopvärdar, förtroendevalda och dopfamiljer, att handboksförslaget fungerar bra och att det ger en rikare möjlighet till variationer av texter och böner, som kan anpassas till respektive dopfamilj. Den störning i rytmen i gudstjänsten som påtalades i kritiken tidigare av handboksförslaget 2012 märker vi mycket mindre av nu.*

Några efterlyser andra alternativ för dopgudstjänsten. En församling skriver: *Dopgudstjänsten medger inte att fånga upp doptillfällena på en klippa i skärgården eller vid ett nedsänkingsdop utomhus. En spontanremiss efterfrågar en förkortad variant av dopgudstjänsten utan musik och klockringning: ”Dvs en dopgudstjänst som inte förutsätter ett större församlat sällskap ...”.*

Dopgudstjänsten och tro, bekännelse och lära

Tabell 36 Dopet är ett av sakramenten. Hur bedömer ni att Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära kommer till uttryck i dopgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Dopet är ett av sakramenten. Hur bedömer ni att Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära kommer till uttryck i dopgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016?	15%	74%	3%	12%	11%	36%	37%	323

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 323 besvarat frågan om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära kommer till uttryck i dopgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016. Det är 74 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 15 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			85(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Det finns några församlingar/pastorat som kommenterat teologin mer generellt i doggudstjänsten. Ett pastorat skriver: *Vi är lite fundersamma på teologin i dopet utifrån att man skulle kunna välja alternativ rakt igenom gudstjänsten som gör att central teologi nästan inte finns med, som t ex förlåtelsen. Vi tycker att man bör se igenom ordningen så att det rakt igenom genomsyras av dopets teologi.* Lunds domkapitel skriver: *Vi tycker att doggudstjänsten har blivit bra i förhållande till Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära och den fungerar väl i den omarbetade formen.*

I övrigt kommenteras teologin i samband med de olika momenten i doggudstjänsten.

Språk

Tabell 37 Hur bedömer ni språket i doggudstjänsten (till exempel i böner)? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Hur bedömer ni språket i doggudstjänsten (till exempel i böner)?	12%	69%	3%	8%	19%	45%	24%	321

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 321 besvarat frågan om språket i gudstjänsten. Det är 69 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 12 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 19 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Även när det gäller språk finns några generella kommentarer: En församling skriver: *Språket upplevs nutidsanpassat, men vi ser det väsentligt att inte ändra ord som till följd av ändringarna får en helt annan innebörd än tidigare.* En annan församling skriver: *Tycker generellt att språket i doggudstjänsten behöver ses över. Det är inte farligt med storord i doggudstjänsten.* I övrigt återges synpunkter om språk vid respektive moment.

Enstaka församlingar/pastorat och någon enstaka övrig remissinstans vill att det ska vara möjligt med smörjelse i samband med bön om Anden vid såväl dop som vid konfirmation. Några spontanremisser tar upp att det bör vara möjligt med smörjelse vid både dop och konfirmation.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			86(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Inledningsord

Tabell 38 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Inledningsord möjlighet att utforma dopgudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Inledningsord möjlighet att utforma dopgudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	26%	61%	14%	11%	14%	30%	30%	299

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 299 besvarat frågan om inledningsorden. Det är 61 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 26 procent svarade ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 14 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

De tidigare försöksförsamlingarna har svarat på i vilken utsträckning de kommer att använda de olika inledningsorden. 150 församlingar/pastorat har besvarat frågan i vilken utsträckning de kommer att använda respektive inledningsord. Alla inledningsord kommer att bli brukade. Det är 73 respektive 71 procent svarar att de kommer att använda Inledningsord 1 respektive 2. Inledningsord 3 kommer 68 procent att bruka.

Det är 56 församlingar/pastorat som kommenterar inledningsordet i sitt frisvar. Det motsvarar 15 procent av det totala antalet församlingar/pastorat som har svarat på enkäten, vilket kan jämföras med att 26 procent svarade i låg grad/i ganska låg grad när det handlade om bruket av inledningsorden. Utifrån dessa olika svar bör det vara möjligt att få veta vad dessa församlingar ser som brister i inledningsorden.

Ett pastorat skriver: *Vi har inte riktigt gjort upp med vår dopteologi - varför döper vi människor? Vad sker i dopet? Inledningsorden blir uttryck för detta ouppgjorda.* Några församlingar/pastorat vill inte att inledningsordet ska vara fast formulerat utan får formuleras fritt. En församling utvecklar: *I dopgudstjänsten kommer vi att vilja använda egna inledningsord. Vi tycker att förslaget är alldeles för uppstylat och svårt och vill välja att säga*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			87(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

samma sak - men på ett annorlunda sätt. Någon konstaterar att samlingsordet däremot kan formuleras fritt, vilket gör det möjligt att ta hänsyn till det sammanhang som dopet äger rum i.

Ett antal församlingar/pastorat skriver att inledningsorden är teologiskt tunna och språkligt platta. En församling påpekar att det är endast gemenskapsmotivet som lyfts fram i de tre inledningsorden. Några församlingar/pastorat efterlyser att något annat av alla motiv som finns i dopet ska lyftas fram. Ett förslag som förekommer är att motiv från biskoparnas brev om dopet kan lyftas fram.

En annan församling skriver: *Inledningsord 1 i dopgudstjänsten är lite konstigt rent språkligt. Skulle Gud "föra oss samman med / ... / ett liv tillsammans med honom"? Det måste gå att formulera bättre.* I en spontanremiss påpekas följande om Inledningsord 2: *Alternativet bygger på HB 86. Men där HB 86 skrev: "Gud vill att vi ska leva i gemenskap med honom" skriver HBF 16 "Gud vill leva i gemenskap med oss". Förmodligen beror förändringen på att man vill få bort det maskulina pronomenet "honom", men resultatet har blivit en oacceptabel utsaga om Gud: det låter som om Gud står utanför vår gemenskap och vill komma in.*

I Inledningsord 3 skriver flera församlingar/pastorat att det går att tolka orden som om dopet inte gör någon skillnad. En församling skriver: *Meningen I dopet görs ingen skillnad ... utgör inte ett grundläggande dopmotiv. Dopet är i sig så avgörande att det gör skillnad för en människa.* En församling skriver om inledningsord 3: *Inledningsord "Vi döps ..." bör avslutas med ett bibelcitat från Gal 3:26–29 istället för "I dopet görs ingen ..."*.

En del församlingar samt Linköpings domkapitel och stiftsstyrelse vill återinföra Inledningsordet från kyrkohandboken 1986. Ett skäl är att där tydliggörs att dopet leder till en del av den världsvida kyrkan och ett annat är att skapelsemotivet blir tydligt.

Namnfråga och Tackbön

Namnfrågan är kommenterad av ett 20-tal församlingar/pastorat. Ungefär lika många är positiva som negativa till den föreslagna placeringen av namnfrågan. En församling skriver: *Bra att namnfrågan är före tackbönen i dopgudstjänsten och att namnet nämns i tackbönen.* Andra menar att bönen ska komma direkt efter läsningen av bibeltexten om Jesus och barnen och före befrielsebönen (som i kyrkohandboken 1986). Det finns hos någon församling en oro för att namnfrågan leder till förväxling med en namngivningsceremoni.

Tabell 39 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Tackbön möjlighet att utforma dopgudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			88(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Tackbön möjlighet att utforma dopgudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	7%	79%	3%	5%	14%	35%	44%	318

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 318 besvarat frågan om Tackbön. Det är 79 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 7 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 14 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av de 206 församlingarna/pastoraten som tidigare varit försöksförsamlingar har 174 besvarat frågan om hur man vill bruka de olika tackbönera. 57 procent av de 174 församlingarna/pastoraten vill formulera tackbönen lokalt. 83 procent kommer att använda Tackbön 1 och 78 procent kommer att använda Tackbön 2. 55 procent kommer att använda Tackbön 3. Visby domkapitel och stiftsstyrelse anser att Tackbön 3 bör stå först på grund av innehållet.

Ett tiotal församlingar kommenterar tackbönera. Några skriver att tackbönera är bra medan några anser att bönera på olika sätt skulle vara mer kontextuella. Exempelvis föreslås att ”tack” kan tas bort eftersom det inte alltid är så för den eller de som ska döpas. I en spontanremiss föreslås att Tackbön 2 formuleras ”gåvan du gett oss” istället för ”gåvan du ger”.

Befrielsebön

Befrielsebön 2 hade bearbetats mellan kyrkohandboksförslagen 2012 och 2016. Ordet ”Brustenhets” i denna bön uppfattades i 2012 års remissvar både som ett uttryck för strukturell synd samtidigt som det av andra remissinstanser uppfattades som något individuellt och känslösamt. Bönen har efter remissvaren 2014 granskats teologiskt och språkligt. Här framkom bland annat att ”brustenhets” uppfattas olika utifrån vilken generation man tillhör. I

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			89(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

yngre generationer ses uttrycket ofta som synonymt med ondska i världen. Bönen bearbetades för att tydliggöra den strukturella betydelsen.

Tabell 40 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Befrielsebön möjlighet att utforma dopgudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandbokens alternativ när det gäller Befrielsebön möjlighet att utforma dopgudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	7%	78%	4%	4%	15%	33%	45%	321

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit svar i enkäten har 321 besvarat frågan om befrielseböernas användning. Det är 78 procent som har svarat "I hög grad" eller "I Ganska hög grad". 7 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 15 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken låg eller hög grad".

206 församlingar/pastorat, som tidigare varit försöksförsamlingar, har svarat på detaljerade frågor om De kyrkliga handlingarna. Av dem har 173 svarat på frågan om hur de kommer att använda befrielseböerna. Nio av tio församlingar/pastorat, 93 procent, kommer att använda befrielsebön 1 och hälften, 50 procent, av församlingarna/pastoraten kommer att använda befrielsebön 2. Några församlingar/pastorat skriver att det är bra att det finns alternativ. Ett pastorat anser att båda alternativen blivit tydligare i sin olikhet vilket de tycker är bra. En församling skriver: *Ordet "brustenhet" i dopgudstjänsten har fått kritik från vissa håll, men i vår församling är vi väldigt glada åt det ordet! Tack!* En annan församling skriver: *Den andra befrielsebönen använder ordet "brustenhet". Gud vänder sig inte mot konsekvensen av syndafallet - att det är en brusten värld vi lever i. Däremot så är det konsekvensen av en brusten värld som får konsekvensen "synd" som vi blir för Jesu död på korsets skull förlåtna för och försoningen i Kristus blir tydlig. Synden blir inte vackrare för att den kallas brustenhet.*

Ett pastorat föreslår att Befrielsebönen ska vara fakultativ. En annan församling skriver: *Vi efterlyser dock en variant av Befrielsebönen. Den bönen borde heta Välsignelsebön, eftersom*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			90(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

den kommer i direkt anslutning till Evangeliet om Jesus och Barnen och att som Jesus gjorde med barnen då, så ska också vi göra med detta barn nu: välsigna. Inte befria.

Två av de tretton domkapitlen och stiftsstyrelserna menar att det finns svårigheter med Befrielsebön 2. Uppsala domkapitel och stiftsstyrelse ifrågasätter ordet brustenhet och vill att bönens inledning liknar Befrielsebön 1. Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse skriver att Befrielsebön 2 har ett nedtonat befrielsemotiv. Brustenhet är ett för vagt teologiskt ord anser man.

Dopbön

Tabell 41 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Dopböner möjlighet att utforma dogudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Dopböner möjlighet att utforma dogudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	14%	69%	7%	8%	17%	32%	37%	320

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 320 besvarat frågan om dopböner i kyrkohandboksförslaget 2016. Det är 69 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 14 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 17 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av de 206 församlingar/pastorat som tidigare varit försöksförsamlingar har 168 besvarat frågan om dopböner. Av dem säger nio av tio att de kommer att använda Dopbön 1. När det gäller Dopbön 2 och 3 är det omkring hälften av församlingarna som kommer att använda dessa. Flera församlingar uttrycker att det skett en klar förbättring från kyrkohandboksförslaget 2012. En församling skriver att det är bra att begreppet ”synd” finns i dopbönerna. En annan församling skriver däremot att de vill ha fler dopböner än enbart

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			91(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Dopbön 1 som inte talar om ”syndernas förlåtelse”. Någon församling saknar en dopbön från 2012 års kyrkohandboksförslag.

Uppsala och Skara domkapitel och stiftsstyrelser pekar på att i dopbönerna 1 och 3 bör bönen om Anden endast handla om vattnet. Bönen om Anden för dopkandidaten/den döpte sker vid dophandlingen. En församling skriver: *De tre olika dopbönerna har ganska olika inriktning: den första finns inte välsignelsen av vattnet med, den andra har inte med dopkandidaten, den tredje har inte med vattenvälsignelsen. Två av dem betonar syndernas förlåtelse ganska starkt. Detta inslag finns ju redan med i befrielsemomentet. Vi saknar en dopbön som kan ha med alla tre inslagen: välsignelse av vatten, dopkandidat och nämnande av syndernas förlåtelse.*

Någon församling efterfrågar en tydligare bön om anden i dopbönen, och de saknar gudsfolkstanken, att man blir upptagen i kyrkans gemenskap. Några församlingar ger uttryck för att dopbönerna framför allt är tackböner och man föreslår att ”tack” skulle kunna ändras till ”sänd ditt ord och din Ande”. I några spontanremisser finns förslag på dopböner som innehåller motiv som sträcker sig från skapelsen till uppståndelsen.

Förbön

Tabell 42 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Dopböner möjlighet att utforma dogudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Förböner möjlighet att utforma dogudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	7%	78%	2%	4%	16%	29%	49%	322

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 322 besvarat frågan om förböner i dogudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016. Det är 78 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 7 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			92(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

ganska låg grad”. 16 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

175 av försöksförsamlingarna har svarat på hur de kommer att använda de olika förbönera. Omkring 70 procent av de svarande församlingarna/pastoraten kommer att använda de tre formulerade förböner. Att lokalt formulera är lika hög andel. Det är ytterst få kommentarer i frisvaren när det gäller församlingar/pastorat. I några spontansvar efterfrågas formuleringar som funnits tidigare.

DOP I KRISITUATION

Tabell 43 I kyrkohandboksförslaget finns en utskriven ordning för dop i krissituation. Det anser vi är: Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
I kyrkohandboksförslaget finns en utskriven ordning för dop i krissituation. Det anser vi är:	2%	91%	0%	2%	7%	16%	76%	316

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 316 besvarat frågan om en utskriven ordning för dop i krissituation. 91 procent har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 2 procent har svarat ”Ganska dåligt”. 7 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Det finns enstaka kommentarer från remissinstanser och spontansvar och man är genomgående positiv till att det finns en ordning. Några församlingar påpekar att det kanske inte är rätt situation att börja bönen med ”Barmhärtige Gud”. En församling skriver: *Då man står med ett allvarligt sjukt barn är inte anslaget att Gud är barmhärtig något man kan ta in eller något vi som kyrkan ska lyfta fram i just den stunden.* Luleå domkapitel framhåller: *Bra att dop vid krissituation har fått en egen ordning utskriven.*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			93(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

ORDNING FÖR BIKT

Tabell 44 Ger kyrkohandboksförslagets ordning för Bikt möjlighet att utforma biktgudstjänsten som ni skulle vilja? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets ordning för Bikt möjlighet att utforma biktgudstjänsten som ni skulle vilja?	3%	87%	1%	2%	11%	27%	59%	273

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 273 besvarat frågan om ordning för bikt. 87 procent har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 3 procent har svarat "I ganska låg grad" eller "I låg grad". 11 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken dålig eller bra".

Ett 10-tal församlingar/pastorat har kommenterat bikten. Ett pastorat skriver: *Bikten: bra revidering av texten i 86:an utan att innehållet reducerats. Känns användbar! Mycket bra!* Några efterlyser formuleringar från kyrkohandboken 1986. Ett par remissinstanser saknar ett förbönsmoment i bikten. En församling skriver: *Möjlighet till förbön borde finnas med både vid bikt och vid sjukkommunion. Biktens sammanhang kan vara väldigt olika, men möjlighet till enskild förbön vore naturligt.* Några enstaka spontanremisser tar upp att bikten i kyrkohandboksförslaget inte visar på tanken att bikten har med kyrkans roll som gemenskap att göra, synden bryter den gemenskapen och den måste upprättas igen.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			95(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Hur bedömer ni teologin i konfirmationsgudstjänsten?	13%	67%	4%	9%	20%	30%	37%	289
--	-----	-----	----	----	-----	-----	-----	-----

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 289 svarat på den övergripande frågan om konfirmationsgudstjänsten. 67 procent har svarat ”bra” eller ”ganska bra”. 13 procent har svarat ”dålig” eller ”ganska dålig”. 20 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dålig eller bra”.

70 procent av dem som tidigare varit försöksförsamlingar har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra” medan de församlingar som inte varit försöksförsamlingar är motsvarande svarsfrekvens 64 procent.

Det är skillnad för de församlingar som tidigare har haft och kanske fortfarande har kyrkohandboksförslaget 2012 och de som har använt kyrkohandbok 1986 fram till nu. Konfirmationsgudstjänsten var förändrad i kyrkohandboksförslaget 2012 och fick kritik från bland annat en tredjedel av församlingarna framför allt för att frågan till konfirmanderna var borttagen. Skälet till att denna förändring hade gjorts var bland annat att konfirmandriktlinjerna under en längre tid pekat på att frågan var för krävande för en 15-årig konfirmand. I kyrkohandboksförslaget 2016 har en fråga återförts men har en ny placering och en ny formulering. Under de olika avsnitten nedan kommer teologiska frågor att beröras. Det är framför allt frågan till konfirmanderna som i remissvaren tydliggör olika teologiska synsätt.

Språk

Tabell 47 Hur bedömer ni språket i konfirmationsgudstjänsten? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Hur bedömer ni språket i konfirmationsgudstjänsten (till exempel i böner)?	10%	72%	2%	8%	18%	42%	31%	294

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 294 gett en bedömning av språket i konfirmationsgudstjänsten. Det är 72 procent som har svarat ”bra”

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			96(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

eller ”ganska bra”. 10 procent har svarat ”dåligt” eller ”ganska dåligt”. 18 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

När det gäller de tidigare försöksförsamlingarna har 75 procent svarat ”Bra” eller ”Ganska bra” motsvarande siffra för dem som inte varit försöksförsamlingar tidigare är 70 procent. De språkliga invändningarna i konfirmationsgudstjänsten framkommer vid de olika momenten nedan.

Samlingsord

Tabell 48 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Samlingsord möjlighet att utforma konfirmationsgudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Samlingsord möjlighet att utforma konfirmationsgudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	8%	78%	4%	4%	15%	29%	48%	299

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 299 besvarat frågan om samlingsord. 78 procent svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 8 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 15 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Samlingsordet inleds i Guds, den treeniges namn och därefter följer ett förslag på samlingsord, men det är också möjligt att lokalt formulera samlingsordet. Några församlingar/pastorat, Kvinnor i Svenska kyrkan och i några spontanremisser framför kritik mot Samlingsordet. Ett pastorat skriver: *Samlingsorden och inledningsorden för konfirmationen är klena. De ska sätta tonen för gudstjänsten ...* Strängnäs domkapitel och stiftsstyrelse anser att inledningen är pratig. Församlingar som har haft fokus på barn och unga påpekar att förr kunde inledningsordet läsas av en konfirmand, men nu bara av en präst, och att det bör finnas möjlighet för konfirmander att läsa inledningsorden.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			97(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Doppåminnelse

Tabell 49 I kyrkohandboksförslaget ges möjlighet till doppåminnelse antingen med föreslagna eller andra ord. Ger detta förslag er möjlighet att utforma konfirmationsgudstjänsten som ni skulle vilja fira dem? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken i låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
I kyrkohandboksförslaget ges möjlighet till doppåminnelse antingen med föreslagna eller andra ord. Ger detta förslag er möjlighet att utforma konfirmationsgudstjänsten som ni skulle vilja fira dem?	6%	80%	3%	3%	14%	29%	51%	293

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 293 besvarat frågan om doppåminnelse. 80 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 6 procent har svarat ”I låg grad” och ”I ganska låg grad”. 14 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken i låg eller hög grad”.

Av 206 tidigare försöksförsamlingar/pastorat har 179 svarat på frågan om doppåminnelse. Knappt hälften, 45 procent, kommer att ha doppåminnelse vid sina konfirmationsgudstjänster och en lika stor grupp, 45 procent, kommer att ha det ibland och ibland inte. 10 procent av försöksförsamlingarna kommer inte att ha doppåminnelse. Att ha doppåminnelse i konfirmationsgudstjänsten förekommer i flera församlingar och var möjligt redan i kyrkohandboksförslaget 2012.

Många församlingar/pastorat är positiva till att ha doppåminnelse i konfirmationsgudstjänsten. En del har redan haft det, kanske under lång tid, och för andra är det något nytt. Att knyta konfirmationen till dopet uppfattas som positivt. Skara stiftsstyrelse och domkapitel tycker det är bra med en tydlig koppling mellan dop och konfirmation i och med att doppåminnelse finns med i konfirmationsgudstjänsten. Några skulle vilja att det blev ett fast moment och andra framhåller att det borde ha större teologisk tyngd. Flera församlingar/pastorat tycker att momentet är felplacerat och borde istället komma före trosbekännelsen. En församling skriver: *Doppåminnelsen känns som ett abrupt moment som snabbt passerar om handboksförslaget följs utan ytterligare ord.*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			98(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Inledningsord

Tabell 50 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Inledningsord möjlighet att utforma konfirmationsgudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Inledningsord möjlighet att utforma konfirmationsgudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	13%	77%	5%	7%	10%	33%	44%	301

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 301 besvarat frågan om inledningsorden. 77 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 13 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 10 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Av 206 tidigare försöksförsamlingar/pastorat har 154 svarat på frågan om de kommer att använda inledningsord 1 respektive Inledningsord 2. Båda inledningsorden kommer att användas i stor utsträckning. Inledningsord 1 har 86 procent svarat att de kommer att använda och 71 procent Inledningsord 2.

Inledningsordet och frågan till konfirmanderna är fakultativa. Om frågan ställs är inledningsordet obligatoriskt. De remissvar som finns rörande detta behandlar ofta inledningsordet tillsammans med frågan. Från fokusförsamlingarna som har inriktning på barn och unga kommenterades att inledningsordet tidigare kunde läsas av en konfirmand, men nu bara av en präst. Man anser att det bör finnas möjlighet för en konfirmand att läsa inledningsorden. Uppsala stiftsstyrelse skriver att prästens inledningsord behöver bearbetas ytterligare. Flera remissinstanser påpekar att inledningsorden är för tunna teologiskt och språkligt. Arvika pastorat skriver: *Vi saknar en högtidligare inledningsfras. Den gamla var bättre men man kanske kan hitta någon ny ”detta är den dag som Herren ...*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			99(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Fråga i anslutning till inledningsordet

Tabell 51 Inledningsordet kan fortsätta med Fråga till konfirmanderna. Ger det er möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Inledningsordet kan fortsätta med Fråga till konfirmanderna. Ger det er möjlighet att utforma gudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	26%	63%	16%	10%	10%	23%	40%	303

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 303 besvarat frågan om en fråga till konfirmanderna. Det är 63 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 26 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 10 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

De som tidigare varit försöksförsamlingar kunde svara på en enkätfråga om de kommer att använda frågan i konfirmationsgudstjänsten. Det var 179 som besvarade enkätfrågan och knappt hälften av dessa församlingar, 46 procent, kommer att ställa frågan och 41 procent kommer att ställa frågan ibland och ibland inte. Det är 12 procent som inte kommer att ställa frågan. Utifrån dessa svar kan konstateras att bruk av fråga i konfirmationsgudstjänsten är vanligt förekommande.

Tabellen ovan visar att 303 församlingar har besvarat enkätfrågan om frågan vid konfirmationen. I frisvaren finns sedan kommentarer om detta. Här finns spännvidd i svaren. En av fokusförsamlingarna med inriktning mot de kyrkliga handlingarna skriver: *Det går inte för den enskilde konfirmanden att svara ja - eller kanske - eller delvis. Kan skapa onödiga vånda och inre samvetskval hos den enskilde konfirmanden att hon/han inte varit 100 % ärlig.* Hälften av stiftsstyrelser och domkapitel (Stockholm, Härnösand, Luleå, Skara, Uppsala (stiftsstyrelsen), Växjö och Göteborg) är positiva till frågan och dess placering. Växjö stiftsstyrelse och domkapitel kommenterar att det är bra med frågan och att *den relaterar till en beskrivning av vad konfirmationsgudstjänsten innebär.* Ett pastorat skriver om frågans placering och utformning i kyrkohandboksförslaget 2016: *Frågan ”vill ni konfirmeras” är välfunnen. Inledningsordet har först definierat konfirmationens innehåll, med slutorden ”kallade att vara Jesu Kristi lärjungar” och därefter ställs en enkel fråga. På denna kan*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			100(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

samtliga närvarande konfirmander svara Ja, eftersom de alla befinner sig där denna dag. Kan frågan därför anges som obligatorisk? Orden efter trosbekännelsen: Man kan här föreslå liksom i HB 86 att konfirmanderna läser med i ”Detta är den tro vi är döpta till ... Ett annat pastorat skriver: Vi noterar med tillfredställelse den fakultativa möjligheten att ställa frågan ”Vill ni konfirmeras och leva i Kristi världsvida kyrka? Samt den plats frågan har fått i konfirmationsordningen. Växjö domkapitel framhåller: Det är väsentligt att den fakultativa konfirmandfrågan ställs i förhållande till en innehållsbeskrivning. Man skriver samtidigt att det är tveksamt om frågans avslutning ska stå i parentes.

Det finns ett 60-tal kommentarer i frisvaren som tycker att placeringen av frågan är felaktig. De anser att frågan till konfirmanderna ska komma efter trosbekännelsen. Flera i denna grupp menar också att frågan inte har det innehåll den bör ha. Ett pastorat skriver: *Frågan är fortfarande inte tillräckligt väl medtagen i gudstjänsten. Den har sin plats i samband med Trosbekännelsen. Att flytta frågan därifrån och sedan formulera frågan utan en tydlig bekännelseformulering förfelar syftet med att bevara frågan överhuvudtaget.* Vidare skriver ett annat pastorat: *Frågan till konfirmanderna - vill ni konfirmeras? - är ställd på ett platt sätt och på en märklig plats i gudstjänstens inledning. Att inte våga koppla den till tro och bekännelse är att underskatta konfirmandernas tro.* Lund stiftsstyrelse och domkapitel, Strängnäs stiftsstyrelse och domkapitel och Uppsala domkapitel vill återgå till frågan i kyrkohandboken 1986 och att den placeras efter trosbekännelsen. Karlstads stiftsstyrelse och domkapitel vill att en fråga ska vara placerad efter trosbekännelsen. Bland spontanremisserna finns ett tiotal som vill att frågan placeras och utformas som i kyrkohandboken 1986.

VIGSELGUDSTJÄNST

Tabell 52 Ger ordningen för vigselgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016 er möjlighet att fira vigselgudstjänsten som ni skulle vilja? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger ordningen för vigselgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016 er möjlighet att fira vigselgudstjänster som ni vill?	6%	79%	3%	3%	15%	34%	45%	276

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			101(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 276 besvarat frågan om ordningen för vigselgudstjänsten. Det är 79 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 6 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 15 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

Några enstaka församlingar/pastorat och någon övrig instans ger uttryck för att det ska finnas två vigselordningar. Ett större antal församlingar och andra menar att det är positivt med samma ordning för alla.

Flera av pastoraten tycker att förslaget ger frihet för varje församling och att delaktighet för barn i gudstjänsten inte är avhängigt förslaget. En bön som är anpassad för barn är önskvärd. Ett pastorat framhåller att barn i allmänhet bör göras mer delaktiga.

Teologi och språk

Tabell 53 Hur bedömer ni teologin i vigselgudstjänsten? Hur bedömer ni språket i vigselgudstjänsten (till exempel i böner)? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Hur bedömer ni teologin i vigselgudstjänsten?	11%	75%	5%	7%	14%	31%	44%	292
Hur bedömer ni språket i vigselgudstjänsten (till exempel i böner)?	6%	79%	2%	4%	15%	40%	39%	307

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 292 besvarat frågan om teologin i vigselgudstjänsten. Det är 75 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 11 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 14 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Av de 379 församlingarna/pastoraten som angivit något svar i enkäten har 307 besvarat frågan om språket i vigselgudstjänsten. 79 procent har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 6 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 15 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Det förekommer kommentarer i remissvaren om de bibeltexter som finns i ordningen. En församling uttrycker oro för att: *Vigselgudstjänsten missar all teologi genom att bibeltexterna*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			102(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

är helt valfria. De menar vidare att: *Något Guds ord eller Kristusord bör vara obligatoriskt, varför inte ur Johannesevangeliet 15? Det finns ett 10-tal kommentarer rörande att bibeltexten ur Matteus evangeliet är fakultativ. De flesta är positiva till den möjligheten. Det finns förslag på fler bibeltexter och tillägg till bibeltexter. EKHO- kristna HBTQ: Vi är oändligt glada över den gemensamma ordningen för vigsel oavsett kön --- Vi önskar dock fortfarande att berättelsen om David och Jonathan infogas som förslag av bibeltext. Det är av största vikt att samkönade par också hittar igenkänning i vigselgudstjänstens bibeltexter. Lunds domkapitel skriver: det är klokt att texten ur Matteus 19 blir fakultativ --- och positivt att texten från Rut nu finns bland bibeltexterna.*

Lovprisning och Inledningsord

Tabell 54 Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Inledningsord möjlighet att utforma vigselgudstjänsten som ni skulle vilja fira den? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller Inledningsord möjlighet att utforma vigselgudstjänsten som ni skulle vilja fira den?	12%	79%	5%	7%	9%	33%	45%	312

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 312 besvarat frågan om inledningsorden och möjligheten att utforma vigselgudstjänsten. Det är 79 procent som har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 12 procent har svarat ”I låg grad” eller ”I ganska låg grad”. 9 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken låg eller hög grad”.

De som tidigare varit försöksförsamlingar har kunnat ange i hur hög grad de kommer att använda de olika inledningsorden. 158 församlingar har besvarat frågan. Alla tre inledningsorden kommer att användas i hög grad. Svaren anger användandet till mellan 81 procent och 85 procent.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			103(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Ett par församlingar/pastorat föreslår att Lovprisningen kommer före samlingsordet. En församling skriver: *Gör Lovprisningen obligatorisk men flytta den! Ha de fina inledningsorden som finns i förslaget men ha hela inledningen i samma ordning som i 86:ans ordning. Nu blir det lite hattigt. Det behöver vara mer samlat.*

Ett 20-tal församlingar, Linköpings stiftsstyrelse och domkapitel skriver att de vill att det ska finnas möjlighet att tala om "man och hustru" också i inledningsord och böner vid vigselgudstjänsten. En församling skriver: *Vi tycker att det är bra att ett alternativ för samkönad vigsel finns, men i vigselritualet måste fortfarande formuleringar för särkönad vigsel finnas kvar som alternativ för inledningsord och förbön. Många heterosexuella par vill höra att de skall bli man och hustru.*

Några församlingar/pastorat kommenterar uttrycket "ett gott samhälle" i Inledningsord 2. En församling påpekar: *Inledningsordet är ett fast moment. Det är oklart på vilket sätt ett gift par i högre grad bidrar till ett gott samhälle jämfört med t ex ett sambopar. Denna formulering kan säkert av många deltagare i gudstjänsten uppfattas som exkluderande.* En annan församling skriver: *Vi föreslår dock att formuleringen: "att tillsammans bidra till ett gott samhälle" utgår.* Ytterligare en församling skriver: *Vi saknar handbok 86 års fina inledningsord till vigseln "Inför Guds ansikte är vi samlade.* Ett pastorat föreslår en ändrad ordföljd för att förtydliga: *Att leva som gifta är att visa varandra omsorg och gemensamt ansvara för hem och familj och så tillsammans bidra till ett gott samhälle.* Lunds domkapitel hör till de remissinstanser som skriver att förslaget är bra: *Det finns en tydlig koppling till hem och samhälle, med tillit och respekt för varandra.*

Frågor, löften och ringväxling

Det finns några synpunkter och kommentarer om frågorna, löftena, ringväxlingen och tillkännagivandet. I kyrkohandboksförslaget 2016 anser några remissinstanser, bland annat Växjö stiftsstyrelse, att det inte tydligt framgår att prästen kan förestava löftena. En församling skriver: *Alla alternativ kan förestavas av prästen om brudparet så önskar. Brudparen är nervösa nog ändå.*

En annan församling tar upp: *Förvånande är också frågornas utformning; make-hustru, make-make, hustru-hustru ... och? Det finns personer som vi idag viger som inte definieras eller definierar sig själv som kvinna eller man/... / I en tid som vår bör man kunna välja varandra till t ex "partner".* Växjö domkapitel menar att det är oklart vid löftena i samband med ringväxlingen hur det blir om endast en har ring. En församling skriver: *Vigselns löftesord är bra med som ett tecken på min kärlek men ha kvar alla alternativen tar emot/ger/bär som i 2012.* Ersta Sköndal Högskola/Institutionen för diakoni, kyrkomusik och teologi skriver: *Att alternativet att endast en ring välsignas finns kvar (i praktiken den mannen ger*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			104(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

kvinnan och sedan sätter på hennes finger) är tvivelaktigt och kan ses som en rest av en patriarkal samhällsordning som inte uttrycker ömsesidighet och jämställdhet.

Några remissinstanser lyfter frågan om det är obligatoriskt med ringar i vigselgudstjänsten. En församling skriver: *I ordningen för vigsel är Bön över ringarna ett obligatoriskt moment. Paret måste därför ha ringar. Församlingen kan tillhandahålla ringar men dessa ska sedan ägas av paret. Av flera skäl skulle momentet, och därmed själva ringarna, kunna vara fakultativt. En annan församling har också tagit upp denna frågeställning: I Kyrkoordningen för Svenska kyrkan anges inte utbyte av ringar som något konstituerande för vigsel. I kyrkohandboken och kyrkohandboksförslaget är dock Bön över ringarna ett fast moment. Utgör då ringarna något konstitutivt för äktenskap enligt kyrkohandboken? Vid flera tillfällen vid framförallt Drop-in-vigslar förrättas vigslar där parterna inte har ringar.*

Förbön

Från några sjukhuskyrkor och någon församling/pastorat påpekar man att det behövs ytterligare en förbön. Ett pastorat skriver: *Vigselgudstjänsten, blivit allt vanligare med "kris-vigsel" (inom Sjukhuskyrkan) och det behövs en Förbön formulerad för denna kris situation, att gifta sig i dödens närhet. En församling skriver om en formulering i en av förbönerna. De skriver: Vigsel – förbön 3 "... knäfallit som står inför dig" - detta är ju enda tillfället brudparet knäfaller!*

Två församlingar/pastorat undrar med anledning av förbön 2: *Är det lämpligt att i vigselns förbön lyfta nyfikenhet och förälskelse? Det paret som inte har kommit längre än så bör faktiskt vänta med att gifta sig. Även Uppsala domkapitel anser att meningen "tack för nyfikenhet och förälskelse" kan tas bort. En annan församling som prövat ordningen konstaterar istället att brudparet särskilt fäst sig vid denna formulering och valt denna förbön.*

Alternativa vigselordningar

Bland remissvar efterfrågas ordningar för vigselgudstjänst när det gäller till exempel drop-in vigslar och vigslar vid livets slutskede. Två präster i sjukhuskyrkan skriver: *I sjukhuskyrkan förekommer vigslar då ena parten är döende, eller i vårdssituationer där parterna inte kommer att leva tillsammans. I dessa fall blir de obligatoriska inledningsorden märkliga /... / Perspektivet ligger snarare bakåt, att bekräfta något som varit. Att fullborda kärleken till varandra /... / Ett av inledningsorden borde uttrycka och ta hänsyn till detta särskilt som det är ett fast moment och prästen inte kan välja något annat.*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			105(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

BEGRAVNINGSGUDSTJÄNST

Tabell 55 Ger ordningen för begravningsgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016 er möjlighet att utforma begravningsgudstjänsten som ni skulle vilja? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken i låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger ordningen för begravningsgudstjänsten i kyrkohandboksförslaget 2016 er möjlighet att utforma begravningsgudstjänsten som ni skulle vilja?	2%	88%	0%	2%	10%	35%	53%	307

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 307 besvarat frågan om ordningen för begravningsgudstjänsten. 88 procent har svarat ”I hög grad” eller ”I ganska hög grad”. 2 procent har svarat ”I ganska låg grad”. 10 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken i låg eller hög grad”.

Nästan nio av tio anser att de kan fira begravningsgudstjänst som de vill. Några få församlingar tar upp frågan om begravning med urna. En församling påpekar att det har blivit allt vanligare med begravning med urna och en anledning är den nya lagstiftningen om kremering inom 30 dagar. De efterfrågar en genomlysning av frågan i kyrkohandboksrevisionen.

Två pastorat och några enstaka spontanremisser förordar möjligheten att ha mullkastning vid graven direkt efter avskedet. Det gäller både vid jordbegravning men också då det är begravningsgudstjänst med urna som gravsätts i samband med gudstjänsten.

Några enstaka församlingar anser att det inte är bra att avsked kan förekomma vid två tillfällen: antingen mitt i eller i slutet av gudstjänsten. Några andra församlingar uttrycker glädje över möjligheten att kunna ta avsked tidigare i gudstjänsten.

Några enstaka remissinstanser tar upp diakonens roll i begravningsgudstjänsten (se även ovan i avsnitt två). Ett pastorat skriver: *Vi vill också att kyrkohandboken ska vara tydlig med diakonens uppdrag och uppgift i gudstjänsten --- särskilt i samband med*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			106(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

begravningsgudstjänster där det är mycket vanligt att diakoner deltar med aktivt. Vi saknar helt reflektion i kyrkohandboksförslaget angående diakonens uppdrag, vilket vi anser behövs.

Teologi och språk

Tabell 56 Hur bedömer ni teologin i begravningsgudstjänsten? Hur bedömer ni språket i begravningsgudstjänsten (till exempel i böner)? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
Hur bedömer ni teologin i begravningsgudstjänsten?	5%	82%	1%	4%	13%	34%	48%	306
Hur bedömer ni språket i begravningsgudstjänsten (till exempel i böner)?	6%	80%	1%	5%	14%	38%	42%	309

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 306 besvarat frågan om teologin i begravningsgudstjänsten. Det är 82 procent som har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 5 procent har svarat ”Dåligt” eller Ganska dåligt”. 13 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dålig eller bra”.

Det finns synpunkter på att vissa texter är otydliga när det gäller det kristna hoppet. Det är något som lyfts fram av några församlingar/pastorat och några övriga remissinstanser som Oasrörelsen, EFS är att ”vår Frälsare” inte längre finns med vid överlåtelsen. En församling skriver: *Vår frälsare” har lyfts bort från prästens ord i överlåtelsen. Vi bör inte ta risken att vi överger vår övergripande tro som handlar om att Kristus är vägen till frälsning. Ett nedtonande innebär att en riktning börjar förändras och att fokus är otydligt.*

När det gäller bibeltexter finns enstaka röster som vill ha någon mer bibeltext medan andra anser att urvalet är bra. Skara och Växjö stiftsstyrelser och domkapitel vill att bibelläsningarna ska kompletteras med fokus på barn. I en spontanremiss påtalas behovet av fler bibeltexter med andra motiv än de som finns. *När vi i förkunnelsen talar om liv och död, hopp och uppståndelse använder vi ofta Jesu bild av vetekornet som faller i jorden och dör och sedan växer upp med nytt liv. Det är en existentiell bild som är lätt att ta till sig för många när uppståndelsens ofattbara under kommer på tal bl.a. i samband med begravningsgudstjänster. Denna bild används inte i ordningen för vår begravningsgudstjänst.*

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			107(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

En församling/pastorat som är en av fokusförsamlingarna skriver: *Slutbön nr 2 behöver ändras. Man citerar (eller syftar på) ett bibelord, Joh. 11:25, Då sade Jesus till henne: "Jag är uppståndelsen och livet ..." men man byter ut Jesus mot Gud. Visst är Jesus Gud och visst bekänner vi treenigheten, men det är ytterst tveksamt om Jesus och Gud är ekvivalenta.*

Stockholms stiftsstyrelse och domkapitel skriver att slutbönen inte bör kunna formuleras fritt eftersom innehållet är teologiskt viktigt.

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 309 besvarat frågan om språket i begravningsgudstjänsten. Det är 80 procent som har svarat "Bra" eller "Ganska bra". 6 procent har svarat "Dåligt" eller "Ganska dåligt". 14 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken dåligt eller bra". Synpunkter på språket återkommer nedan under de enskilda momenten.

Böner

Tabell 57 Ger kyrkohandbokförslagets alternativ när det gäller böner (t ex i samband med griftetalet och förböner) möjlighet att utforma begravningsgudstjänsten som ni skulle vilja? Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	I låg grad + I ganska låg grad	I hög grad + I ganska hög grad	I låg grad	I ganska låg grad	Varken låg eller hög grad	I ganska hög grad	I hög grad	Antal svar
Ger kyrkohandbokförslagets alternativ när det gäller böner (t ex i samband med griftetalet och förböner) möjlighet att utforma begravningsgudstjänsten som ni skulle vilja?	3%	89%	1%	2%	8%	35%	54%	313

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 313 besvarat frågan om användning av böner i begravningsgudstjänsten. 89 procent har svarat "I hög grad" eller "I ganska hög grad". 3 procent har svarat "I låg grad" eller "I ganska låg grad". 8 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet "Varken låg eller hög grad". Även här är det nästan nio av tio som menar att de kan utforma begravningsgudstjänsten som de vill utifrån den föreslagna ordningen.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			108(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

De 206 församlingar/pastorat som var försöksförsamlingar i samband med kyrkohandboksförslaget 2012 har besvarat i hur stor utsträckning de kommer att använda de böner som finns i samband med griftetalet. Det är 165 tidigare försöksförsamlingar/pastorat som besvarat frågan. Det är 87 procent som kommer att använda den bön som finns i utskriften i själva begravningsordningen. Över 80 procent kommer att använda bön 2 och bön 4. Därefter kommer bön 8, 77 procent, Bön 7, 73 procent, bön 5 och bön 6, båda 70 procent. Bön 1 har 61 procent sagt att man vill använda. Slutligen har 59 procent av dem som svarat sagt att man kommer att vilja använda bön 3 och 55 procent bön 9.

När det gäller Bön 1 har Svenska Akademien och några remissinstanser tagit upp uttrycket ”fattas oss”. Svenska Akademien skriver att uttrycket ”NN fattas oss” är ”*inte etablerad konstruktion*”. Akademien anser att detta är en nybildning utifrån boken ”Ronja Rövardotter” av Astrid Lindgren. Som bakgrund för uttrycket finns framför allt Psaltarpsalm 23 men också andra litterära referenser. Särskilt kan nämnas Gunnar Ekelöfs dikt Ecce Homo, utgiven i ”Färjesång” 1941.

Några få remissinstanser skriver att Bön 9 har ett för ”privat” språk. Medan några andra församlingar/pastorat anser att bönen har stor ”närhet och direkthet” och att det är ”bra med en barnanpassad bön vid begravning”.

De tidigare försöksförsamlingarna/pastoraten har svarat på en fråga om hur de använder förbönerna. 169 församlingar av 206 svarat och 97 procent kommer att vilja använda Förbön 1. Förbön 2 kommer 76 procent att vilja använda och Förbön 3 kommer 83 procent att bruka. Den fjärde förbönen kommer 66 procent att vilja använda. Någon församling skriver: Alla tre alternativen är bra, men den sjungna förbönen förtjänar att lyftas fram: mycket lyckad modernisering. Det finns kommentarer och synpunkter rörande de olika förbönerna.

När det gäller **Förbön 1** efterlyser enstaka remissinstanser de tydliga eskatologiska formuleringar som fanns i kyrkohandboken 1986. Formuleringar i 1986 års kyrkohandbok har i kyrkohandboksförslaget ersatts med ”Var oss nära – denna dag och alla dagar – Och låt oss, när vår stund är inne, få dö i frid” samt ”Vi tackar dig för din Son Jesus Kristus, som öppnar porten till det liv som aldrig dör”. Ett pastorat skriver om den senare meningen att det låter som att det sker per automatik för alla. Och det vet vi inget om. Men vi kan be om att få se att det är Jesus som gör det.

Även **Förbön 3** kritiserar av några instanser för att den inte utvecklar hoppet om evigt liv. Meningen ”O Herre Gud, du som har skapat oss och omsluter levande och döda” kommenteras och man efterfrågar motsvarande formulering från 1986 års kyrkohandbok. Om samma förbön uppmärksammar några remissinstanser även andra bearbetningar. Det handlar om meningen ”Hjälp oss att se vår synd, Och leva efter din heliga vilja” som kan jämföras

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			109(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

med kyrkohandboken 1986 ”Lär oss att dagligen dö från synden och leva efter din heliga vilja”. Några remissinstanser kommenterar vidare en mening i denna förböns sista del: ”Och när vår dödsstund kommer, Låt oss utan oro få lämna detta livet”. I kyrkohandbok 1986 stod det: ”Och när vår dödsstund kommer, Gör oss rätt beredda att saligt skiljas hädan”. Ett pastorat skriver: *Saligt skiljas hädan kan vara svårt att förstå – men det står för en vidare betydelse än oro*. En församling tar upp att formuleringen i kyrkohandboksförslaget är olämplig ur själavårdsperspektiv: *Oro inför döden är legitimt och inget att skämmas över*.

Några remissvar tar upp en inkonsekvens i numreringen mellan förslagets textutgåva och musikvolym.

Några församlingar/pastorat och några enstaka andra remissinstanser efterlyser att den gamla Herrens bön skulle finnas med i begravningsgudstjänsten (se även ovan avsnitt två).

BEGRAVNINGSGUDSTJÄNST AV DÖDFÖTT BARN ELLER BARN SOM DÖTT I SPÄD ÅLDER

Tabell 58 I kyrkohandboksförslaget finns en utskriven ordning för begravning av dödfött barn eller barn som dött i spädd ålder. Det anser vi är: Andel, procent och antal svar, absoluta tal.

	Dåligt + Ganska dåligt	Bra + Ganska bra	Dåligt	Ganska dåligt	Varken dåligt eller bra	Ganska bra	Bra	Antal svar
I kyrkohandboksförslaget finns en utskriven ordning för begravning av dödfött barn eller barn som dött i spädd ålder. Det anser vi är:	3%	94%	1%	2%	3%	14%	80%	311

Av de 379 församlingarna/pastoraten som har angivit något svar i enkäten har 311 besvarat frågan om ordning för begravning av dödfött barn eller barn som dött i spädd ålder. 94 procent har svarat ”Bra” eller ”Ganska bra”. 3 procent har svarat ”Dåligt” eller ”Ganska dåligt”. 3 procent av församlingarna/pastoraten har valt mittenalternativet ”Varken dåligt eller bra”.

Ett 20-tal församlingar har kommenterat att det finns en ordning för begravning av dödfött barn eller barn som dött i spädd ålder. Några uttryckte glädje över ordningen medan några anser att den inte behövs. Stiftsstyrelser och domkapitel är positiva till att det finns en särskild ordning för denna form av begravning.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			110(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Sjukhuskyrkan i ett pastorat skriver: *I det förra handboksförslaget var en särskild ordning för begravning av dödfött barn eller barn som dött i späda ålder borttagen av oklara skäl. Därför är det glädjande att en sådan ordning nu återförs i kyrkohandboksförslaget! I jämförelse med ordningen i 1986 års kyrkohandbok har det blivit en mer genomarbetad begravningsgudstjänst med väl avvägda texter och böner.*

En sjukhuspräst kritiserar i ett spontansvar formuleringar i Bön 1 och Bön 2. Det handlar i den första bönen om formuleringen ”du ser våra tårar, vår vanmakt och vrede”. Personen skriver att bönen *blir så specifik, att den riskerar att bli exkluderande om man inte känner igen sig och i värsta fall också skuldbeläggande. I Bön nr 2 ” ... nu är det tomt och sorgligt” Dessa ord klingar yligt. Tomt är det för att en människa, ett barn, fattas oss, inte tomt i största allmänhet. Ett pastorat menar att ordet ”annorlunda” är ”omöjligt att kombinera uttryck för sorg och förtvivlan”. Det är inte automatiskt svårt eller hemskt när något blir annorlunda men det är bara hemskt när ens barn dör. Ett förslag är i stället att ha uttryck som: med allt som inte blev som vi tänkt oss eller med allt som blev så svårt.*

Enstaka instanser, bland annat Uppsala domkapitel, efterlyser en annan överlåtelsebön i denna ordning. Uppsala domkapitel hänvisar till överlåtelsen i samma gudstjänst i kyrkohandboken 1986.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			111(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

5. AVSLUTNING

Som framgått ovan i sammanställningens inledningsavsnitt har kyrkostyrelsen beslutat att ett kyrkohandboksförslag ska kunna föreläggas kyrkomötet för behandling och beslut 2017, och därefter ibruktagande i församlingarna 2018.

Kyrkohandboksrevisionen hålls samman i kyrkohandboksprojektet. Projektet leds av den av kyrkostyrelsen utsedda styrgruppen. I arbetet finns en projektledare, experter inom den operativa delen av projektet samt vid behov andra experter.

Under hösten 2016 till januari 2017 bearbetas kyrkohandboksförslaget 2016, utifrån remissutfallet 2016 samt utifrån revisionens uppdrag. Bearbetningar görs av den revisionsgrupp som styrgruppen utsett i mars 2016 för att ett slutförslag ska kunna behandlas av kyrkostyrelsen i maj och juni 2017.

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			112(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Innehåll

SAMMANFATTNING.....	1
1. INLEDNING	3
Kyrkohandboksrevisionens uppdrag.....	3
Barnkonsekvensanalys och andra överväganden.....	3
Reflektionsfas och tre remissomgångar	4
Remiss om kyrkohandboksförslaget 2016.....	5
Remissinstanser	5
Frågor i remissenkäter	6
Om användning samt bedömning.....	7
Kodning och bearbetning.....	7
Analys av remissmaterial	8
Synpunkter i remissvar om remissenkät och remisstid.....	8
Bortfallsanalys.....	9
Svarsvariation utifrån församlingstyp.....	9
Svarsvariation utifrån stift	10
Svarsvariation utifrån tätortsgrad	11
Om "församling" i remissammanställningen.....	12
2. ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR	13
Övergripande om teologi.....	13
Teologisk mångfald	13
Tro, bekännelse och lära.....	14
Övergripande kommentarer	15
Jesus "vår Herre"	16
Mångfald och enhet.....	16
Kyrkoåret.....	17
Kyrkohandbokens namn	18
Herrens bön	18

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			113(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Församlingens gudstjänsttraditioner och delaktighet	18
Barnen i gudstjänsten	20
Övergripande om språk	22
Doppåminnelse	24
Om anvisningar och översikter	25
Kortare gudstjänst	25
Föreslagna ändringar i kyrkoordningen	26
Förslagen ny bestämmelse (18 kap. 6 a §)	26
Begreppet ”den allmänna gudstjänsten”	29
Övriga frågeställningar	30
Diakonen i gudstjänsten	30
Layout och läsbarhet	30
Stödmaterial och kompletterande material	31
3. DEN ALLMÄNNA GUDSTJÄNSTEN	32
Generellt om Den allmänna gudstjänsten	32
Den liturgiska musiken	32
Gudstjänstmusik med barn	33
Gudstjänstmusik A	34
Gudstjänstmusik B	36
Gudstjänstmusik C	37
Gudstjänstmusik D	39
Gudstjänstmusik E	40
Generella synpunkter om gudstjänstmusik i kyrkohandboken	41
Orgelsatser och ackompanjemangssatser	42
Ackordanalys	42
Textunderläggning	42
Efterfrågad forskning om äldre liturgisk musik	43
SAMLING	44

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			114(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Upptakt och Inledningsord	44
Vilka inledningsord kommer att användas samt kommentarer	46
Förlåtelse och överlåtelse	47
Användning av böner och texter i förlåtelsens moment	49
Kommentarer om förlåtelsens moment samt överlåtelse	50
Kristusrop och Lovsången	51
Vilka Kristusrop och Lovsånger som kommer att användas	52
Kommentarer om Kristusrop och Lovsången	53
Dagens bön	54
ORDET	55
Bibelläsningar.....	55
Avslutning efter bibelläsningar	56
Trosbekännelsen och trinitarisk psalm	56
Kyrkans förbön.....	57
Övergripande om Kyrkans förbön och förbönsstruktur	58
Vilka förböner som kommer att användas samt kommentarer	59
Bönesvar och böneslut	61
MÅLTIDEN	62
Lovsägelsen (Lovsägelsens inledning och prefationen).....	62
Prefationernas användning.....	63
Innehållskommentarer	63
Musikkomentarer om prefationer.....	64
Helig	65
Nattvardsbönen	66
Brödsbrytelsen, Fridshälsningen, O Guds Lamm och Kommunionen	68
Vilka alternativ av O Guds Lamm som kommer att användas och kommentarer.....	69
Kommunionen	70
Bön efter kommunionen.....	70

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			115(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

Användning av Bön efter kommunionen samt kommentarer.....	71
SÄNDNING	71
Lovprisning.....	71
Välsignelsen	72
Sändningsord	72
JULOTTA.....	73
LÅNGFEDAGSGUDSTJÄNST	74
PÅSKNATTSMÄSSA.....	75
Struktur	75
Inledningsord	76
Bruk vid påskljuset.....	76
Påskhymn.....	76
Bibelläsningar.....	76
Doppåminnelse	77
Bön om förlåtelse samt ”frågan”	77
SJUKKOMMUNION.....	78
4. DE KYRKLIGA HANDLINGARNA	80
Generellt om De kyrkliga handlingarna	80
Psalmer och musik vid De kyrkliga handlingarna	81
DOPGUDSTJÄNST	83
Dopgudstjänsten och tro, bekännelse och lära	84
Språk	85
Inledningsord	86
Namnfråga och Tackbön.....	87
Befrielsebön.....	88
Dopbön	90
Förbön.....	91
DOP I KRISITUATION	92

DOKUMENT			SIDA
Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag			116(116)
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Solveig Ininbergs	2016-09-06	Dnr Ks 2015/1245	

ORDNING FÖR BIKT	93
KONFIRMATIONSGUDSTJÄNST	94
Teologi	94
Språk	95
Samlingsord	96
Doppåminnelse	97
Inledningsord	98
Fråga i anslutning till inledningsordet.....	99
VIGSELGUDSTJÄNST	100
Teologi och språk	101
Lovprisning och Inledningsord	102
Frågor, löften och ringväxling	103
Förbön.....	104
Alternativa vigselordningar.....	104
BEGRAVNINGSGUDSTJÄNST	105
Teologi och språk	106
Böner.....	107
BEGRAVNINGSGUDSTJÄNST AV DÖDFÖTT BARN ELLER BARN SOM DÖTT I SPÄD ÅLDER	109
5. AVSLUTNING	111
Innehåll	112